

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav translatologie

DIPLOMOVÁ PRÁCE

TLUMOČENÍ V ČESKO-NĚMECKÉ DIVADELNÍ SÍTI ČOJČ

Interpreting in Czech-German theater network Čojč

Bc. Kristina Kasalová

Praha 2021

Vedoucí práce: PhDr. Mgr. Petra Mračková Vavroušová, Ph.D.

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala své vedoucí diplomové práce, PhDr. Mgr. Petře Mračkové Vavroušové, Ph.D., za všechnen její čas, za všechny konzultace, rady, za veškerou pomoc i celkovou podporu při psaní diplomové práce. Dále bych ráda vyjádřila díky všem respondentům a vůbec všem lidem z Čojče – nejen za čas strávený vyplňováním dotazníku nebo rozhovory, ale i za jejich celkový zájem a péči, jakož i za to, že ve mně kdysi na projektech vzbudili lásku k němčině i mezikulturní komunikaci. Jmenovitě děkuji Valentině Eimer a Karlu Hájkovi, kteří souhlasili s poskytnutím rozhovoru. V neposlední řadě děkuji svému manželovi za neustálou podporu po dobu celého studia.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 3. 8. 2021

.....

Kristina Kasalová

Abstrakt

Cílem této diplomové práce je poskytnout ucelený obraz o tlumočení v síti Čojč. Cojc gGmbH je nezisková česko-německá divadelní síť, která pořádá divadelní projekty pro mladé lidi z Čech a Bavorska. Velká část účastníků pro vzájemnou komunikaci potřebuje přetlumočení. Přetlumočení na projektech není zajištěno profesionálním tlumočnickem, nýbrž projektovými vedoucími, kteří nemívají teoretickou průpravu v oblasti tlumočení. Diplomová práce si klade za cíl zkoumat, jakým způsobem projektoví vedoucí tlumočí a nakolik jejich přetlumočení zajišťuje zdárný průběh komunikace. Diplomová práce dále chce zkoumat kvalitu tlumočení v Čojči z pohledu účastníků projektů i projektových vedoucích (respektive jejich spokojenost s tlumočením na Čojči). Pro výzkum tlumočení v této síti využívá diplomová práce metod polostrukturovaného rozhovoru a dotazníku.

Klíčová slova

Čojč, divadelní projekt, účastník, projektový vedoucí, tlumočení, konsektivní tlumočení, laické tlumočení, bilingvismus, kvalita tlumočení

Abstract

The aim of this master's thesis is to provide a comprehensive picture of interpreting in the network Čojč. Cojc gGmbH is a non-profit Czech-German theatre network, which organizes theatre projects for young people from Czech Republic and Bavaria. Many of the participants need interpretation to communicate with each other. Interpreting at those projects is not provided by a professional interpreter, but by the project leaders, who usually don't have theoretical training in interpreting. This master's thesis aims in research of how these project leaders should interpret and to what extent their interpreting ensures successful course of the communication. Another aim of this master's thesis is to research the quality of interpreting in Čojč from the participants' and project leaders' perspective (or more precisely their satisfaction with the interpreting in Čojč). In this master's thesis we use the methods of semi-structured interview and questionnaire for the research of the interpreting in this network.

Key words

Čojč, theater project, participant, project leader, interpreting, consecutive interpreting, non-professional interpreting, bilingualism, quality of interpreting

Obsah

1. Úvod.....	8
2. Teoretická část	9
2.1. Čojč	9
2.1.1. Čojč jako jazyk	10
2.1.2. Jazyková animace a z ní vyplývající specifika pro tlumočení.....	13
2.1.3. Divadelní představení na projektech.....	14
2.1.4. Cíle Čojče.....	15
2.1.5. Profil projektových vedoucích.....	17
2.2. Funkce tlumočení na projektech Čojče	18
2.2.1. Význam tlumočení jako didaktické metody	18
2.3. Laické tlumočení a překlad	19
2.3.1. Definice laického tlumočnicka a překladatele	20
2.3.2. Tlumočení a překlad jako přirozená dovednost.....	21
2.3.3. Škála přirozený překladatel – expert.....	22
2.3.3.1. Teorie expertizy	23
2.3.4. Proč tlumočí laici	23
2.4. Bilingvismus.....	24
2.4.1. Jazykové módy a míchání obou jazyků	26
2.4.2. Dělení bilingvismu.....	26
2.5. Druhy tlumočení využívané v Čojči.....	27
2.5.1. Konsektivní tlumočení bez notace	27
2.5.1.1. Průběh konsektivního tlumočení	27
2.5.2. Simultánní tlumočení šeptem.....	29
2.6. Kvalita tlumočení	30
3. Empirická část.....	33
3.1. Metodologie	33

3.1.1.	Cíl výzkumu.....	33
3.1.2.	Výzkumný přístup.....	34
3.1.3.	Výzkumné metody	35
3.1.3.1.	Polostrukturovaný rozhovor	35
3.1.3.2.	Dotazník.....	38
3.2.	Interpretace rozhovorů	45
3.2.1.	Základní informace o respondentech	45
3.2.2.	Tlumočení v Čojči.....	45
3.2.2.1.	Zapojení tlumočící osoby do ostatního dění.....	47
3.2.2.2.	Spontánnost versus připravenost	47
3.2.2.3.	Možnosti využití zápisu a práce s pamětí.....	48
3.2.2.4.	Důležitost jazykové vyváženosti (dvojjazyčnosti)	49
3.2.2.5.	Tlumočnické vzdělání, zkušenosti a vnímání tlumočení ze strany respondentů.....	50
3.2.2.6.	Laický versus profesionální tlumočnick v Čojči.....	53
3.2.2.7.	Skupinová dynamika a tlumočení ve skupině	54
3.2.2.8.	Bilingvismus a code-switching.....	56
3.3.	Interpretace dotazníků	57
3.3.1.	Výpovědi účastníků	60
3.3.2.	Výpovědi vedoucích	62
3.3.2.1.	Náročnost tlumočení a hodnocení vlastního tlumočení.....	63
3.3.2.2.	Tlumočnické kurzy	64
3.3.2.3.	Vhodnost profesionálního tlumočení pro Čojč.....	65
3.3.3.	Důležitost kritérií a hodnocení kvality.....	66
3.3.4.	Další komentáře a poznatky respondentů	71
4.	Diskuse.....	72
5.	Závěr	74

6.	Seznam použité literatury a zdrojů	76
6.1.	Knižní zdroje, vědecké publikace a brožury	76
6.2.	Webové stránky a internetové slovníky	78
7.	Přílohy.....	81

Seznam tabulek

Tabulka 1 - Set tvrzení z dotazníku	41
---	----

Seznam obrázků

Obrázek 1 - Křivka skupinové dynamiky. Autor: Karel Hájek	55
---	----

Seznam grafů

Graf 1 - Rodný jazyk (účastníci).....	57
Graf 2 - Rodný jazyk (vedoucí)	58
Graf 3 - Rodný jazyk (účastníci a vedoucí)	58
Graf 4 - Znalost cizího jazyka (účastníci).....	59
Graf 5 - Znalost cizího jazyka (vedoucí)	59
Graf 6 - Znalost cizího jazyka (účastníci a vedoucí)	60
Graf 7 - Výpovědi účastníků.....	61
Graf 8 - Spolupráce při tlumočení s druhým vedoucím.....	62
Graf 9 - Obtížnost tlumočení	63
Graf 10 - Hodnocení vlastního tlumočení.....	64
Graf 11 - Tlumočnické kurzy.....	65
Graf 12 - Hodnocení důležitosti kritérií.....	67
Graf 13 - Hodnocení splnění kritérií.....	69

1. Úvod

Tato diplomová práce má poskytnout ucelený obraz o tlumočení v česko-německé divadelní síti Čojč. Čojč organizuje divadelní projekty pro mladé lidi z Čech a Bavorska. Na projektech proto vzniká potřeba zajištění mezikulturní komunikace. Tu obvykle na projektech zajišťují projektoví vedoucí. Diplomová práce je deskriptivní a snaží se zmapovat, jakým způsobem se v Čojči tlumočí a nakolik jsou s tlumočením vedoucí i účastníci projektů Čojče spokojeni.

Diplomová práce je rozdělena na teoretickou a empirickou část. V teoretické části bude představena organizace Čojč, dále bude popsán jazyk čojč, který se na projektech a při divadelních představeních Čojče používá. Dále v teoretické části popíšeme průběh projektů, cíle Čojče, profil projektových vedoucích, a nakonec bude také popsáno, jaké má tlumočení na projektech Čojče funkce. Teoretická část bude dále pokračovat kapitolami z teorie tlumočení, které s tlumočením v Čojči souvisí – půjde o popis laického tlumočení, bilingvismu, druhů tlumočení, kterých Čojč využívá, a hodnocení kvality tlumočení.

V empirické části popíšeme zvolenou metodologii – data byla sbírána pomocí polostrukturovaných rozhovorů a online dotazníku. Dále budou popsány získané informace a data z rozhovorů a dotazníku. Popis dotazníku bude rozdělen na tři části: výpovědi účastníků, výpovědi projektových vedoucích a hodnocení kvality tlumočení v Čojči.

V předposlední (čtvrté) kapitole bude pojednáno o celkových výsledcích výzkumu a důležitých nově získaných poznatcích. Dále budou nastíněny možnosti pro další výzkum.

V závěru diplomové práce bude zkoumaná problematika shrnuta.

2. Teoretická část

2.1. Čojč

Cojc gemeinnützige GmbH (nezisková organizace, dále jen Čojč¹) je česko-německá divadelní síť. Čojč založily v roce 2002 divadelní organizace DAS Ei (za německou stranu) a A BASTA! (za českou stranu) a od té doby spolu pořádaly česko-německá divadelní setkání (Cojc gGmbH ale vznikl až v roce 2011)². Česko-německou divadelní síť Čojč založily zmíněné organizace proto, „aby se Bavorsko a Česko v tomto směru, v divadelní pedagogice, propojily“³ (Krouparová 2014: 21).

DAS Ei, divadelně-pedagogický institut v Bavorsku založený v roce 1993, se věnuje divadelní pedagogice. DAS Ei se zaměřuje na nezávislou divadelní pedagogiku: „DAS Ei chce vytvořit optimální rámec pro angažmá osob samostatně výdělečně činných a následuje vizi ‚nezávislé divadelní pedagogiky‘ – divadelní pedagogiky, která se smí rozvíjet pokud možno nezávisle na cizích účelech a zájmech.“⁴

A BASTA! z. s. je občanské sdružení, které bylo založeno roku 2002. A BASTA! se zaměřuje především na česko-německé divadlo a divadlo v jazyce čojč. A BASTA! chce svou činností podporovat česko-německé vztahy (především mezi mladými lidmi) a „kreativně utvářet moderní kulturní společnost.“⁵

Čojč se tedy zaměřuje na česko-německé setkávání mládeže. Čojč každoročně pořádá divadelní projekty (dva až tři týdny dlouhé⁶) pro mladé lidi z Bavorska a Čech.⁷ Často má projekt dvě a více částí, v takovém případě obvykle jedna část probíhá v České republice, druhá v Bavorsku. Na projektech se účastníci obvykle zabývají nějakým kulturně-společenským nebo historickým tématem. Vypořádání se s tématem probíhá především kreativní formou – divadlem. Projekt

¹ Ortografie tohoto slova se v různých zdrojích liší – někde je užíváno malé počáteční písmeno, jinde velké. Pro účely této diplomové práce se autorka rozhodla pro následující způsob zápisu: Čojč jako organizace s velkým počátečním písmenem, čojč jako jazyk nebo adjektivum s malým počátečním písmenem.

² *Čojč je...* [online]. Dostupné z: <https://cojc.eu/cs/cojc-cz/cojc-je-jedna> [cit. 18. 6. 2021].

³ „[...] damit Bayern und Tschechien in dieser Richtung, in der Theaterpädagogik, verbunden sind.“ Není-li uvedeno jinak, jsou překlady cizojazyčných zdrojů v celém textu diplomové práce autorčiny.

⁴ „DAS Ei möchte einen optimalen Rahmen schaffen für ein freiberufliches Engagement und verfolgt die Vision einer ‚freien Theaterpädagogik‘: Eine Theaterpädagogik, die sich möglichst frei von fremden Zwecken und Interessen entwickeln darf.“ Zdroj: *Theaterpädagogisches Institut: 25 Jahre freie Theaterpädagogik in Bayern* [online]. Dostupné z: <https://dasei.eu/institut> [cit. 18. 6. 2021].

⁵ *A BASTA! z. s.* [online]. Dostupné z: <http://www.myabasta.cz/#abasta> [cit. 18. 6. 2021].

⁶ *Co was jist čojč?* [online]. Dostupné z: https://cojc.eu/images/web/cojc/cojc-ist/cojc_broschure_A6_cz.pdf, str. 7 [cit. 18. 6. 2021].

⁷ V roce 2020 a 2021 musela být z důvodu šíření viru SARS-Cov-2 a epidemické situace v Česku a Bavorsku většina projektů zrušena nebo přesunuta do online prostředí, protože musela být jejich koncepce i délka trvání pozměněna.

pak bývá zakončen uceleným divadelním představením, které v podstatě vzniká propojením jednotlivých scének, jež účastníci v průběhu projektu sami vytvořili (na základě rešerší, diskusí s odborníky a pamětníky, návštěv pro téma důležitých míst a také divadelně-pedagogických aktivit a her). Během celého představení se používá jazyk *čojč*.⁸ V následující kapitole se budeme čojči jako jazyku věnovat detailněji.

2.1.1. Čojč jako jazyk

Organizace Čojč vytvořila umělý jazyk *čojč*, jenž má najít uplatnění právě na jevišti při představeních pro česko-německé publikum – představení mají probíhat tak, aby byla srozumitelná pro české i německé publikum. Samotné slovo *čojč* vzniklo spojením slov *česky* a *Deutsch*. Čojč má spojovat češtinu a němčinu a má být (na jevišti) srozumitelný pro nebilíngvální české i německé mluvčí (nevychází se tedy z předpokladu, že by diváci uměli oba jazyky) – Čojč sám sebe však chápe nejen jako spojení dvou řečí, nýbrž i jako spojení dvou kultur: „Čojč je mišunk slov ‚česky‘ a ‚německy‘ (‚dojč‘), směsice řečí, zemí, kultury.“⁹

Způsoby, které se při tvorbě textu v jazyce *čojč* uplatňují, popisuje ve své bakalářské práci Iva Ellrodtová (2019: 24–27; vychází z účasti na semináři Čojč Pädagogika v roce 2017) – jde o následujících pět metod: „Hallos (tvoření hybridních výrazů); Slovo – Wort; Otázka – Antwort; Věta – Satz; Internacionalismy a germanismy.“ (Ellrodt 2019: 24)

Dobrým příkladem tvoření hybridních výrazů je samotné slovo *čojč* – jde o spojení jednoho českého a jednoho německého slova (obvykle se spojují překladové ekvivalenty, tedy české a německé slovo se stejným významem; v tomto případě však mají obě spojovaná slova – *česky* a *Deutsch* – význam odlišný). Při tvoření těchto slov jsou zachovány a spojeny některé prvky (alespoň fonémy) z obou slov. Ellrodtová (2019: 25) uvádí, že tento slovotvorný jev je doložitelný již v literárních textech z 19. století. Doložitelná v textech z 19. století i v textech v jazyce *čojč* jsou např. slova s německým slovotvorným základem a českým sufixem: „Z hlediska slovotvorného rozboru se v těchto případech jedná o spojení německého slovotvorného základu, např. *küss*, a českého slovotvorného sufixu *-ova(t)*. Hojně užívané slovo v rámci Čojčlandské kulturní sítě je např. *dankuji* (opět německý slovotvorný základ a české zakončení).“ (Ellrodt 2019: 25)

⁸ Představení se konají na obou stranách hranice. V představení nebývá zohledňováno, jestli publikum budou tvořit spíše čeští nebo němečtí diváci, představení tedy není v tomto směru publiku přizpůsobováno a je na obou stranách hranice stejné.

⁹ *Co was jist čojč?* [online]. Dostupné z: https://cojc.eu/images/web/cojc/cojc-ist/cojc_broschure_A6_cz.pdf, str. 6 [cit. 18. 6. 2021].

Metoda *Slovo – Wort* představuje používání českých i německých slov v jedné větě.

„Kašpar, ten byl zdrávgesund, tlustýdick und koulerund. Tvářebacken rötlich září Suppevývar täglich vaří Jednou aber začal schrei'n: „Já nejím vývar! Nein! Ich esse meine Suppe nicht! Ne, můj vývar nechci nicht!“¹⁰

Ve výše uvedené ukázce vidíme, že ačkoliv se v textu většina slov vyskytuje v obou jazycích, nejde o plně dvojjazyčnou podobu textu, kde by bylo postupně překládáno každé slovo. Některá slova a části vět jsou v ukázce uvedené pouze v jednom jazyce – např. *ten byl* pouze v češtině, *täglich*¹¹ pouze v němčině. Klíčová slova jsou však v textu vždy v obou jazycích. Pokud je adresát textu česky mluvící divák bez znalostí němčiny nebo německy mluvící divák bez znalostí češtiny, je zřejmé, že neporozumí textu plně (minimálně neporozumí slovům v druhém jazyce), porozumí však klíčovým slovům a díky tomu bude mít představu, o co v textu jde. Pokud příjemcem textu bude člověk se znalostmi v obou jazycích, bude jeho porozumění textu pravděpodobně ucelenější.

V závěru ukázky vidíme jev, který se více než metodě *Slovo – Wort* podobá metodě *Otázka – Antwort* a *Věta – Satz*. Metoda *Otázka – Antwort* z části v podstatě využívá překlad (resp. při improvizaci přetlumočení) textu.

„Metoda „otázka antwort“ je založena na dvojjazyčném vyjádření obsahu formou dialogu, kdy se první osoba v jednom jazyce zeptá a druhá jí v jiném jazyce odpoví. V odpovědi je zopakována hlavní informace z otázky, popř. je otázka zodpovězena takovým způsobem, že je ze situačního zakončení jasný obsah dotazu. Je možné použití rétorické otázky.“ (Ellrodt 2019: 27)

Zmíněná rétorická otázka obvykle probíhá následovně: jedna osoba vyřkne větu oznamující v jednom z jazyků. Druhá osoba obsah věty v podstatě zopakuje formou otázky v jazyce druhém.

Ellrodtová (2019: 27) dále rozlišuje metodu *Věta – Satz*. Tato metoda má být v podstatě totožná s metodou *Otázka – Antwort*, avšak s tím rozdílem, že věty v jednom i v druhém jazyce říká tatáž osoba. Texty tvořené touto metodou však nevyužívají vždy jen přímého překladu, ale spíše se snaží vyjádřit myšlenku v obou jazycích různými jazykovými prostředky (ne pouze překladovými ekvivalenty; Ellrodt 2019: 27). Sdělení, kterým tedy rozumí český a německý mluvčí, nejsou totožná. Z tohoto hlediska je metoda *Otázka – Antwort* překladu a tlumočení bližší.

¹⁰ *Čojč jazyk* [online]. Dostupné z: <https://cojc.eu/cs/cojc-cz/cojc-jazyk> [cit. 20. 6. 2021].

¹¹ český ekvivalent: denně

Jevištní jazyk *čojč* také ve velké míře využívá germanismy a internacionalismy – herci na jevišti ve větší míře používají výrazy, které si jsou v obou jazycích podobné a jsou proto srozumitelné pro české i německé publikum. Do toho by zapadalo i např. slovo *mišunk*¹² užitě v citaci z brožurky *Co was jist čojč?* (viz str. 7).

Texty v jazyce *čojč* utváří sami účastníci projektů. Texty mohou vznikat buďto rovnou v jazyce *čojč* (účastníci při utváření scének rovnou mísí češtinu a němčinu), nebo může u ryze českých, resp. německých textů následně dojít k „čojčování“ – vznikne-li tedy text, který využívá pouze jednoho jazyka, účastníci jej později pro účely divadelního představení musí převést do jazyka *čojč*, tedy zapojit pomocí výše zmíněných metod do jazyka češtinu i němčinu.

Metody „čojčování“ ani jevištní řeč *čojč* nemá pevně stanovená pravidla. V užití jazyka jako jevištní řeči hrají samozřejmě velkou roli všechny nonverbální elementy, kterých divadlo ze své podstaty ve velké míře využívá (mimika, gestika, řeč těla, dále však také scénérie včetně všech kulis nebo např. kostýmy). To vše jistě divákům představení Čojče do velké míry napomáhá porozumět daným scénám.

Užívání jazyka *čojč* však jistě nemá jenom komunikační záměr, ale také umělecký: „Čojč jako divadelní řeč funguje [...] díky kreativním formám: slova ve spojení s řečí těla, hrami, písničkami, básničkami...“¹³ Tento jazyk má zvat „ke kreativnímu, hravému zacházení s češtinou a němčinou a klade menší důraz na gramatiku a psaní.“¹⁴

Chápeme-li tedy *čojč* jako kreativní způsob vyjádření, ve kterém se mísí čeština a němčina, je jasné, že své využití může najít jen v rámci projektů, resp. v rámci divadelních představení. K takovému poznatku dochází ve své diplomové práci i Florian Förster (2013: 80). Pro běžnou komunikaci se jazyk *čojč* nehodí, protože „má dávat smysl jen v kontextu divadelního vystoupení. Bez vnímání děje na jevišti není srozumitelný, ani se nehodí ke komunikaci.“¹⁵ (Förster 2013: 59)

Z těchto poznatků je zjevné, že pro běžnou komunikaci na projektu mezi Němci a Čechy je potřeba samotná čeština a němčina. Jelikož se v propagačních materiálech a pozvánkách na

¹² Slovo se (s n s háčkem) objevuje i v Internetové jazykové příručce: *Internetová jazyková příručka – mišůnk* [online]. Dostupné z: <https://prirucka.ujc.cas.cz/?id=mi%C5%A1u%C5%88k&dotaz=mi%C5%A1ung&ascii=1> [cit. 20. 6. 2021].

¹³ *Čojč je...* [online]. Dostupné z: <https://cojc.eu/cs/cojc-cz/cojc-je-jedna> [cit. 20. 6. 2021].

¹⁴ tamtéž

¹⁵ „Zusammen lässt sich festhalten, dass die Sprache Čojč nur im Kontext einer Theateraufführung Sinn machen soll. Ohne die Wahrnehmung der Handlung auf der Bühne ist sie nicht verständlich, noch eignet sie sich zur Kommunikation.“

projekty avizuje, že znalost druhého jazyka není nutností, můžeme předpokládat, že projektů se budou účastnit i takoví mladí lidé, kteří přetlumočení z druhého jazyka potřebují. Že tomu tak je a že se s tlumočením do druhého jazyka v rámci celého programu projektu počítá, dokládá i následující úryvek o projektu *Humán Radikál*: „Nejsou nutné žádné jazykové znalosti ani předchozí zkušenosti, jelikož se vedení projektu (české a německé) postará, abychom si všichni rozuměli.“¹⁶

Vedení projektu je vždy minimálně dvoučlenné, přičemž jeden člen je mluvčí češtiny a druhý mluvčí němčiny. Tím je mimo jiné zajištěno i to, že projekt bude probíhat dvoujazyčně. Jak je z citátu patrné, vedoucí projektu mimo jiné zastávají i funkci tlumočnicků – jeden z vedoucích (častěji mluvčí češtiny) má znalosti druhého jazyka takové, aby byl schopen zajistit přetlumočení celého programu a tím hladký a úspěšný průběh celé komunikace.

Na projektech bývají často využívány i metody jazykové animace. Protože z metod jazykové aplikace vyplývá i to, jakým způsobem budou probíhat dvojjazyčné instrukce k jednotlivým hrám a úkonům, budeme se jí v následující kapitole věnovat.

2.1.2. Jazyková animace a z ní vyplývající specifika pro tlumočení

Jazyková animace je „hravá metoda, která podněcuje zájem o jazyk, kulturu a lidi ze sousední země.“¹⁷ Jazyková animace je výuka cizích jazyků formou her. Obvykle probíhá ve dvoujazyčných skupinách. Při jazykové animaci není tak důležité učit cizí jazyk, nýbrž poskytnout lidem kontakt k danému jazyku a kultuře, podpořit je v komunikaci a odbourávat jejich strach mluvit v cizím jazyce.¹⁸ Jazyková animace necílí na to, aby naučila lidi mluvit bez chyb; důraz je kladen především na mluvenou formu jazyka (Karl, Kočandrlová a kol. 2019: 9).

Podobně jako při divadelních představeních i při jazykové animaci hrají velkou roli nonverbální elementy. Jednotlivé hry jsou často na nonverbálních prvcích komunikace založeny – často se využívá např. gestiky. Jazyková animace klade důraz na to, že se lze domluvit i tehdy, kdy je znalost druhého jazyka minimální: „Účastníci se přesvědčí, že komunikace může fungovat i s minimálními jazykovými znalostmi a případně i zcela bez nich, například pomocí nonverbální komunikace.“ (Karl, Kočandrlová a kol. 2019: 8)

¹⁶ 2084: *Humán radikál* [online]. Dostupné z: <https://cojc.eu/cs/projekty/aktualni-projekty/315-2084-human-radikal> [cit. 20. 6. 2021].

¹⁷ *Jazyková animace* [online]. Dostupné z: <https://www.jazykova-animace.info/co-je-jazykova-animace#content> [cit. 21. 6. 2021].

¹⁸ viz tamtéž

Karl a Kočandrllová (2019: 9) zmiňují, že jazyková animace se soustředí jen na to podstatné – používají se jednodušší gramatické struktury, jednodušší slova, jednotlivá slova se opakují, aby byla lépe zapamatovatelná, také se využívají slova, která jsou si podobná v obou jazycích (a tím pádem pro posluchače srozumitelná a dobře zapamatovatelná v pro ně cizím jazyce). I z toho vyplývají specifika pro tlumočení při jazykové animaci – animátoři (a tlumočníci) budou tedy při instrukcích k jednotlivým hrám pravděpodobně mluvit a tlumočit co nejjednodušším jazykem.

Jazykoví animátoři se také často snaží, aby samotných instrukcí a z jejich strany vyřčených slov bylo co možná nejméně. Je to i kvůli tomu, že při jazykové animaci není komunikační situace taková, že by byl jeden mluvčí a zbylí přítomní jeho posluchači; jazykové animace se naopak aktivně účastní a mluví při ní všichni. Aby byla komunikace převedena do obou jazyků, resp. aby byla pro všechny srozumitelná, je často přenecháno na samotných účastnících:

„Při jazykové animaci to není jazykový zprostředkovatel, kdo zajišťuje uvolnění vybraného pojmu z jeho starého kulturního zapojení a nové zasazení do cílové kultury (Vermeer, 1994, s. 34). Jazykový zprostředkovatel pouze nastaví situaci tak, aby tento proces byli schopni účastníci vykonat sami.“ (Davidová 2010: 93)

2.1.3. Divadelní představení na projektech

V průběhu projektu dostávají účastníci kreativní úkoly, jež zpracovávají a tím vznikají jednotlivé scénky. Při těchto úkolech nemají účastníci předem přidělené role, nýbrž si často podtémata, kterým se chtějí věnovat, sami vybírají a své role si vymýšlejí. Ačkoli na vývoji scének a obrazů pracují účastníci v jednotlivých skupinkách především samostatně, jsou jim vždy vedoucí k dispozici a případně jim radí a nasměrují je. Ke konci projektu účastníci za pomoci vedoucích utvoří z jednotlivých scének ucelené představení – to nezbytně netvoří vždy jeden příběh, někdy „utváří spíše pestrou paletu různých pohledů a možností“.¹⁹

Divadelní představení Čojče jsou něčím specifickým a neobvyklým, i proto je vedoucí projektu vždy uvádí a publiku ve stručnosti vysvětlí, co je Čojč, v jakém jazyce se představení bude odehrávat (smíchání češtiny a němčiny) a jakému tématu se mladí lidé na projektu věnovali.

Do jednotlivých scének v představení jsou zapojeni čeští i němečtí herci. Není to tak, že by Češi mluvili pouze česky a Němci pouze německy. Při využití všech metod jazyka *čojč* (viz např. metoda *Slovo – Wort*) to ani není dost dobře možné. V průběhu nacvičování scének na projektu se proto klade velký důraz i na výslovnost – herci si procvičují výslovnost slov z jejich

¹⁹ *Co was jist čojč?* [online]. Dostupné z: https://cojc.eu/images/web/cojc/cojc-ist/cojc_broschure_A6_cz.pdf, str. 9 [cit. 18. 6. 2021].

replik v cizím jazyce, účastníci si při tom navzájem pomáhají (čeští mluvčí pomáhají s výslovností německým mluvčím a naopak). Trénování výslovnosti (a hlavně z kontrastivního srovnání vyplývajících odlišností německé a české fonetiky) se na projektech účastníci často věnují i během ranních tréninků (např. výslovnosti exploziv *p*, *t* a *k* v němčině – s přídechem). Ohlasy publika po představení jsou často takové, že během představení nešlo s určitostí poznat, kdo je Němec a kdo Čech.²⁰ Závěrem vystoupení bývá debata, při které můžou lidé z publika sdělovat své vlastní názory nebo klást otázky hercům (zároveň mohou herci klást otázky publiku). Debata probíhá dvojjazyčně (česky a německy) a je konsekutivně tlumočena.

2.1.4. Cíle Čojče

Čojč má naprosto jasný cíl, a to „divadlem hýbat Grenzen“, respektive „mit Theater hranicemi bewegen.“²¹

Jak již bylo zmíněno výše, divadelní síť Čojč chce propojit Čechy a Bavorsko v divadle a divadelní pedagogice. Chce měnit a formovat česko-německou spolupráci v oblasti práce s mládeží, chce propojovat mladé lidi z příhraničních oblastí Německa a Čech, umožňovat jim setkávání, chce (podle svého mota) *divadlem hýbat hranicemi*. Divadelní síť Čojč se také snaží o vytvoření subkultury²², jejíž podstatou je demokratická síť – a v této síti vznikají přeshraniční přátelství. Čojč se snaží o to, aby se mladí lidé necítili doma jen ve své rodné zemi, ale aby jako svou rodnou vlast chápali celou Evropu.²³

Čojč chce mladým lidem poskytovat prostor pro vlastní tvorbu a seberozvoj, umožnit jim vypořádat se se společenskými tématy, která mladé lidi zajímají nebo která by pro ně mohla být zajímavá. Čojč chce podpořit kreativitu mladých lidí: „[...] mladí lidé se spolu s divadelními pedagogy věnují danému tématu, utváří si vlastní názory a prostřednictvím divadelně pedagogických metod samostatně z toho všeho vyvíjejí nápady a scénky. To jim dává prostor k tvůrčímu sebevyjádření.“²⁴

Za dobu svého působení vyvinul Čojč vlastní metody v oblasti divadelní pedagogiky a práce ve vícejazyčných skupinách mladých lidí. Jedním z cílů Čojče je předávat tyto metody dále.

²⁰ Autorka diplomové práce vychází z vlastních zkušeností při účasti na projektech.

²¹ *Co was jist čojč?* [online]. Dostupné z: https://cojc.eu/images/web/cojc/cojc-ist/cojc_broschure_A6_cz.pdf, str. 14 [cit. 18. 6. 2021].

²² viz *Co was jist čojč?* [online]. Dostupné z: https://cojc.eu/images/web/cojc/cojc-ist/cojc_broschure_A6_cz.pdf, str. 12 [cit. 18. 6. 2021].

²³ srov. *Co was jist čojč?* [online]. Dostupné z: https://cojc.eu/images/web/cojc/cojc-ist/cojc_broschure_A6_cz.pdf, str. 12 [cit. 18. 6. 2021].

²⁴ *Co was jist čojč?* [online]. Dostupné z: https://cojc.eu/images/web/cojc/cojc-ist/cojc_broschure_A6_cz.pdf, str. 9 [cit. 18. 6. 2021].

Za tímto účelem pořádá pro všechny zájemce semináře *Čojč Pädagogika*. Čojč také stojí o to, aby se do sítě zapojili noví mladí lidé, byli v síti aktivní a spolupodíleli se na plánování a vymýšlení projektů i na celkovém směřování sítě. Proto Čojč účastníkům, které koncept této česko-německé organizace oslovil, nabízí možnost asistovat na projektech, zapojit se např. do tvorby webových stránek Čojče nebo psát příspěvky na facebookovou stránku Čojče. Čojč je otevřen novým nápadům a stojí o jakoukoliv aktivitu ze stran mladistvých, kteří chtějí být součástí sítě: „V zásadě se na čojči může podílet každý. Důležitý je hlavně zájem a otevřenost. Pokaždé máme radost ze zvědavých mladistvých a mladých dospělých [...]“²⁵

Aby mladí lidé mohli Čojč spoluutvářet, diskutovat spolu nad tématy jednotlivých projektů a rozhodovat o dalším vývoji sítě, pořádá Čojč každoročně akci zvanou *Čojčlandská Konferenz*. Jakož i při účasti na projektech, ani po účastnících *Čojčlandské Konferenz* nejsou vyžadovány znalosti druhého jazyka (resp. tyto znalosti nejsou podmínkou pro účast) a počítá se tedy s tím, že akce bude tlumočena.

Čojč vybízí a chce vybízet k diskusi. Celé divadelní představení svým způsobem představuje pohled mladistvých na dané téma – jednotlivé scénky vznikají z jejich iniciativy.²⁶ Celé divadelní představení má vést k mezigenerační diskusi – vystoupení je často zakončeno debatou, ve které se k představení a danému tématu mohou vyjádřit jak lidé z publika (v jehož řadách jsou zástupci různých generací, často také např. rodiče účastníků projektu), tak samotní herci.

V rámci Čojče se mladí lidé nekonvenční formou vzdělávají – na první pohled je zjevné, že Čojč přispívá k nabývání jazykových znalostí a dovedností. Čojč chce mladé lidi motivovat k tomu, aby se vyjadřovali v pro ně cizím jazyce, i když to pro ně může být náročné. V rámci projektů se vedoucí snaží vytvořit takové prostředí, ve kterém není problém dělat chyby: „Řídíme se tímto motem: Odvaž se, mluv – protože chyby neexistují.“²⁷

Čojč nabízí i kurzy s názvem *Kommunikatze*, které se přímo zaměřují na jazyk a komunikaci – Němci v něm můžou zlepšovat své komunikační dovednosti v češtině a Češi své komunikační dovednosti v němčině.

²⁵ *Co was jist čojč?* [online]. Dostupné z: https://cojc.eu/images/web/cojc/cojc-ist/cojc_broschure_A6_cz.pdf, str. 12 [cit. 18. 6. 2021].

²⁶ srov. *Co was jist čojč?* [online]. Dostupné z: https://cojc.eu/images/web/cojc/cojc-ist/cojc_broschure_A6_cz.pdf, str. 9 [cit. 18. 6. 2021].

²⁷ *Co was jist čojč?* [online]. Dostupné z: https://cojc.eu/images/web/cojc/cojc-ist/cojc_broschure_A6_cz.pdf, str. 8 [cit. 18. 6. 2021].

Didaktický záměr Čojče je velký a široký, nevztahuje se jen na alternativní výuku jazyka, ale chce u mladých lidí podporovat a rozvíjet klíčové kompetence pro celoživotní učení Evropské unie.²⁸ Čojč chce vychovávat novou generaci Evropanů, kteří jsou ochotni přebírat společenskou zodpovědnost: „Díky tomu mohou mladí lidé jednat vědoměji, přebírat zodpovědnost a z vlastní iniciativy se postavit za evropskou společnost budoucnosti.“²⁹

2.1.5. Profil projektových vedoucích

Protože Čojč funguje už téměř dvacet let, mohl si „vychovat“ své nynější projektové vedoucí – v dnešní době jsou snad všichni projektoví vedoucí současně i bývalí účastníci projektů. Znamená to, že všichni projektoví vedoucí mají nejen teoretickou průpravu, ale i mnoholeté praktické zkušenosti (jako účastníci i jako pedagogický personál) s divadelními metodami a metodami jazykové animace. Institut DAS Ei nabízí i vzdělávání v oblasti divadelní pedagogiky.³⁰ Velká část projektových vedoucích takovéto programy vzdělávání absolvovala. Projektoví vedoucí se divadelní pedagogice nebo herectví často věnují i mimo svou aktivitu v rámci sítě Čojč.

Projektoví vedoucí mají velký zájem o druhý (pro ně cizí) jazyk. Oba jazyky mají buďto na velmi dobré komunikační úrovni, nebo alespoň usilují o zlepšení pro ně cizího jazyka – na tomto místě je třeba podotknout, že u jednotlivých členů sítě se projevuje zájem nejen ze strany českých členů o jazyk německý, nýbrž mají i němečtí členi zájem o češtinu (důkazem toho je i to, že se může opakovaně konat akce *Kommunikatze*, které se účastní zhruba stejný počet českých a německých zájemců). Práce v česko-německé organizaci jistě vede i sama o sobě ke zlepšení jazykových dovedností v cizím jazyce.

Jak již bylo výše zmíněno, projektoví vedoucí obvykle na projektech zastávají i roli tlumočnicků. K tlumočení však nemají žádnou teoretickou průpravu, tlumočením se neživí ani se mu profesionálně nevěnují³¹, můžeme je proto označit jako laické tlumočnický.

²⁸ viz *Co was jist čojč?* [online]. Dostupné z: https://cojc.eu/images/web/cojc/cojc-ist/cojc_broschure_A6_cz.pdf, str. 10 [cit. 18. 6. 2021].

²⁹ *Co was jist čojč?* [online]. Dostupné z: https://cojc.eu/images/web/cojc/cojc-ist/cojc_broschure_A6_cz.pdf, str. 11 [cit. 18. 6. 2021].

³⁰ viz *Ausbildung Theaterpädagogik* [online]. Dostupné z: <https://dasei.eu/ausbildung-theaterpaedagogik> [cit. 21. 6. 2021].

³¹ Vycházím z mně známých informací z dřívějších interakcí s projektovými vedoucími i z profilů projektových vedoucích [online] dostupných z: <https://www.cojc.eu/cs/projekty/aktualni-projekty/61-profil-cz> [cit. 21. 6. 2021].

2.2. Funkce tlumočení na projektech Čojče

Hlavní funkcí tlumočení je zprostředkování komunikace mezi osobami, které mluví různými jazyky. I na projektech Čojče je tato funkce – funkce komunikační – ta nejdůležitější. Prostředník mezikulturní komunikace, tlumočnick, je v tomto případě projektový vedoucí, který zprostředkovává komunikaci mezi českými a německými účastníky, kteří druhý jazyk neumí a kteří by se tím pádem bez přetlumočení nedorozuměli. Cílem tlumočení je, aby došlo ke zdárné komunikaci: tlumočnick proto musí předat smysl sdělení originálu tak, aby bylo dosaženo intence řečníka (srov. Čeňková 2008: 11).

Jeden z cílů Čojče je podporovat komunikační dovednosti účastníků a rozvíjet jejich znalosti cizího jazyka. S tím je spojena i druhá funkce, kterou tlumočení na projektech Čojče může mít: funkce didaktická. Ačkoliv se – na rozdíl do překladu – o tlumočení jako možném nástroji při výuce cizích jazyků mluví relativně málo a proces zapojení takových činností do výuky není jednoduchý (Mraček 2018: 1), využívá se tlumočení jako didaktické metody v Čojči často.

Pokud mají projektový vedoucí pocit, že daný účastník disponuje takovými jazykovými znalostmi, že je schopen sám sebe přetlumočit, vyzívají ho k tomu a dají mu k tomu prostor. Přesune-li se převedení promluv do druhého jazyka do kompetence některého z účastníků, fungují i tak projektový vedoucí jako hlavní prostředníci mezikulturní komunikace – poslouchají, co řečník říká, a pokud v přetlumočení dojde k vynechávkám nebo pokud projektový vedoucí vyhodnotí, že v přetlumočení bylo něco nesrozumitelného (např. z důvodu nedostatečné slovní zásoby nebo nedostatečné znalosti gramatických struktur účastníka, který tlumočil), doplní vedoucí přetlumočení tak, aby bylo kompletní a srozumitelné. Projektový vedoucí jedná v tomto smyslu velmi ohleduplně vůči daným účastníkům – v souladu s motem „chyby neexistují“³². Účastníci tedy nejsou za své tlumočení nikterak hodnoceni, není poukazováno na jakékoliv chyby či nesrozumitelné formulace – jejich tlumočení je jen a pouze bez jakéhokoliv dalšího komentování doplněno.

2.2.1. Význam tlumočení jako didaktické metody

Využívat překladatelské a tlumočnické činnosti jako nástroje při výuce cizích jazyků má svůj velký přínos. Nejen, že překlad a tlumočení patří do každodenního života a lidé, kteří se učí cizí jazyk, můžou překladatelských a tlumočnických dovedností ve svém každodenním životě

³² *Co was jist čojč?* [online]. Dostupné z: https://cojc.eu/images/web/cojc/cojc-ist/cojc_broschure_A6_cz.pdf, str. 8 [cit. 18. 6. 2021].

využívat (Mraček 2018: 2; Whyatt 2017: 58–59), ale zároveň tyto aktivity podporují jazykové a komunikační dovednosti:

„Investigating the effect of translation practice on L2 learners Whyatt (2009) reported that translation experience has a positive effect on language control in advanced L2 learners and helps them to learn to keep their two languages apart to avoid cross-linguistic interference.“ (Whyatt 2017: 59)

Podle Mračka (2018: 4) je výhodou tlumočení to, že za relativně krátký čas se procvičí „plynulost i přesnost ústního projevu“. Při výuce cizího jazyka je tlumočení přínosné ve všech svých fázích:

„Současně s první fází tlumočnického procesu, tj. porozuměním slyšenému (recepce), dochází k rozšíření přinejmenším pasivní znalosti slovní zásoby či gramatických struktur, při druhé fázi (analýza a zpracování obsahu) se student učí odpoutat od jazykové formy (slov) a obsah si vizualizuje, třetí fáze (produkce) předpokládá plynulé a bezchybné vyjadřování v cílovém jazyce.“ (Mraček 2018: 4)

Dalším důvodem pro zapojení tlumočení do výuky cizího jazyka je i fakt, že jelikož se jedná o aktivitu, kterou studenti mohou reálně využít ve svých každodenních životech, vzrůstá jejich motivace učit se tímto způsobem cizí jazyk (Mraček 2018: 5).

Vzhledem k tomu, že jedním z cílů Čojče je rozvíjet u účastníků komunikační dovednosti (v cizím i mateřském jazyce), jeví se zapojení tlumočení jakožto didaktické metody jako velmi vhodný způsob pro rozvoj těchto kompetencí. Pozitivní je jistě i fakt, že Čojč vytváří reálné prostředí, při kterém účastníci mohou své jazykové i tlumočnické dovednosti využít (nejde jen o pouhá cvičení a zkonstruované situace jako při běžné výuce cizích jazyků). Pokud reálná využitelnost (viz výše) studenty motivuje ke studiu, bude je jistě motivovat i poskytnutí samotné reálné situace, která jim však současně poskytuje bezpečný, přátelský rámec pro ověření a rozvoj jejich jazykových dovedností. To, že každému, kdo by chtěl, je dána příležitost tlumočit, zároveň však nikdo není nucen tlumočit, poskytuje prostor všem účastníkům s jakoukoliv úrovní jazykových znalostí (účastník se může rozhodnout tlumočit jen ta jednodušší sdělení nebo také může promluvu přetlumočit jen částečně – tak, jak na to se svými jazykovými znalostmi stačí – a požádat o doplnění přetlumočení).

Následující kapitoly diplomové práce se budou věnovat poznatkům z teorie tlumočení, které jsou pro zkoumání tlumočení v divadelní síti Čojč relevantní. V první řadě se jedná o poznatky k laickému tlumočení.

2.3. Laické tlumočení a překlad

Laický tlumočník je označení pro takového tlumočníka, který nemá odborné tlumočnické vzdělání. Marie Šindelářová (2018: 9–10) ve své diplomové práci popisuje problematiku

označení těchto tlumočnicků v češtině. V angličtině se mimo jiné používá termín *non-professional*. Pojem *non-professional* jako označení pro tlumočnický a překladatelský bez odborného vzdělání použili Knapp-Potthoffová a Knapp (srov. Antonini a kol. 2017: 5). Krom toho se v angličtině používají termíny jako např. *natural translation*, *informal interpreters*, *ad hoc interpreters* nebo *family interpreting*. Antoniniová (2017: 6) považuje za nejlepší termín právě *non-professional interpreting* – jednak kvůli tomu, že jde o zastřešující pojem pro všechny druhy laického tlumočení, jednak proto, že tento termín na rozdíl od jiných možných termínů není předpojatý. Ačkoli by se jako přesný český ekvivalent pro pojem *non-professional interpreting* mohl zdát termín *neprofesionální tlumočení*, podle Šindelářové (2018: 10) má slovo *neprofesionální* negativní konotace, protože krom člověka bez odborného vzdělání v daném oboru může slovo *neprofesionál* také označovat takového člověka, který svou práci neodvádí dobře a kvalitně. Z tohoto důvodu bude i v této práci nadále užíván především termín *laické tlumočení a laický tlumočnick*.

2.3.1. Definice laického tlumočnicka a překladatele

Jak již bylo zmíněno výše, laický tlumočnick je takový, který neprošel odborným tlumočnickým vzděláváním. To však nemusí znamenat, že by nebyl kompetentní a nevykonával dané úkony dobře (srov. Antonini a kol. 2017: 7).

Antoniniová přichází s následující definicí profesionálního tlumočnicka, resp. profesionála všeobecně: „A professional is *recruited* to do a specific job, for which s/he will be *paid* and which s/he will do complying with a specific set of rules, i.e. with a *code of ethics and standards of practice*. Her/his professional status will also normally involve *social prestige*.“ (Antonini a kol. 2017: 7)

Pro laika by všechny kurzívou vyznačená slova platit neměla – laik tedy není najímán, není za dané úkony placen a nesplňuje etický kodex dané profese nebo standardy daných služeb. Vykonávání dané činnosti mu nepřináší sociální prestiž.

Tuto představu, resp. definici laického tlumočnicka Antoniniová (2017: 7–8) však rozporuje: I laikové mohou být najímáni a mohou za tlumočení dostat zapláceno. Laičtí tlumočnicki jsou navíc příslušníci jiných profesí, které se také řídí jistým kodexem – nějaký etický kodex tedy také musí splňovat. Laickým tlumočnickům, kteří se k tlumočení dostávají ad hoc, tlumočení pravděpodobně nepřináší žádný sociální status, Antoniniová (2017: 8) však namítá, že i jednotliví tlumočnicki nemají díky své profesi všichni stejný status (konferenční tlumočnick má

jiný společenský status než komunitní tlumočnick). Definice laického tlumočnicka tedy není tak snadná a jednoznačná, jak by se na první pohled mohlo zdát.

Harris (1976) definuje laického překladatele, resp. *přirozený překlad* následovně: „The translation done by bilinguals in everyday circumstances without special training for it.“

Z Harrisovy definice je tedy zjevné následující: laičtí překladatelé (a tlumočnicki) nemají speciální *trénink* nebo *průpravu* a jsou to *bilingvní* osoby.

Podle Whyattové (2017: 56) je však hranice mezi laickým a profesionálním tlumočnickem plynulá (právě proto, že neexistuje jasná definice laického a profesionálního tlumočnicka).

2.3.2. Tlumočení a překlad jako přirozená dovednost

Harris (1976) laický překlad označuje termínem *natural translation* (*přirozený překlad*). Přirozený překlad je podle něj univerzální dovednost všech bilingválních osob – všechny osoby ovládající dva jazyky tedy umí překládat (a tlumočit). Důkazem toho je, že i na mnohých školách je v přijímacích zkouškách po zájemcích o studium vyžadován překlad – školy tak ověřují, jak dobře zájemci už překládat umí (Harris 1976). Z toho vyplývá, že tito zájemci o studium touto dovedností disponují, aniž by je to někdo učil.

V této přirozené dovednosti se však bilingvní osoby mohou vždy zlepšovat, pokud mají učitele, který jim to umožní: „[...] let us as teachers guide its development wherever we find it and at whatever age.“ (Harris 1976)

Podle Harrise (1976) je tedy dobré usilovat o zlepšení této dovednosti u bilingválních osob v *kterémkoliv* věku – jistě má tedy smysl zahrnovat překlad a tlumočení do výuky i u dětí a mladých dospělých a umožnit jim tak již velmi brzy zlepšovat se v této přirozené dovednosti.

U přirozeného překladu je podle Harrise (1976) tím nejdůležitějším cílem převedení informace.

Podle Whyattové (2017: 50) disponují všichni lidé predispozicí k tomu, aby byli schopni překládat a tlumočit – schopnost překládat a tlumočit je podle ní lidská schopnost překonávat komunikační bariéry (Whyatt 2017: 46). Všichni lidé jsou schopni vnitrojazykového převodu (Whyatt 2017: 46) – všichni dokážou *parafrázovat* vyřčené, aniž by se to museli učit. Vnitrojazykového překladu lidé podle Whyattové využívají tehdy, když sice mluví tímtež jazykem, ale nesdílí spolu stejný systém konceptů a pojmů (Whyatt 2017: 46), a aby se tedy mohli dorozumět a komunikovat spolu, musí jeden z mluvčích převést text do takového jazyka,

kterému bude jeho komunikační partner rozumět (k vnitrojazykovému překladu tedy může docházet např. při komunikaci odborníka s laikem).

2.3.3. Škála přirozený překladatel – expert

Výše byl popsán pojem *přirozený překlad*. Harris jako další stupeň překládání popisuje termín *native translator (rodilý překladatel*³³): „Native Translators are bilinguals who have been exposed to and influenced by examples of other people translating and examples of translations done by other people.“ (Harris 2017: 34)

Rodilý překladatel je tedy na rozdíl od přirozeného překladatele již ovlivněn tím, jak ostatní lidé překládají. Harris (2017: 34) dále rozlišuje mezi rodilým překladatelem *začátečníkem* a *pokročilým*. Profesionál je pak na úrovni pokročilého rodilého překladatele. (Pojem *profesionál* v Harrisově pojetí stojí mimo škálu *přirozený překladatel – expert*.)

Dále Harris (2017: 34) vysvětluje rozdíl mezi pojmy *profesionál* a *expert*: Profesionální překladatel nebo tlumočnický je ten, který vykonává překládání nebo tlumočení jako svou profesi; který se těmito činnostmi žije. Profesionál nemusí být nutně expert (nemusí mít dobrou kvalifikaci), naopak laický tlumočnický nebo překladatel může tyto činnosti vykonávat na úrovni experta, i když se jimi nežije. Toto pojetí je v souladu s výše vyřčenou myšlenkou, že označíme-li někoho jako *laického tlumočnického*, nemusí to nutně vypovídat nic o jeho tlumočnické kvalifikovanosti.

Podobnou škálu jako Harris popisuje i Whyattová (2017: 49) – škálu od *predispozice k odbornosti*. Dalšími stupni mezi predispozicí a odborností podle Whyattové jsou: *netrénovaná schopnost, trénovaná dovednost a kompetence*³⁴. Netrénovanou schopností překládat a tlumočit podle Whyattové (2017: 51) disponují dvě skupiny lidí: laici zajišťující jazykové zprostředkování a lidé, kteří se učí cizí jazyk. Překládání a tlumočení jako kompetence lze dosáhnout především opakovanou zkušeností s překladem a tlumočením (Whyatt 2017: 55). Whyattová také zmiňuje, že neexistuje žádný vrchol této škály, zlepšovat se tedy mohou i takoví tlumočnický, kteří již dosáhli *odbornosti*: „Finally, translation expertise has no ultimate level of attainment, but rather is always open to improvement.“ (Whyatt 2017: 55)

³³ V tomto kontextu lze termín chápat takto: „poučený překladatel“.

³⁴ Překlad těchto termínů byl přejat z diplomové práce Marie Šindelářové (2018: 18).

2.3.3.1. *Teorie expertizy*

S pojmem *expert* úzce souvisí i *teorie expertizy* podle K. A. Ericssona (2000: 187–200). Ericsson (2000: 188) se ve svém článku vymezuje vůči běžnému názoru, že to, jak moc jsou lidé v určitých činnostech a profesích dobří, je dáno vrozeným talentem. Podle Ericssona jsou lidé schopni zlepšovat se tréninkem, přičemž velkou roli vždy hraje jejich motivace (Ericsson 2000: 190). Výzkumy, které provedl a představuje ve svém článku, dokazují, že lidé, kteří jsou ve svém oboru nadprůměrně dobří, praktikují *záměrný trénink* (v angličtině *deliberate practice*; jako antonymum k tomuto pojmu používá Ericsson³⁵ termín *naive practice*). Při záměrném tréninku se lidé zaměřují na konkrétní aspekty, které chtějí ve svém výkonu zlepšit. Experti se záměrným tréninkem nikdy nepřestávají a neustále usilují o zlepšení (Ericsson 2000: 196–197).

V tom tkví podle teorie expertizy rozdíl mezi ne-experty a experty – u ne-expertů se po určitém čase tréninku z dané činnosti stává každodenní dovednost a dochází k automatizaci této činnosti. U expertů je automatizace nežádoucí – pokud by došlo k automatizaci, nemohli by již mít kontrolu nad svým výkonem a zlepšovat jej (Ericsson 2000: 196).

Vidíme tedy, že zatímco rozdíl mezi laikem a profesionálem je přítomnost odborného vzdělání, rozdíl mezi běžným uživatelem a expertem je, že expert se věnuje záměrnému tréninku. (Z Ericssonova článku je zjevné, že předpokládá, že experti jsou zároveň profesionálové, tedy že prošli odborným vzděláním a že se dané činnosti věnují naplno – že se touto činností živí.)

2.3.4. Proč tlumočí laici

Laický překlad a tlumočení je v dnešní době častým fenoménem (Antonini a kol. 2017: 2). Důvodů, proč tlumočí laici, může být mnoho. Antoniniová (2017: 13) mluví o situacích, kdy je pro laiky *nezbytné* tlumočit – můžeme to tedy chápat jako situace, ze kterých není jiné východisko; situace, při kterých je potřeba zprostředkovat mezikulturní komunikaci, ale při kterých – ať už z jakýchkoliv důvodů – profesionální tlumočnický přítomný není. Motivace k tomu mohou být buďto finanční, nebo osobní a kulturní (Antonini a kol. 2017: 13).

Podle Whyattové (2017: 48) není při všech situacích nutné, aby mezikulturní komunikaci zajišťoval profesionální tlumočnický – rozhoduje při tom především to, jestli se jedná o formální nebo neformální situaci. Při neformálních situacích podle Whyattové (2017: 48) může

³⁵ Anders Ericsson – *Deliberate practice makes perfect – Insights for Entrepreneurs – Amazon* [online]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=GLCLaRNPkIo&ab_channel=amazon [cit. 28. 6. 2021].

komunikaci zajišťovat laický tlumočník. K nepřítomnosti profesionálního tlumočnicka při formálních situacích může dojít z finančních důvodů (Whyatt 2017: 48).

Podle Harrise (2017: 41) se laici, resp. *přirození překladatelé*, k překladu dostávají při *crowdsourcingu*. Pojem *crowdsourcing* je ve slovníku *Cambridge Dictionary* definován následovně: „The activity of giving tasks to a large group of people or to the general public, for example, by asking for help on the internet.“³⁶

Jako příklad *crowdsourcingu* překladů Harris (2017: 41) uvádí Wikipedii. Za překlad při *crowdsourcingu* jsou podle Harrise (2017:41) často zodpovědní neplacení dobrovolníci. Lze si představit, že *crowdsourcing* bude probíhat i v oblasti tlumočení – např. na takových akcích, kde je potřeba tlumočnicků více, nicméně organizátoři nemají prostředky k zaplacení profesionálních tlumočnicků.

2.4. Bilingvismus

V předchozí kapitole bylo často zmiňováno, že laičtí tlumočníci jsou bilingvní osoby. Umět (alespoň) dva jazyky je tedy předpokladem pro to, aby daná osoba mohla tlumočit a překládat a zajišťovat mezikulturní komunikaci. Z toho důvodu se tato kapitola bude věnovat bilingvistice.

Podle Akademického slovníku současné češtiny je bilingvismus „schopnost přirozeně, aktivně používat dva jazyky“³⁷. Monika Morgensternová (2011: 27) staví do protikladu dvě definice bilingvistice: Macnamaryho definici z roku 1967, podle které jsou bilingvní ti, kteří mají jakékoliv jazykové kompetence v dalším jazyce krom své mateřštiny, a Bloomfieldovu definici z roku 1933, podle které jsou bilingvní tací lidé, kteří ovládají druhý jazyk na stejné úrovni jako svoji mateřštinu. Podle první definice by bilingvní byli téměř všichni (vezmeme-li v potaz, že např. v České republice začíná výuka cizího jazyka nejpozději na základní škole, ne-li už v mateřské škole, a bilingvní by tedy byly všechny děti, které se již začaly učit cizí jazyk). Naopak podle druhé definice by bilingvní nebyl téměř nikdo, jelikož jde o „velmi ojedinělý, výjimečný případ“ (Morgensternová a kol. 2011: 27). Grosjean přichází se značně odlišnou definicí: „Bilingualism is the regular use of two or more languages (or dialects), and bilinguals

³⁶Cambridge dictionary – crowdsourcing [online]. Dostupné z: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/crowdsourcing> [cit. 4. 7. 2021].

³⁷ Akademický slovník současné češtiny – bilingvismus [online]. Dostupné z: <https://slovníkcestiny.cz/heslo/bilingvismus/0/4525> [cit. 5. 7. 2021].

are those people who use two or more languages (or dialects) in their everyday lives.“ (Grosjean 2008: 10)

Podle této definice je tedy podstatná především *pravidelnost a každodennost* užívání obou jazyků. Za bilingvní osoby bychom tedy dle této definice považovali méně lidí než podle Macnamaryho definice, avšak více lidí než podle Bloomfieldovy definice. Podle Grosjeana (2008: 11) je bilingvní polovina světové populace, podle Morgensternové (2011: 26) až dvě třetiny.

Podle Morgensternové je u bilingvismu podstatný především způsob, jakým si daná osoba jazyky osvojila: „Přirozený způsob osvojení jazyků je právě pro určení bilingvismu v užším pojetí a jeho odlišení od běžného ovládnání cizího jazyka (na základě výuky) podle našeho názoru zcela zásadní.“ (Morgensternová a kol. 2011: 28)

Pokud bychom se řídili touto definicí, je otázka, jestli by platilo tvrzení zmíněné v předchozí kapitole – že překládat a tlumočit mohou *bilingvní osoby*. Whyattová zmiňuje, že termín bilingvní osoba používá v následujícím významu: „[...] the term „bilingual“ is being used here in its liberal sense following the psycholinguistic tradition (Bialystok 2009), meaning anybody who can communicate in two different languages.“ (Whyatt 2017: 49)

Umět komunikovat ve dvou různých jazycích je tedy ta podmínka, kterou musí člověk splňovat, aby mohl překládat a tlumočit.

Grosjean (2008) rozlišuje dva typy pohledu na bilingvismus: monolingvní (částečný) a bilingvní (holistický). Podle monolingvního pohledu disponují bilingvní osoby dvěma jazykovými kompetencemi, které jsou na sobě nezávislé, izolované a zcela samostatné (Grosjean 2008: 10); k bilingvní osobě je tedy přistupováno stejně jako k monolingvnímu uživateli jazyka. Tento pohled přináší podle Grosjeana (2008: 10–13) mnohé problémy – předpokládá se, že bilingvní osoby budou v obou jazycích plně plynulí a že jejich znalosti obou jazyků jsou stejně dobré, mnoho lidí proto podle tohoto pohledu spadá do jakési zvláštní skupiny – nejsou ani monolingvní, ani bilingvní. Při výzkumech zastávajících tento pohled se užívá monolingvních testů a není zohledňováno, že oba tyto jazyky mají odlišné funkce (může se lišit, k čemu a s kým se oba jazyky používají) (Grosjean 2008: 11).

Podle bilingvního pohledu nemůžeme bilingvismus chápat jako dvě na sobě nezávislé kompetence ve dvou různých jazycích (Grosjean 2018: 13). Bilingvní osobu je třeba chápat holisticky jako jednotnou osobnost se specifickou jazykovou konfigurací, která je jedinečná, a

není proto vhodné zkoumat komunikační dovednosti těchto osob v obou jazycích zvlášť (Grosjean 2018:13).

2.4.1. Jazykové módy a míchání obou jazyků

Grosjean (2008: 17) popisuje jazykové módy, které bilingvní osoby běžně užívají: jde o kontinuum, jehož jedním pólem je užití jednoho z obou jazyků (při komunikaci s monolingvními mluvčími), druhým pólem je tzv. bilingvální jazykový mód, při kterém bilingvní mluvčí oba jazyky mísí (tento mód mluvčí využívají, když se pohybují mezi dalšími bilingvními osobami se stejnými jazyky). Při bilingválním jazykovém módu bývá jeden z jazyků základovým jazykem a druhý jazyk do promluv vstupuje různými způsoby – Grosjean (2008: 18) zmiňuje *code-switching*, při kterém jsou do základového jazyka zapojeny slova nebo fráze z jazyka druhého. Jako další možnost zapojení druhého jazyka Grosjean (tamtéž) uvádí výpůjčky, které jsou foneticky a morfologicky přizpůsobeny základovému jazyku.

2.4.2. Dělení bilingvismu

Morgensternová (2011) popisuje několikere dělení bilingvismu: bilingvismus individuální a společenský, receptivní a produktivní, přirozený (primární) a umělý (sekundární), simultánní a sukcesivní, vyvážený a dominantní. Dělení na přirozený a umělý bilingvismus ve své podstatě odpovídá užší a širší definici bilingvismu – přirozený bilingvismus je takový, při kterém k osvojení obou jazyků dochází přirozenou cestou (např. v bilingvní rodině), tento bilingvismus tedy odpovídá výše popsané definici Morgensternové (2011: 28). K umělému bilingvismu naopak dochází „formální systematickou výukou cizího jazyka“ (Morgensternová a kol. 2011: 30). Při dělení na vyvážený a dominantní bilingvismus je stěžejní, jestli bilingvní osoba ovládá oba jazyky na stejné úrovni (vyvážený bilingvismus), nebo jestli ovládá jeden z jazyků na vyšší úrovni (dominantní bilingvismus). Vyvážený bilingvismus je ojedinělý (Morgnesternová 2011: 31) a málokteré bilingvní osoby mluví oběma jazyky stejně plynule (Grosjean 2008: 24). Grosjean (2008: 11) – jak již bylo výše uvedeno – zmiňuje, že bilingvní osoby užívají oba jazyky v různých situacích. I z toho pramení nerovnoměrnost jazykových znalostí v obou jazycích (tím, že bilingvní osoby užívají každý z jazyků v jiných situacích, budou v nich mít pravděpodobně i odlišnou slovní zásobu).

Whyattová (2017: 51) zmiňuje, že právě kvůli této nevyrovnanosti jazykových znalostí v obou jazycích nejsou osoby s přirozeným bilingvismem vždy i dobří překladatelé.

2.5. Druhy tlumočení využívané v Čojči

V této kapitole popíšeme druhy tlumočení, které se na projektech Čojče využívají – konkrétně jde o konsekutivní tlumočení bez notace a simultánní tlumočení šeptem.

2.5.1. Konsekutivní tlumočení bez notace

Nejčastěji se v rámci Čojče využívá konsekutivního tlumočení bez notace (zápisu). Podle Sloukové (1984: 30) jde o původní formu tlumočení. Čenková (2008: 24) rozlišuje tlumočení přerušované a nepřerušované – přerušované tlumočení je takové, kdy se řečník s tlumočnickem střídají po krátkých úsecích a tlumočnick tedy projev tlumočí postupně. Protože je tlumočnick při tlumočení bez notace odkázán jen na svou paměť a nemůže se opřít o své zápisky, praktikuje se při delších projevech tlumočení přerušované: „KT bez notace se při něm [při projevu řečníka] aplikuje jen v případě, že má krátký rozsah, nebo realizuje-li se přerušovaně, tj. po částech.“ (Slouková 1984: 30). Takovýto způsob tlumočení bývá také označován jako *nizká konsekutiva*.³⁸

Tlumočení na Čojči probíhá bilaterálně, tj. oběma směry.

2.5.1.1. Průběh konsekutivního tlumočení

Konsekutivní tlumočení se skládá ze tří hlavních fází: porozumění (resp. poslech), analýza a reprodukce (reformulace). V následující části jednotlivé fáze stručně popíšeme.

2.5.1.1.1. Porozumění

Roderick Jones (1998: 12) zdůrazňuje, že nejde o porozumění slovům, nýbrž myšlenkám (tudíž nejde ani o poslech slov, nýbrž myšlenek) – porozumět myšlenkám je podle něj často možné i tehdy, když nerozumíme všem jednotlivým slovům. Aby to bylo možné, je však třeba mít dobrou znalost výchozího jazyka (Jones 1998: 13).

Porozumět myšlenkám tlumočnickům umožňuje aktivní poslech. Tento poslech se podle Jonese liší od pasivního poslechu (který praktikujeme v našich každodenních životech) a je to dovednost, kterou se začínající tlumočníci a studenti tlumočení musí *naučit a trénovat* ji (Jones 1998: 14 a 16). Tlumočníci by si při poslechu měli neustále klást tyto otázky: „Co tím řečník myslí? Jaké myšlenky chce vyjádřit?“ (Jones 1998: 16).

³⁸ Srov. např. *Jaké typy tlumočení existují a kdy je ideálně použít?* [online]. Dostupné z: <https://jazykove.fairlist.cz/2015/01/tlumoceni-existuji-idealne/> [cit. 6. 7. 2021].

2.5.1.1.2. Analýza

Jones (1998) popisuje několik bodů analýzy: analýza typu projevu, identifikace hlavních myšlenek a identifikace linků, tedy logického propojení jednotlivých myšlenek. Mezi jednotlivými typy projevů Jones (1998: 16) uvádí např. narativní, polemický nebo rétorický typ. Analyzovat typ projevu je podle Jonese důležité proto, že ovlivní obsah i způsob tlumočení (Jones 1998: 17) – určení typu projevu tlumočnickovi pomůže zjistit, jaké aspekty projevu budou při přetlumočení nejdůležitější a na které tedy bude potřeba brát zvláštní zřetel. Jedná-li se např. o rétorický typ projevu, je velmi důležitá forma – tlumočnick musí vyjádřit především ráz řeči, detaily týkající se obsahu nemusí být při tomto typu projevu tak podstatné (Jones 1998: 22). Většina projevů v sobě však zahrnuje vícero typů (Jones 1998: 24).

Jones (1998: 24) uvádí, že aby tlumočnick byl schopen převést smysl sdělení, musí prvně zjistit a pochopit, jaké informace jsou podstatné a jaké redundantní, tedy jaké jsou *hlavní* myšlenky projevu. Tlumočnick musí jednotlivé myšlenky předat se stejnou důležitostí, se kterou se objevily ve výchozím textu, důležité informace musí zdůraznit – jinak by posluchač cílového textu nemohl pochopit, co chce vlastně mluvčí říct (Jones 1998: 24). Jones (1998: 31) také uvádí, že v přetlumočení by se mělo vyskytovat co nejméně redundancí.

Další důležitou součástí analýzy je analýza linků. Podle Jonese (1998: 31) je analýza linků mezi myšlenkami druhým klíčem k porozumění projevu (prvním je právě analýza hlavních myšlenek). Jednotlivé myšlenky jsou spolu provázány a mají mezi sebou logickou souvislost. Právě díky těmto provázanostem, těmto linkům, můžeme chápat celkový smysl promluvy (srov. Jones 1998: 31). Aby tedy tlumočnick předal smysl sdělení, je třeba, aby zachoval i linky mezi jednotlivými myšlenkami. Přetlumočení pak má jasnější strukturu, a proto je pro posluchače lehčí jej sledovat (Jones 1998: 33).

2.5.1.1.2.1. Reprodukce

Další fází tlumočení je reprodukce projevu v cílovém jazyce. Hlavní úlohou tlumočnicků při této fázi je, aby zajistili, že posluchači porozumí tomu, co chtěl vysílatel výchozího textu říct; musí přitom navázat kontakt s posluchači a udržovat s nimi oční kontakt (Jones 1998: 40). Jones (1998: 40) také píše, že tlumočnicki by se měli snažit vyjadřovat se efektivně – tlumočnicki řečené již slyšeli, ví, co chce mluvčí říct, neměli by tedy volit obšrné formulace nebo se opakovat, není-li to nutné – a to i tehdy, když to mluvčí dělal. Tato forma jazykové ekonomie je důležitá i proto, že přetlumočení by mělo trvat kratší dobu než originální projev (srov. Jones

1998: 40; Čeňková 2008: 24). Při reprodukci projevu je třeba převést i paraverbální prvky komunikace jako intonace nebo pauzy (Jones 1998: 41).

2.5.2. Simultánní tlumočení šeptem

Další druh tlumočení, který se na projektech Čojče využívá, je simultánní tlumočení šeptem (šušotáž). Tento způsob tlumočení se však v rámci Čojče užívá mnohem méně (takto simultánně se tlumočí jen rozhovory s externími respondenty, např. s různými pamětníky; celý zbytek programu je tlumočen konsektivně). Při tomto druhu tlumočení sedí tlumočnicka v bezprostřední blízkosti posluchačů, kteří potřebují přetlumočení, a simultánně řečníka tlumočí, přičemž k tomu nemá žádné technické zařízení (ani tlumočnickou kabinu, ani tzv. šeptací zařízení) a musí při tlumočení šeptat, resp. mluvit polohlasem. Čeňková zmiňuje, že takovýto způsob tlumočení nemusí být příjemný: „Pro všechny zúčastněné je to však velmi nekomfortní situace: v sále dochází ke značným šumům a řečník a tlumočnicka se svým hlasem navzájem ruší.“ Čeňková (2008: 26)

Výhodou naopak je, že tlumočnicka může přímo vnímat a vidět reakci svých posluchačů (Slouková 1984: 44).

Organizátoři tento způsob tlumočení volí především z finančních důvodů (Čeňková 2008: 26). V případě Čojče, v jehož rámci se tento způsob tlumočení využívá jen výjimečně pro rozhovory s respondenty (v rámci rešerše a zjišťování informací k tématu projektu před samotným uměleckým zpracováním tématu), které trvají jen hodinu či dvě, je nemyslitelné, že by se vyplatilo na takto krátký čas instalovat tlumočnickou kabinu. Důvody, proč v těchto chvílích projektoví vedoucí volí simultánní tlumočení šeptem místo na projektech obvyklejšího konsektivního tlumočení, jsou především časové – konsektivní tlumočení je náročnější na čas a projektoví vedoucí nechtějí čas, který si respondent pro účastníky projektu vyhradil, krátit tlumočením, nýbrž chtějí, aby mohli účastníci respondentovi položit co nejvíce otázek a dozvědět se od něj vše, co je zajímavé. (Položí-li otázku účastník v cílovém jazyce tlumočení, tedy v opačném jazyce, než kterým mluví respondent, je tato otázka přetlumočena konsektivně – je to jednodušší a jistě i časově méně náročné, než kdyby se tlumočnicka kvůli přetlumočení této otázky musel přesunout k druhé části účastníků a respondentovi, aby pro ně otázku přetlumočila simultánně šeptem.)

V následující kapitole budou popsány některé přístupy k hodnocení kvality tlumočení.

2.6. Kvalita tlumočení

Ingrid Kurzová (1996: 35) zmiňuje, že při vzniku Mezinárodní asociace tlumočnicků AIIC (International Association of Conference Interpreters) v roce 1953 bylo jedním ze zájmů asociace zajištění kvality tlumočení. AIIC spolu s ISO (International Organization for Standardization) také vyvinuly normy pro tlumočnické zařízení a pro tlumočnické služby³⁹. Podle Kurzové (1996: 41) se členové AIIC vědomě distancují od laických tlumočnicků (bez tlumočnického vzdělání) a sami nabízejí kvalitnější tlumočení. Také Whyattová (2017: 56 a 57) zmiňuje rozdíl v kvalitě mezi profesionálními a laickými tlumočnickými – tlumočení je podle ní činnost, která vyžaduje hodně kognitivní kapacity, tlumočníci musí např. umět rozdělovat pozornost nebo se dobře soustředit. U dobrých tlumočnicků dochází k automatizaci jednotlivých kognitivních dovedností, aby se mohli soustředit na náročnější aspekty tlumočení a zajistili tak dobrou kvalitu svého tlumočení (Whyatt 2017: 57). Něco takového však podle Whyattové (2017: 57) nemůžeme očekávat od tlumočnicků ad hoc a jazykových zprostředkovatelů. Při rozlišování mezi profesionálem a laikem by tedy mohl hrát pojem kvality důležitou roli:

„As pointed out by Shreve (1997), professional translation is not equivalent to advertising translation services or being a graduate of a translation training programme, but to the ability to produce a ‚constructed translation,‘ most probably meaning a **high-quality** communicatively and formally flawless translation.“⁴⁰ (Whyatt 2017: 56)

Tento postoj je však v rozporu s výše popsányými tvrzeními (viz str. 16 a 17), podle kterých označení *laik* nic nutně nevypovídá o kvalitě dané činnosti. Ke kvalitě laického tlumočení, jakož i konkrétně ke kvalitě tlumočení v rámci Čojče, budeme proto přistupovat nepředpojatě.

Kurzová ve své knize *Simultandolmetschen als Gegenstand der interdisziplinären Forschung* (1996) shrnuje některé teoretické poznatky ke kvalitě tlumočení. Podle mnohých je pro tlumočení zásadní situační kontext, který je při tlumočení třeba zohlednit. Dále se jako velmi důležité jeví usouvztažnění tlumočení vůči publiku a jeho očekávání – podle některých teoretických poznatků by kvalita tlumočení měla být hodnocena právě z pohledu posluchačů (Kurz 1996: 36). Kurzová (1996: 53 a 54) se vymezuje vůči výzkumu Hildegund Bühlerové, která – ačkoliv zkoumala hodnocení kvality tlumočení podle tlumočnicků – staví hodnocení tlumočnicků naroveň s hodnocením posluchačů, resp. předpokládá, že pro posluchače by byla jednotlivá kritéria k hodnocení kvality tlumočení stejně důležitá jako pro tlumočnický. Podle Kurzové (1996: 54) budou různé skupiny posluchačů přikládat jednotlivým kritériím

³⁹ *AIIC and ISO standards* [online]. Dostupné z: <https://aiic.org/site/world/about/profession/standards> [cit. 9. 7. 2021].

⁴⁰ Zvýraznění (tučné písmo) vlastní.

k hodnocení kvality různou důležitostí. Tuto hypotézu potvrzuje její výzkum, ve kterém museli různí posluchači v dotazníku určit, jakou důležitost pro ně při tlumočení jednotlivá kritéria mají (jedná se o osm kritérií podle Bühlerové – přirozený přízvuk, příjemný hlas, plynulost projevu, logická návaznost mezi větami, významová shoda s originálem, úplnost přetlumočení, gramatická správnost, terminologická správnost⁴¹). Všechny dotazované skupiny přiřadily největší význam kritériu *významová shoda s originálem*, což podle Kurzové (1996: 61) potvrzuje teorii Seleskovitchové – že při tlumočení jde především o *předání smyslu*.⁴² V hodnocení ostatních kritérií se však jednotlivé skupiny posluchačů neshodovali – zatímco např. pro techniky bylo druhé nejdůležitější kritérium *terminologická správnost*, lékaři a tlumočníci připsali druhou největší důležitost kritériu *logická návaznost*. Je tedy naprosto zřejmé, že různé skupiny posluchačů mají od tlumočení různá očekávání a lze tedy i vycházet z toho, že kvalitu téhož přetlumočení by proto různí posluchači hodnotili různě.

Kvalita tlumočení navíc také závisí na kvalitě výchozího projevu. Tento fakt ve svém článku *Maß für Maß – Eine vergleichende Profilanalyse beim Dolmetschen* (2011) zdůrazňuje Sylvia Kalinaová. Ve svém článku předkládá krom tabulky pro hodnocení tlumočení i tabulku pro hodnocení výchozího textu (Kalina 2011: 169). Při hodnocení tlumočení a výchozího textu mají být jednotlivým kritériím v tabulce přiřazovány číselné hodnoty na škále od -4 (nejhorší hodnocení) do 4 (nejlepší hodnocení). Díky tomu je tlumočnický výkon i výkon výchozího řečníka měřitelný a srovnatelný. Při posuzování kvality tlumočnického výkonu je vždy třeba srovnávat přetlumočení s výchozím projevem – pokud v hodnotící tabulce obdržel tlumočnick více bodů než výchozí mluvčí, jedná se o kvalitní přetlumočení. Pokud naopak obdržel méně bodů než výchozí řečník, jde o nekvalitní přetlumočení (Kalina 2011: 170).

Předpokládáme-li, že cílový posluchač výchozímu textu nerozuměl (kdyby mu plně rozuměl, nepotřeboval by přetlumočení), je zjevné, že takovýmto způsobem by kvalitu tlumočnického výkonu zhodnotit neuměl. Z těchto dvou popsaných prací (prací Kalinaové a Kurzové) vidíme dvojí přístup k hodnocení kvality: hodnocení srovnávající kvalitu výchozího a cílového textu (tedy hodnocení ze strany translátologa, resp. tlumočnicka ovládajícího výchozí i cílový jazyk) a hodnocení ze strany posluchačů, kteří hodnotí cílový text bez usouvztažnění vůči kvalitě výchozího textu. První přístup může poskytnout komplexnější, měřitelnější⁴³ obraz o kvalitě tlumočení. Druhý přístup naopak může ukázat, nakolik je splněn cíl tlumočení (nakolik mají

⁴¹ viz Kurz 1996: 57; překlad kritérií do češtiny částečně přejat z diplomové práce Markéty Šindelkové (2016: 31)

⁴² V němčině je toto kritérium nazváno *sinngemäße Wiedergabe des Originals* (Kurz 1996:61), tedy doslovně přeloženo *reprodukce originálu podle smyslu*.

⁴³ Kalinaová usiluje právě o větší míru měřitelnosti kvality tlumočnického výkonu (Kalina 2011: 164).

posluchači pocit, že jim byl předán smysl výchozího sdělení) a nakolik jsou posluchači jakožto adresáti cílového textu spokojeni.

3. Empirická část

3.1. Metodologie

V této části diplomové práce bude popsán cíl výzkumu, jakož i použité výzkumné metody.

3.1.1. Cíl výzkumu

Cílem výzkumu je zkoumat tlumočení v rámci česko-německé divadelní sítě Čojč. Diplomová práce má za úkol celkově zmapovat, kdo a jak v rámci Čojče tlumočí, empirická část má mimo jiné ověřit poznatky o tlumočení v síti Čojč, které byly popsány v teoretické části. Ačkoliv o Čojči již byly napsány mnohé vědecké práce, žádná doposud nemapovala mezikulturní komunikaci v rámci Čojče, tedy překlad nebo tlumočení v rámci této sítě.

Diplomová práce si neklade za cíl zkoumat vnímání jazyka čojč jako takového (ať už ze strany publika při samotných divadelních představeních nebo ze strany účastníků projektu např. při tvorbě scének nebo při jazykové animaci) a možnosti využití jazyka čojč při zajišťování mezikulturní komunikace v česko-německém prostředí. Vnímání jazyka čojč nebude zkoumáno z několika důvodů. Jedná se o velmi komplexní a interdisciplinární problematiku – jelikož se jazyk čojč využívá při divadelních inscenacích, hraje důležitou roli při vnímání tohoto jazykového kódu také mnoho paraverbálních, nonverbálních i vnějazykových prvků (např. využití kulis a rekvizit, práce s osvětlením). Pro zkoumání jazyka čojč při uměleckých inscenacích by proto bylo třeba využít i poznatků z divadelní vědy, případně také z neurolingvistiky (pozornost při střídání dvou jazykových kódů v rámci jedné věty, dešifrování hybridních výrazů). Provedení takového výzkumu by bylo velmi náročné a obsáhlé – toto téma proto nebude s ohledem na rozsah analyzováno. Dalším důvodem je, že prakticky by v současné době takový výzkum ani nebylo možno provést, jelikož z důvodu omezení kvůli pandemii se nemohly projekty Čojče v minulém roce (až doposud) konat tak, jako v předchozích letech, tím pádem se ani neuskutečnila žádná divadelní vystoupení v reálných podmínkách⁴⁴. To je také důvod, proč v diplomové práci nebude zkoumáno vnímání tlumočení na představeních (tlumočení úvodu a závěrečné debaty) z pohledu diváků. Diváci představení z předešlých let by byli jen těžko dohledatelní (představení jsou veřejná s volným vstupem, přijít na ně tedy může kdokoli). Z tohoto důvodu bude tedy zkoumáno tlumočení na projektech (a i při představeních) z pohledu projektových vedoucích a účastníků.

⁴⁴ Myšleno naživo, ne online. V posledních měsících projevila síť Čojč velkou kreativitu ve využití online prostoru – projekt Humán Radikál, který se musel konat online, byl zakončen představením, resp. prezentací online.

V rámci diplomové práce není před zkoumáním formulovaná hypotéza, ale jsou formulované výzkumné otázky. Výzkumné otázky je třeba stanovit ještě před samotným zahájením výzkumu (Hendl 2005: 40).

Tato diplomová práce se bude snažit zodpovědět následující základní výzkumné otázky:

1. Kdo a jakým způsobem v Čojči tlumočí?
2. Jak vnímají tlumočení na čojč projektech účastníci projektů?
3. Je tlumočení na Čojči funkčním zajištěním mezikulturní komunikace – dochází tedy k dorozumění mezi oběma stranami (českou a německou)?
4. Jak vnímají tlumočení na čojč projektech vedoucí projektů?

3.1.2. Výzkumný přístup

Jelikož cílem je poskytnout komplexní, podrobný obraz a popis zkoumané problematiky, jeví se jako vhodný kvalitativní výzkum (viz Hendl 2005: 50). Výhodou tohoto výzkumného přístupu je především „získání hloubkového popisu případu“ (Hendl 2005: 53). V rámci výzkumu bude však z velké části využito i metod kvantitativního výzkumu pro sběr statisticky zpracovatelných dat. Využívání a kombinování obou výzkumných přístupů (kvalitativního a kvantitativního) se jeví přínosné kvůli tomu, že oba „přístupy se mohou vzájemně doplňovat“ (Hend 2005: 62).

Hendl (2005: 39) dělí výzkum na *základní* a *aplikovaný*. Aplikovaný výzkum se zabývá problémy reálného světa a chce tyto problémy řešit (Hale a Napier 2013: 11). Podle Haleové a Napierové (2013: 11) jde při výzkumu tlumočení častěji o výzkum aplikovaný. I v tomto případě půjde o aplikovaný výzkum, který nechce sloužit k utváření základních teoretických poznatků (jako základní výzkum), ale chce mít svůj význam pro praxi, chce skrze své výsledky přinést do zkoumané oblasti změny. Čojč je velmi citlivý a ohleduplný vůči názorům a pocitům členů sítě.⁴⁵ Jelikož se tento výzkum bude zaměřovat mimo jiné i na vnímání tlumočení ze strany členů sítě, je možné, že v rámci výzkumu respondenti projeví i svůj zájem o konkrétní změny týkající se tlumočení v síti Čojč. Pokud tomu tak bude, je možné, že tato empirická data síti Čojč skutečně poslouží jako impuls buďto přímo ke změnám, anebo přinejmenším v první fázi k přemýšlení o této problematice.

⁴⁵ Autorka diplomové práce tak soudí z vlastních dřívějších zkušeností s organizací Čojč.

3.1.3. Výzkumné metody

Protože chceme, aby výzkum poskytl ucelený obraz o tlumočení v rámci Čojče včetně kontextuálních informací, zajímá nás vnímání tlumočení i názory ze strany projektových vedoucích, kteří tlumočení na projektech zajišťují, jeví se jako vhodná metoda k získávání dat rozhovor. Abychom však mohli získat komplexnější obraz o tlumočení v této síti, bylo by třeba dotazovat se většího počtu respondentů. Dělat rozhovor s každým z respondentů by však bylo časově velmi náročné (i kvůli následující transkripci a analýze rozhovorů). Proto se zdá být vhodné udělat rozhovor jen s malým počtem respondentů – což nám poskytne podrobný, detailní pohled na danou problematiku – a informace získané z rozhovorů doplnit informacemi z dotazníku, který bude rozeslán většímu počtu účastníků a projektových vedoucích. Dotazník naopak právě zajistí komplexnější obraz a pohled většího počtu respondentů. O rozhovor budou požádáni respondenti z řad projektových vedoucích, kteří nám mohou poskytnout mnoho kontextuálních informací (např. souvislosti mezi tlumočením a cíli organizace). Pro dotazování účastníků se jako vhodnější metoda jeví právě dotazník.

Jako vhodná metoda se původně jevila také observace, nicméně většina projektů byla kvůli šíření viru SARS-CoV-2 zrušena a ty, které zrušeny nebyly, byly přesunuty do online prostředí a nekonaly se tak, jako obvykle. Z toho důvodu bylo od užití této výzkumné metody upuštěno. Autorka diplomové práce se již v minulosti mnoha projektů zúčastnila. Poznatky nabyté z účasti na projektech byly využity v teoretické části; nejednalo se však o cílenou, metodologicky podloženou observaci.

3.1.3.1. *Polostrukturovaný rozhovor*

Polostrukturovaný rozhovor je mezistupněm mezi dotazováním s pevnou strukturou (např. dotazník s uzavřenými otázkami) a nestrukturovaným dotazováním, např. volným vyprávěním respondenta (Hendl 2005: 164). U polostrukturovaného rozhovoru je určen účel a základní struktura rozhovoru, ale reálná podoba rozhovoru je pružná; tazatel může během rozhovoru klást další doplňující otázky.

3.1.3.1.1. *Formulace otázek*

Podle Hendla (2005: 169) patří samotná formulace otázek mezi nejdůležitější prvky při rozhovoru – to, jak budou otázky formulovány, může ovlivnit i způsob, jakým bude respondent odpovídat: „Otázky v kvalitativním interview by měli být otevřené, neutrální, citlivé a jasné.“ (Hend 2005: 169)

Otázky by měly být formulovány tak, že nebudou respondentovi vybízet k určitému typu odpovědi, nýbrž by měly být takové, že respondent bude moci odpovědět jakkoliv. Dotazy také musí být dostatečně jasně a jednoznačně formulované, tazatel by neměl pokládat několik otázek najednou (Hendl 2006: 170).

Hendl (2005: 168) uvádí následujících šest typů otázek: otázky vztahující se ke zkušenostem nebo chování, otázky vztahující se k názorům, otázky vztahující se k pocitům, otázky vztahující se ke znalostem, otázky vztahující se k vnímání, otázky demografické a kontextové.

Největší část otázek formulovaných pro rozhovor s respondenty ze sítě Čojč tvořily otázky vztahující se k názorům. Šlo například o tyto otázky:

Na některé z Čojč Pädagogik jsi zmiňoval, že při jazykové animaci je dobré dávat tak málo slovních instrukcí, jak jen to jde. Proč si to myslíš?

Co je podle tebe při tlumočení na projektech nejdůležitější?

Dále byly použity otázky vztahující se ke zkušenostem nebo chování:

Připravuješ se nějak na projekt s ohledem na jazyk a tlumočení?

Co děláš pro to, aby se to povedlo; abys toho docílil?⁴⁶

A mimo jiných také otázky demografické a kontextové:

Máš za sebou nějaký tlumočnický trénink nebo kurz?

Otázky rozhovoru měly zjistit a ověřit, jak se v rámci Čojče tlumočí, proč to tak je, a co si respondenti o jednotlivých věcech myslí. V rozhovoru se také např. ověřovalo, jestli profil projektových vedoucích popsany v teoretické části odpovídá realitě (viz např. výše zmíněná otázka o absolvovaném tlumočnickém kurzu).

3.1.3.1.2. Výběr respondentů

Kvalitativnímu výzkumu někdy bývá vyčítána malá transparentnost. Hendl (2005: 53) uvádí, že občas například není zřetelné, jakým způsobem se vybírali respondenti pro rozhovor. Pro zvýšení transparentnosti se pokusíme popsat, jakým způsobem byli respondenti vybráni.

Jelikož je Čojč česko-německou sítí, bylo by dobré, kdyby zastoupení českých a německých respondentů při rozhovorech bylo stejné. Proto byl o rozhovor požádán jeden český a jeden

⁴⁶ Otázka následující po otázce „Co je podle tebe při tlumočení na projektech nejdůležitější?“

německý respondent. Jak již bylo zmíněno v teoretické části, Čojč už funguje od roku 2002. Ve své podstatě jsou v Čojči dvě generace projektových vedoucích: projektoví vedoucí, kteří se účastnili (jako účastníci) vůbec prvních divadelních projektů Čojče. Druhá generace jsou mladší projektoví vedoucí, kteří jsou součástí sítě kratší dobu než první generace projektových vedoucích. Dvě projektové vedoucí (jedna z české, jedna z německé strany) současně tvoří vedení celé organizace. Abychom zajistili pohled z dvou různých úhlů, bylo by dobré, kdyby oba oslovení respondenti představovali jiné výše představené skupiny vedoucích.

O rozhovor byl proto požádán Karel Hájek a Valentina Eimer. Karel Hájek je český projektový vedoucí, který patří do starší generace projektových vedoucích. Valentina Eimer je německá projektová vedoucí a současně německá vedoucí organizace. Patří do mladší generace projektových vedoucích.

3.1.3.1.3. Průběh rozhovorů a transkripce

Respondenti byli před rozhovorem informováni o účelu výzkumu i o jejich právu kdykoliv od účasti na výzkumu odstoupit. Informování proběhlo předložením informovaného souhlasu. Jako vzor pro sestavení informovaného souhlasu posloužil informovaný souhlas použitý v diplomové práci Barbory Žáčkové (2020; Příloha č. 7). V informovaném souhlasu byli respondenti dotázáni, zdali souhlasí s účastí na výzkumu, nahráváním rozhovoru, zveřejněním jimi schváleného přepisu rozhovoru a uvedením svého jména v diplomové práci. Česká i německá nevyplněná verze použitého informovaného souhlasu je přílohou diplomové práce. Vyplněné a respondenty podepsané informované souhlasy se nacházejí v osobním archivu autorky diplomové práce. Rozhovor s německou respondentkou (Valentinou Eimer) probíhal v němčině, rozhovor s českým respondentem (Karlem Hájkem) probíhal v češtině.

Rozhovory měly proběhnout online – jeden přes platformu Skype, druhý přes platformu Zoom. Rozhovory byly nahrávány (respondenti vyjádřili souhlas s nahráváním rozhovoru). Kvůli technickým problémům (špatná kvalita internetového připojení) probíhal nakonec rozhovor s Karlem Hájkem po telefonu. Rozhovor musel být nahráván na další elektronické zařízení.⁴⁷ Kvalita nahrávky byla proto horší, i tak respondentovi bylo dobře rozumět, nicméně nebylo při transkripci možné plně využít programů umožňujících automatický přepis mluveného slova na psaný text.

⁴⁷ I tak si autorka diplomové práce během rozhovoru psala poznámky pro případ, že by nahrávání rozhovoru selhalo.

Hendl (2005: 207) uvádí, že transkripce rozhovorů usnadní interpretaci a návrh závěrů. Popisuje následující možnosti transkripce: doslovná transkripce, komentovaná transkripce, shrnující protokol, selektivní protokol (Hendl 2005: 208–210). K přepisu rozhovorů byla použita doslovná transkripce, avšak k přepisu nebyla použita fonetická abeceda, nýbrž bylo využito tzv. literárního opisu normální abecedou (viz Hendl 2005: 208). Podle Hendla (2005: 208) je možné text převést do spisovného jazyka a opravovat např. chyby ve větné skladbě. Uvádí, že tomu tak může být tehdy, když se soustředíme hlavně na obsahovou rovinu. To je i náš případ, proto při transkripci budou výpovědi respondentů upraveny tak, aby v nich nebyly např. nedokončené věty (v průběhu přemýšlení respondent může větu nějak začít, pozastavit se a začít tu samou větu jinak), chyby ve slovosledu nebo výplňková slova. V rozhovoru byl však při transkripci ponechán idiolekt respondentů (ať už jde o užívání anglicismů nebo např. právě zapojování němčiny do češtiny a naopak). Přepisy rozhovorů byly zaslány respondentům a s jejich souhlasem byly rovněž zařazeny mezi přílohy diplomové práce. Německý přepis rozhovoru s Valentinou Eimer nebyl přeložen do češtiny. Přeloženy byly pouze jednotlivé části výpovědí respondentky, které jsou v diplomové práci citovány.

Autorka diplomové práce se s respondenty zná osobně a tyká si s nimi. I v rozhovorech proto bylo užíváno tykání a v diplomové práci bude pro identifikaci respondentů užíváno také jejich křestního jména.

3.1.3.1.4. *Analýza a interpretace rozhovorů*

Poslední fází zpracování dat získaných v rozhovorech je jejich analýza a interpretace. Hendl (2005: 217) uvádí, že tzv. rámcová analýza, při které jsou data přiřazena k jednotlivým tématům, může zjednodušit následnou interpretaci právě díky tomu, že data utříděná podle témat jsou organizovanější. Podle Haleové a Napierové (2013: 102) je hlavním cílem analýzy rozhovoru srovnání s ostatními rozhovory, které v rámci výzkumu proběhly, a také rozpoznání zajímavých a důležitých témat. Ve fázi analýzy rozhovorů se tedy právě o to budeme snažit.

3.1.3.2. *Dotazník*

Druhou zvolenou výzkumnou metodou je dotazník. Dotazník umožňuje sběr většího objemu dat za relativně krátký čas (Hale a Napier 2013: 51). Prostřednictvím dotazníku se budeme snažit získat data o vnímání tlumočení jak ze strany účastníků, tak ze strany projektových vedoucích. Podle Hendla (2005: 166) výzkumník v kvalitativním dotazování nikdy respondentům nepředkládá předem formulované odpovědi. Kvalitativní dotazník by potom musel obsahovat pouze otevřené otázky, na které by respondent mohl odpovědět skutečně

jakkoliv. Použití pouze otevřených otázek by jednak zvyšovalo časovou náročnost jak pro respondenty při vyplňování dotazníku (vepsat odpověď je časově náročnější než zaškrtnout hodící se pole v zaškrťovací otázce), tak pro autorku diplomové práce (při analýze a vyhodnocování získaných dat). Autorka diplomové práce v dotazníku bude kombinovat otevřené otázky a zaškrťovací otázky s předem formulovanými odpověďmi. Využití zaškrťovacích otázek mimo jiné také umožní lepší představitelnost a vizualizaci získaných dat (např. pomocí grafů zobrazujících jaké procento respondentů zaškrtnulo danou odpověď). Přísně vzato se tedy nebude jednat ani o kvalitativní, ani o kvantitativní dotazník, nýbrž o smíšený dotazník, resp. smíšený výzkum (srov. Hendl 2005: 61). Haleová a Napierová (2013: 57) uvádí, že dotazník je především kvantitativní metodou – a otázky v dotazníku by podle nich proto měly být spíše uzavřené.

3.1.3.2.1. Tvorba dotazníku

Při tvorbě a zveřejnění dotazníku je nutné, aby bylo jasné, pro koho je dotazník určen (Hale a Napier 2013: 53). Proto by na začátku dotazníku měla být informační sekce, ve které bude jednak jasně formulováno, pro koho je dotazník určený, dále bude stručně popsáno, čeho se dotazník týká a pro jaké účely bude použit. V této úvodní části by mělo být také uvedeno, jak dlouho bude vyplnění dotazníku trvat – aby respondenti dotazník skutečně vyplnili, nemělo by vyplnění být příliš časově náročné (Hale a Napier 2013: 55). Autorka diplomové práce se rozhodla v informační sekci také stručně vysvětlit termín *tlumočení*, protože v široké laické veřejnosti se často jak pro tlumočení, tak pro překlad používá pouze termín *překlad*, resp. *překládání*.⁴⁸ Definováním pojmu předejdeme zmatení respondentů při odpovídání na jednotlivé otázky, ve kterých je termín použit. Informační sekce obsahovala také poděkování za vyplnění dotazníku.

Dotazník obsahoval dva sady otázek: otázky pro účastníky projektů a otázky pro projektové vedoucí. Na začátku dotazníku byla otázka, která respondenty rozřadila do tří skupin a určila, jaký set otázek se jim zobrazí. Šlo o následující skupiny: účastníci, projektoví vedoucí a lidé, kteří se v uplynulých letech projektů účastnili stejně často jako účastníci i vedoucí. Poslední skupině se zobrazil set otázek, který obsahoval jak otázky pro účastníky, tak otázky pro vedoucí; některé otázky pro účastníky a vedoucí byly však stejné; bylo proto důležité, aby se této třetí skupině dané otázky zobrazily pouze jednou a aby se neopakovaly.

⁴⁸ Autorka diplomové práce vychází ze zkušenosti s každodenní komunikací s laiky, jakož i např. z rozhovorů s respondenty, ve kterých byly termíny občas zaměňovány.

Haleová a Napierová (2013: 56) rozlišují tři typy otázek: faktické, behaviorální a postojové.⁴⁹ Z toho vychází i rozdělení na faktickou, behaviorální a postojovou sekci dotazníku – a ty se v dotazníku objevují v tomto pořadí (srov. Hale a Napier 2013: 57–62). V otázkách pro účastníky se objevily pouze otázky faktické (např. otázka *Jaký je tvůj rodný jazyk?* s možnostmi *čeština, němčina, čeština a němčina* a s otevřenou možností pro vepsání jiného rodného jazyka) a otázky postojové (respondenti měli např. určit, nakolik souhlasí s jednotlivými předem formulovanými výroky). V otázkách pro vedoucí se objevily všechny tři typy otázek, avšak jelikož na sebe některé otázky navazovaly, nebyla striktně dodržena druhá (behaviorální) a třetí (postojová) sekce, nýbrž tyto dva typy otázek se v průběhu dotazníku střídaly. Například po behaviorální otázce *Tlumočíš na projektech?* se po zaškrtnutí odpovědí *ano* nebo *občas* objevila následující postojová otázka:

Přijde ti, že se při tlumočení můžeš spolehnout na druhého projektového vedoucího? (Že ti např. pomůže, když nebudeš znát nějaké slovíčko / když něčemu neporozumíš / když ztratíš pozornost nebo si něco nezapamatuješ – a buďto ti poradí nebo za tebe tlumočení převezme.)

Krom faktických dotazů byl pro účastníky vytvořen set tvrzení, u kterých měli účastníci určit, nakolik s tvrzeními souhlasí. Tato část dotazníku měla především zjistit, nakolik je mezikulturní komunikace na projektech úspěšná – nakolik měli účastníci pocit, že vždy rozuměli. Haleová a Napierová (2013: 62) uvádí, že je důležité mít ve škále možných odpovědí (v našem případě na škále od *zcela souhlasím* po *zcela nesouhlasím*) neutrální odpověď uprostřed škály – počet odpovědí na škále by tedy měl být lichý. Mezi možné odpovědi proto byla zařazena možnost *ani souhlas, ani nesouhlas*. Poslední možnost (*nemůžu posoudit*) stojí mimo škálu *zcela souhlasím – zcela souhlasím*. Tato odpověď byla do možností zařazena z toho důvodu, kdyby měl respondent z nějakého důvodu pocit, že není kompetentní vyjádřit se k danému tvrzení. V následující tabulce vidíme set tvrzení a možnosti odpovědí:

	zcela souhlasím	spíše souhlasím	ani souhlas, ani nesouhlas	spíše nesouhlasím	zcela nesouhlasím	nemůžu posoudit
Na projektu jsem vždy všemu rozuměl/a (vše bylo vždy přetlumočeno do jazyka, který ovládám).						
Vždy jsem mohl/a mluvit v tom jazyce, ve kterém jsem						

⁴⁹ V originále nazvané takto: *factual, behavioural a attitudinal*.

chtěl/a nebo ve kterém to pro mě bylo nejpříjemnější.						
Vždy bylo zajištěno, aby mi všichni rozuměli. (Pokud jsem se např. vyjádřil/a jen v jednom jazyce nebo jsem nevěděl/a, jak něco konkrétního v druhém jazyce říct, někdo se postaral o to, aby mi rozuměli i mluvčí toho druhého jazyka.)						
Při diskusích jsem mohl/a vždy mluvit tím jazykem, kterým jsem chtěl/a.						
Už se mi někdy na projektu stalo, že jsem neřekl/a něco, co jsem říct chtěl/a, protože jsem se bál/a, že by mi někdo neporozuměl (protože mluvil jiným jazykem než já a buďto nebyl přítomný nikdo, kdo by to za mě přetlumočil, nebo jsem se bál/a, že by to nikdo přetlumočit nezvládl).						

Tabulka 1 - Set tvrzení z dotazníku

Protože jde o divadelní projekty, porozumění nespočívá jen v tom, že bylo vše dobře přetlumočeno – z velké části komunikace na projektech může probíhat i nonverbálně. Dále může k neporozumění dojít i kvůli tomu, že projektoví vedoucí vysvětlují nějaký komplikovaný úkol (ať už kreativní nebo jiný). Proto je v první výpovědi v závorce uvedeno: *vše bylo vždy přetlumočeno do jazyka, který ovládám*. Tím je zřejmější, že nám jde o neporozumění, které vzniklo kvůli nepřetlumočení a ne kvůli něčemu jinému.

Pro projektové vedoucí byly v dotazníku zahrnuty otázky, které zjišťovaly, jestli vedoucí tlumočí, jak (své) tlumočení hodnotí, jestli by na projektech ocenili přítomnost profesionálního tlumočnicka nebo jestli by ocenili, kdyby Čojč nabízel kurzy specializované na tlumočení.

Všem respondentům byla položena otázka převzatá z dotazníku Ingrid Kurzové (1996: 57).⁵⁰ Respondenti tedy měli hodnotit, nakolik jsou pro ně jednotlivá kritéria při tlumočení důležitá

⁵⁰ Viz str. 28.

(přirozený přízvuk, příjemný hlas, plynulost projevu, logická návaznost mezi větami, předání smyslu – významová shoda s originálem, úplnost přetlumočení, gramatická správnost, terminologická správnost). V další otázce měli respondenti určit, nakolik jsou ta samá kritéria při tlumočení na projektech splněna. Srovnání těchto dvou otázek poskytne představu o kvalitě tlumočení – první otázka v podstatě vyjadřuje, jaké mají respondenti od tlumočení očekávání a druhá otázka ve srovnání s první ukazuje, nakolik se při tlumočení v Čojči tato očekávání naplňují. Zároveň také budeme moct srovnat, jaké aspekty jsou pro jednotlivé skupiny respondentů (účastníky, projektové vedoucí a respondenty, kteří se projektů v minulých letech účastnili stejně často jako vedoucí i účastníci) důležité. Ukáže se tak, jestli je představa vedoucích a účastníků o ideálním tlumočení stejná, nebo jestli různými kritérii účastníci a vedoucí přikládají jinou důležitost.

V závěru dotazníku mají respondenti zanechat na sebe autorce diplomové práce kontakt (e-mailovou adresu), pokud si přejí být informováni o výsledcích výzkumu.

Všechny otázky a odpovědi, které byly v první fázi formulované česky, byly následně přeloženy do němčiny, protože cíloví respondenti budou jak mluvčí češtiny, tak mluvčí němčiny.

3.1.3.2.2. Pilotní test a následná úprava dotazníku

Před samotným zveřejněním finální podoby dotazníku a rozšířením dotazníku mezi respondenty je třeba provést pilotní test. Pilotní test slouží k tomu, abychom zjistili, zdali cílová skupina bude otázkám rozumět (Hale a Napier 2013: 63). Proto by do pilotního testu měla být zapojena taková skupina lidí, která je co nejpodobnější skupině cílových respondentů (Hendl 2005: 186). Podle Haleové a Napierové (2013: 67) by se pilotního testování dotazníku mělo zúčastnit zhruba deset lidí. Jelikož naše cílová skupina respondentů je velmi specifická a úzká skupina lidí⁵¹, nemůže být ani naše testovací skupina tak velká. Z toho důvodu se pilotního testu účastnila pouze jedna členka sítě. Šlo o účastnici projektů, která je v rámci sítě aktivní a na aktivitách sítě se podílí (viz str. 13 a 14). Záměrně byla pro pilotní testování vybrána rodilá mluvčí němčiny, jelikož autorka diplomové práce je rodilá mluvčí češtiny a chtěla proto především ověřit, zdali bude německý překlad otázek pro respondenty srozumitelný. České formulace otázek a odpovědí byly konzultovány s vedoucí diplomové práce.

⁵¹ Projektových vedoucích bude v řádech jednotek nebo desítek; jednoho divadelního projektu se účastní zhruba 15 mladých lidí, přičemž někteří se účastní projektů opakovaně (není to tedy tak, že by na každý projekt přišlo 15 nových lidí, tedy 15 potenciálních respondentů). V roce 2020 a 2021 byly některé projekty zrušené, tím pádem se k Čojči dostalo za uplynulý rok méně nových účastníků.

Po pilotním testování byly některé špatně srozumitelné nebo matoucí formulace upraveny podle návrhů účastnice pilotního testování, dále byla na konec dotazníku přidána otevřená otázka pro možné komentáře.

Otázka k hodnocení důležitosti jednotlivých kritérií při tlumočení byla původně kompletně převzata z knihy *Simultandolmetschen als Gegenstand der interdisziplinären Forschung* od Ingrid Kurzové (1996: 57). Převzata byla také hodnotící škála, která měla následující čtyři možnosti: *velmi důležité, důležité, méně důležité, nedůležité*. Podle této otázky byla vytvořena i následující otázka, ve které respondenti určovali, do jaké míry byla kritéria při tlumočení na Čojči splněna. Aby byly tyto dvě otázky jednoduše srovnatelné, i v této druhé otázce bylo původně na výběr ze čtyř možností, a sice z následujících: *plně splněno, spíše splněno, spíše nesplněno, vůbec nesplněno*. Po pilotním testu byla do obou uvedených otázek doplněna prostřední, neutrální možnost (*ani důležité, ani nedůležité a ani splněno, ani nesplněno*). I v některých otázkách pro vedoucí byla neutrální možnost odpovědi opomenuta a po pilotním testu doplněna (např. v otázce *Přijde ti, že je tlumočení na projektech těžké?* byla do škály *ano – ne* doplněna odpověď *ani ano, ani ne*).

I přes provedení tohoto pilotního testování byla autorka diplomové práce několika respondenty informována o tom, že pro ně vyplnění dotazníku bylo těžké: šlo především o nejasnou definici termínu *projekt*. Jak již bylo zmíněno v teoretické části, Čojč kromě klasických divadelních projektů pro mládež organizuje také jazykové kurzy, semináře *Čojč Pädagogika* a akce organizačního typu, jako je např. *Čojčlandská Konferenz*, na které se plánují projekty pro příští rok. Autorka diplomové práce v dotazníku blíže nespécifikovala, jaké typy setkání termínem *projekt* myslí.⁵² Autorka diplomové práce se domnívá, že tato nejasná formulace působila při vyplňování dotazníku problémem především těm respondentům, kteří uvažovali, zda nespádají do smíšené skupiny „účastníci a vedoucí“ – tedy tací respondenti, kteří se v minulých letech neúčastnili projektů pouze (a především) jako účastníci, ani pouze (a především) jako vedoucí. Aby mohli vyčíslit, kolika projektů se zúčastnili v jaké roli, a následně se přiřadit k odpovídající skupině, bylo pro ně důležité vědět, co je slovem *projekt* myšleno. Kdyby měl být podobný dotazník v nějakém dalším výzkumu opakován, bylo by třeba lépe specifikovat, jaký typ setkání je slovem *projekt* myšlen, popřípadě použít pro tato setkání nějaké jiné označení.

⁵² Byly tím myšleny především klasické divadelní projekty pro mládež a jiná setkání mládeže, ne akce organizačního charakteru.

3.1.3.2.3. Způsob provedení dotazníku a metoda výběru vzorku

Dotazník byl vytvořen a zveřejněn prostřednictvím webové aplikace Formuláře Google. Dotazník byl tedy dostupný online pro všechny, kdo na něj dostali odkaz.

Bylo využito nepravděpodobnostní vzorkovací metody (srov. Hale a Napier 2013: 71). Dotazník byl mezi respondenty šířen především metodou sněhové koule (viz Hale a Napier 2018: 73): odkaz na dotazník byl rozeslán projektovým vedoucím s prosbou o sdílení mezi další projektové vedoucí a účastníky projektu. Projektoví vedoucí byli požádáni, aby odkaz na dotazník sdíleli ve skupinových chatech (v aplikacích Messenger, WhatsApp a Telegram), které byly vytvořeny například v rámci jednotlivých projektů. Odkaz na dotazník byl dále také sdílen na facebookových stránkách Čojče *čojč Land Netzwerk* a na facebookovém profilu *Cojc Persona*. Dále bylo využito metody, kterou Haleová a Napeirová (2013: 73) nazývají tzv. *convenience or opportunity technique*: odkaz na dotazník byl sdílen na facebookovém profilu autorky diplomové práce, mezi jejímiž přáteli jsou členové sítě Čojč (jak účastníci nebo bývalí účastníci, tak i projektoví vedoucí). Jednotliví respondenti byli osloveni i přímo soukromou zprávou prostřednictvím Messengeru. Předpokládalo se přitom, že bude-li někdo přímo osloven k vyplnění dotazníku, je větší pravděpodobnost, že odkaz rozklikne a dotazník skutečně vyplní, než kdyby odkaz jen viděl například právě na facebookovém profilu *Cojc Persona* a nebyl osloven přímo. Mimoto může odkaz v množství sdíleného obsahu na sociální síti Facebook zapadnout a cílový respondent si ho takto ani nemusí povšimnout.

3.1.3.2.4. Analýza dotazníku

Posledním krokem po vyplnění dotazníku respondenty bude analýza dotazníku. Webová aplikace umožňuje trojí možné zobrazení nasbíraných dat (odpovědí): souhrnné zobrazení veškerých odpovědí s procentuálním zastoupením jednotlivých odpovědí (zobrazeno v grafech), zobrazení odpovědí na jednotlivé otázky (s uvedením počtu respondentů, kteří zaškrtnuli jednotlivé odpovědi) a individuální zobrazení, tedy zobrazení jednotlivých odeslaných vyplněných formulářů. Pro další zpracovávání a interpretaci dat může být zajímavý první i třetí způsob zobrazení (druhé zobrazení neposkytuje žádné další informace, které by nebyly obsaženy v prvním zobrazení). Při popisu výsledků budou odpovědi na jednotlivé otázky popisovány také ve vztahu k odpovědím na další otázky (viz např. již výše zmíněná otázka na hodnocení jednotlivých kritérií při tlumočení). Nominální a ordinální data, která jsou statisticky zpracovatelná (srov. Hale a Napier 2013: 76–77), budou doplněna odpověďmi na otevřené otázky.

3.2. Interpretace rozhovorů

V této kapitole diplomové práce budou představeny informace získané prostřednictvím rozhovoru s Valentinou Eimer a Karlem Hájkem. Informace z obou rozhovorů byly roztrženy do jednotlivých tematických okruhů.

3.2.1. Základní informace o respondentech

Valentina Eimer je u Čojče desátým rokem. Jako projektová vedoucí se projektů účastní od roku 2018. Spolu s Adélou Horákovou⁵³ tvoří nové vedení organizace (jsou zodpovědné za dění v síti od roku 2021, nicméně Valentina Eimer v rozhovoru uvedla, že plánování letošního roku začalo již v červnu 2020). Valentina Eimer hodnotí své znalosti češtiny následovně:

„Myslím si, že dost rozumím – když vím, o co jde, o čem je řeč, mohu diskuse dost dobře sledovat. Když nevím, o co jde, je to o něco těžší. To potom rozumím jen pár slovům ve větě. Ale sama mluvit – to mi přijde docela těžké. Myslím si, že je to tím, že mám tak špatnou gramatiku a pak se neodvážím. Myslím, že znám hodně slov, ale nedokážu z nich pořádně poskládat věty.“⁵⁴ (Valentina Eimer, 2. 7. 2021)

Karel Hájek se čojč projektů účastní od roku 2004. Vedení projektů se věnuje od roku 2008. Podle Karla Hájka se jeho znalosti němčiny v době pandemie zhoršily, i tak má němčinu na vysoké komunikativní úrovni:

„Bývalo to i lepší než teď po roce a půl covidu, kdy jsem neměl zdaleka tolik osobního kontaktu, nejenom zprostředkovaného online. Hodnotím své znalosti tak, že já si myslím, že je ještě obrovský potenciál ke zlepšení. Ale vlastně jsou moje znalosti němčiny na té úrovni, že by pro mě asi nebylo vůbec problém žít v Německu – že bych vlastně jiný jazyk nepotřeboval.“ (Karel Hájek, 2. 7. 2021)

Je to zřejmě kvůli tomu, že se podle Karla komunikace v online prostředí značně liší od té v reálném světě:

„Ta práce je velice koncentrovaná na nějaké téma a odpadáva hodně dalších smalltalků, které by v tom reálu byly běžné. Když to dám do uvozovek: pak si jdeš to kafe udělat sám k varné konvici a mlčíš tam.“ (Karel Hájek, 2. 7. 2021)

3.2.2. Tlumočení v Čojči

To, jakým způsobem tlumočení probíhá, závisí na tom, o jaké typy činností jde. U některých aktivit se využívá ve větší míře nonverbální komunikace:

„Když jsi schopná dát ty pokyny velice jasně s minimem instrukcí, tak ty pokyny jednodušeji doputují. Navíc u těch jazykových animací spoustu věcí můžeš ukázat rukama nohama, přičemž je určitě dobré využívat tuto nonverbální komunikaci při vedení skupiny, protože ty vlastně chceš, aby se ti lidé mohli soustředit na zvukový vjem toho, co oni sami říkají, nebo co jim někdo říká. Obzvláště u jazykově-

⁵³ Čojč – Kontakt [online]. Dostupné z: <https://www.cejc.eu/cs/kontakt-cz> [cit. 30. 7. 2021].

⁵⁴ „Ich denke, ich verstehe ganz gut – wenn ich weiß, worüber gesprochen wird, dann kann ich ganz gut folgen in der Diskussion. Wenn ich nicht weiß, worum es geht, ist es so ein bisschen schwieriger. Dann verstehe ich so ein paar Wörter im Satz. Aber selber sprechen fällt mir ziemlich schwer. Ich denke, das liegt daran, dass meine Grammatik so schlecht ist und dann traue ich mich immer nicht. Also ich denke ich kann viele Wörter, aber ich kann nicht wirklich Sätze daraus bilden.“

animačních her jsou to často nějaká vybraná slovíčka, která budou dál používat nebo která jsou celkem důležitá. V okamžiku, kdy je zabalíš do obrovské omáčky nějakých slovních instrukcí, tak mi přijde, že se v tom ztrácejí.“ (Karel Hájek, 2. 7. 2021)

OTÁZKA: „Takže nonverbální komunikace ve své podstatě pomůže tomu dorozumění, jestli tomu dobře rozumím?“

ODPOVĚĎ: „Ano. A určitě zjasní ty tvé pokyny, protože ty jakožto vedoucí dáváš pokyny k té hře – a ty pokyny musí být dostatečně jednoduché, dostatečně pochopitelné, dostatečně rychlé.“ (Karel Hájek, 2. 7. 2021)

V takovýchto situacích ani není usilováno o to, aby přetlumočení bylo perfektní – spíše je důležité ukázat, že i s málem se dá dorozumět se:

„Při jazykové animaci, to je vlastně docela vtipné, se snažím pokud možno mluvit dvojjazyčně, a sice ne tak, že bych to konsektivně překládala⁵⁵, nýbrž se snažím mluvit v čojči, tedy už při vysvětlování míchat oba jazyky. Myslím si, že to vskutku dělám kvůli tomu, že tím tak trochu chci říct: „Hele, moje čeština taky není perfektní, a i tak to zkouším a vlastně to vůbec není tak těžké, jak by si jeden myslel.““⁵⁶ (Valentina Eimer, 2. 7. 2021)

O předání takové zprávy jde i podle Karla:

„Na konci vystupuje jednotlivec, který s tím [mluvit v cizím jazyce] rozhodně v rámci té skupiny nemá problém, který už si většinou věří natolik, že se nějak domluví i jinde, byť měl na začátku třeba úplně nulovou znalost toho cizího jazyka, ale vlastně si všiml dalších možností a prostředků, a i sám se něco z té řeči naučil a najednou je to pro něj: „Hele, ok, jsou tam úplně stejní lidé na té druhé straně hranice. To nevádí že neumím úplně dokonale, stačí, když budu umět trochu. Stačí když se pokusím. A je to hodně o tom, jestli mi bude chtít ta druhá strana rozumět nebo ne.““ (Karel Hájek, 2. 7. 2021)

U jiných, složitějších částí programu, jsou však nároky na jazykové zprostředkování vyšší:

„Tohle třeba vůbec nedělám, když jde o nějaké umělecké, divadelní úkoly, protože v tu chvíli je pro mě důležité, aby všichni rozuměli na sto procent tomu, co říkám, protože to jsou o něco komplexnější úlohy na přemyšlení.“⁵⁷ (Valentina Eimer, 2. 7. 2021)

Další situací, která je složitější, jsou debaty s publikem. Při nich bývá rozdělení rolí projektových vedoucích obvykle jednoznačné:

„Ty diskuse nejsou jednoduché na moderaci i z důvodu dvojjazyčnosti. Pokud si vezmeme typický projekt, tak čojč projekt má většinou dva vedoucí – jednoho českého, jednoho německého. Někdy je tam ještě nějaký další člověk, třeba dokumentátor, překladatel a tak dále. Ale řekněme, že překladatel často bohužel není ten luxus, který čojč projekt má. Takže většinou je jednoduché rozdělení rolí mezi těmi dvěma projektovými vedoucími: jeden při diskusi po představení moderuje a snaží se tu diskusi vést a druhý se zaměřuje kompletně na překlad, kdy se snaží zprostředkovat komunikaci všem zúčastněným, i těm, co třeba neumějí z toho druhého jazyka vůbec nic.“ (Karel Hájek, 2. 7. 2021)

⁵⁵ Oba respondenti během rozhovoru používají slova *překlad* a *překládat* (resp. *Übersetzung* a *übersetzen*) ve významu tlumočení a tlumočit.

⁵⁶ „Bei der Sprachanimation, das eigentlich ganz lustig, da versuche ich möglichst schon zweisprachig anzuleiten, und zwar nicht, dass ich das dann konsektiv übersetze, sondern ich versuche dann richtig schon čojč anzuleiten, also möglichst schon beim Erklären die Sprachen zu mischen. Ich denke ich mache das tatsächlich darum, weil ich so ein bisschen die Message senden will: „Hey, mein Tschechisch ist auch nicht perfekt und ich versuche es trotzdem und es ist eigentlich überhaupt nicht so schwierig wie man immer meint.““

⁵⁷ „Ich mache dies zum Beispiel überhaupt gar nicht, wenn es um irgendwelche künstlerischen Theateraufträge geht, weil mir dann wichtig ist, dass alle hundert Prozent verstehen, was ich sage, weil das bisschen komplexere Denkaufgaben sind.“

Roli tlumočnicka při těchto debatách mohou někdy převzít i bilingvní účastníci (Valentina Eimer, 2. 7. 2021).

3.2.2.1. *Zapojení tlumočnické osoby do ostatního dění*

Způsob tlumočení může ovlivnit i fakt, že na projektech obvykle není přítomná třetí osoba, která by výhradně tlumočila a do dalšího dění se nezapojovala. Valentina Eimer například v rozhovoru uvedla, že ačkoliv si je vědoma toho, že obvykle je za vhodnější považováno tlumočení v první osobě, připadá jí užívání první osoby při tlumočení na Čojči (především při diskusích) matoucí, protože se pak těžko poznává, zdali osoba právě vyjadřuje svůj vlastní názor, nebo tlumočí názor někoho jiného. Užitím třetí osoby při tlumočení cizích výpovědi se tomuto zmatení může předejít.

3.2.2.2. *Spontánnost versus připravenost*

Ačkoliv projektoví vedoucí vědí, jaký program mají v plánu a jaké jednotlivé aktivity si pro účastníky připravili, je na projektech prvek spontaneity velký:

„[...] v těch divadelně pedagogických aktivitách poskytuješ platformu, nástroje a možnost k vlastní tvůrčí činnosti. Ty věci teprve vznikají. Takže ty se sice můžeš do určité míry připravit, ale na začátku je tvůj pedagogický cíl rámcový cíl, není konkrétní. Ty nemůžeš třeba připravit konkrétní slovíčka, ke kterým oni dojdou, protože to nevíš.“ (Karel Hájek, 2. 7. 2021)

„Vymyslíme, co chceme dělat, a pak si to tak i rozdělíme: ‚Ty uděláš to, já udělám to.‘ A když vím, že například Karel bude vést to a to, tak se většinou už neptám po jeho podkladech, ale prostě spoléhám na to, že to udělá. A tlumočení probíhá pak většinou spontánně. Nemyslím si, že by to bylo nějak připravené.“⁵⁸ (Valentina Eimer, 2. 7. 2021)

„Ty divadelní věci vznikají teprve v průběhu a ty se také nedají tak úplně naplánovat.“⁵⁹ (Valentina Eimer, 2. 7. 2021)

Možná tedy má tlumočnická vedoucí výhodu, pokud tlumočí program, který sám připravoval (protože dobře ví, co zhruba plánuje říkat), nicméně i toto tlumočení sám sebe, jak z odpovědí respondentů vyplývá, probíhá ve velké míře spontánně, protože projektoví vedoucí nikdy dopředu neví, jak přesně se práce ve skupině bude vyvíjet a kam přesně povede.

Jazyková příprava je však pro projektové vedoucí důležitá a věnují jí před samotným projektem pozornost:

„Jsou věci, kdy je nějaké důležité slovní nebo větné spojení v nějaké hře nebo aktivitě, a je potřeba, aby bylo přesné, nebo aby bylo vizualizované těm účastníkům. A to jsou věci, které si připravuji zvlášť,

⁵⁸ „Wir überlegen uns, was wir machen wollen, und dann teilen wir eigentlich auch so: ‚Du machst das, ich mache das‘. Und wenn ich weiß, dass – keine Ahnung, zum Beispiel Karel leitet das und das an, dann frage ich nicht nach seinen Materialien meistens, weil ich darauf vertraue, er macht es schon. Und dolmetschen ist dann meistens eher spontan. Ich glaube nicht, dass es irgendwie vorbereitet wird.“

⁵⁹ „Die Theater-Sachen, die entstehen dann oft erst im Verlauf und die kann man auch gar nicht so ganz planen.“

přičemž se snažím, aby to bylo opravdu gramaticky hodně správně, snažím se nějak si to vypíchnout. Většinou se to třeba i nějak znovu opakuje v té hře nebo podobně.“ (Karel Hájek, 2. 7. 2021)

OTÁZKA: „Připravuješ se na projekt nějak s ohledem na jazyk a tlumočení?“

ODPOVĚĎ: „Ano. Každopádně. Ne na konkrétní cvičení, která jsou pak součástí projektu, ale připravuji se také například teď, když budu mít projekt o lidských právech, tak se předem učím ta slova, které s tím nějak souvisí. Dělán to proto, že pak lepší rozumím diskusím.“⁶⁰ (Valentina Eimer, 2. 7. 2021)

3.2.2.2.1. Využití podkladů

Ve výše uvedené citaci Valentiny je zmínka o podkladech druhého projektového vedoucí. Ačkoliv tedy tyto podklady první projektový vedoucí nemusí nutně mít, může mít k dílčím částem programu vlastní podklady. Nakolik je však vhodné tyto podklady využívat během samotného programu, respektive i jako podporu při tlumočení, je mimo jiné i otázka didaktického přístupu. Při některých aktivitách může být využívání podkladů méně vhodné, protože zamezují účastníkům tvůrčí činnost.

„Při té přípravě si většinou připravím logicky co chci, a potom už jedu – ale často úplně nemám možnost koukat při tom do nějakého papíru, do nějakých poznámek a tak dále, protože jsem většinou součástí té skupiny. Proto je ta příprava většinou v bodech.“ (Karel Hájek, 2. 7. 2021)

„Při jazykové animaci je dobré tyto podklady mít. Je to jednoduché je mít, ale zároveň tam je také tento veliký scholastický efekt. V okamžiku, kdy ty podklady máš a nemusíš je v rámci toho procesu nově generovat, tak nedochází k jejich generování.“ (Karel Hájek, 2. 7. 2021)

3.2.2.3. Možnosti využití zápisu a práce s pamětí

Na projektech bývá běžně tlumočeno bez zápisu. Karel v rozhovoru zmínil, že často se tlumočí krátké promluvy, při kterých zápis není potřeba. Naopak někdy by se zápis hodil, nicméně možnost něco si zapsat není. Na otázku, zdali při tlumočení využívá zápisu, odpověděl následovně:

„Pokud mám tu možnost, tak ano. Ne vždycky mám tu možnost. Jsou momenty, kdy třeba hraješ nějakou hru, je to nějaký dynamický proces, kdy to musí jet rychle. Často to jsou krátké, útržkovité věty – tak tam to není třeba. Ale potom najednou přejdeš v rámci toho procesu do něčeho jiného, a ty věci tam jsou delší. Když nemám možnost zapisovat si a když jsem nucený ty delší věci dělat nějak tak, abych si to zapamatoval, tak si počítám na prstech. Počítám si nějaké důležité bloky, které jsou pro mě logicky navazující. Ale pokud mám možnost si zapisovat, tak si zapisuji. I tak mám osobně často problém třeba s těmi čísly nebo letopočty; a když nevím, tak si je při tom konsektivním nechám zopakovat. Když čas od času překládám simultánně, tak to jsou věci, které si píšu ale naopak si nepotřebuji psát spoustu jiných dalších věcí.“ (Karel Hájek, 2. 7. 2021)

Respondent si tedy v mysli při poslechu rozděluje delší promluvy na jednotlivé významové celky (myšlenky) a při tlumočení kontroluje, jestli řekl stejný počet významových celků. Dále respondent zmiňuje využití možnosti doptání se řečníka.

⁶⁰ „Ja. Mache ich auf jeden Fall. Ich mache das für die konkreten Übungen, die dann Teil des Projekts werden, aber ich mache das auch, wenn ich zum Beispiel jetzt mein Projekt über *lidská práva* habe, dann lerne ich vorher solche Wörter, die irgendwie im Kontext stehen. Einfach weil ich dann in den Diskussionen besser folgen kann.“

3.2.2.4. *Důležitost jazykové vyváženosti (dvojjazyčnosti)*

V rozhovorech se ukázalo, že je pro Čojč velmi podstatné, aby všechna komunikace probíhala dvojjazyčně a aby každý směl mluvit svým mateřským jazykem. Respondenti také zmínili, že jazyk, resp. to, že někdo ovládá nějaký jazyk lépe než někdo druhý, může být nástrojem moci. Kdyby části programu probíhali pouze jednojazyčně, mohlo by se stát, že někdo bude ze skupiny tímto způsobem vyčleněn.

„Určitě tam hraje velkou roli ta vyváženost. V okamžiku, kdy bychom to udělali jenom německy, tak v tu chvíli dáváš těm, co vládnou německým jazykem, ohromný nástroj do ruky – obzvláště když přijde diskuse – který je dvoječný, který vymazává tu druhou stranu. Je úplně jedno, jestli je to česky nebo německy. Je důležité, aby všichni všemu dobře rozuměli. I když jsou schopni se dorozumět, tak to nemusí vždycky znamenat, že jsou schopni pochytit tu nuanci. I já si můžu myslet, že spouště věcem velice dobře rozumím, ale i tak mi určitě často může být vysvětleno od někoho, kdo je tím rodilým mluvčím, že tam je nějaká nuance, kterou já jsem nepostřehl.“ (Karel Hájek, 2. 7. 2021)

„S němčinou je to často tak, že všichni umí německy, a i tak mi nepřipadá dobré mluvit německy, protože tam vždy je pár lidí, kteří si jsou tak trochu nejistí a pak prostě vůbec nic neřeknou, protože se neodvážejí mluvit tím druhým jazykem. A takto je prostě vyčleníme. Je to ohromně nespravedlivé, když si lidé dali tu práci a naučili se cizí jazyk, a pak tím jsou potrestáni, protože nesmějí mluvit svým vlastním jazykem.“⁶¹ (Valentina Eimer, 2. 7. 2021)

„Samozřejmě, když jsou některé porady jenom v týmu těch vedoucích, tak máme nějaký jazyk, kterým mluvíme. Ale tento jazyk nikdy nesmí být to, že já tím jazykem vládnou, a tím pádem mám navrch. V okamžiku, kdy by se něco takového stalo, tak je to hrozné narušení celého principu, jak ta spolupráce funguje.“ (Karel Hájek, 2. 7. 2021)

Valentina se také vyjádřila proti užití angličtiny jako lingvy franky na projektech:

„Vždy, když někdo nemluví svou mateřštinou, tak nerozumí tak dobře, jako ostatní lidé, jejichž mateřština to právě je. Tak to prostě je. A zrovna u angličtiny je to tak, že se jazykové úrovně hodně liší.“⁶² (Valentina Eimer, 2. 7. 2021)

Kromě lidí, jejichž mateřským jazykem je čeština nebo němčina, se navíc projektů v poslední době účastní i lidé s jiným mateřským jazykem (např. lidé syrského původu, kteří žijí v Německu nebo Čechách). Podle Valentiny by tito účastníci byli ještě více znevýhodněni, kdyby se mluvilo jazykem té druhé země, protože už jen jazyk té země, ve které žijí, je pro ně cizím jazykem.

I právě to, že samotný tým je dvojjazyčný, napomáhá celkovému porozumění:

„Já si myslím, že spoustu věcí nejsem schopen říct tak dokonale německy. Teď byl ten projekt Humán Radikál. My jsme často – abychom mohli vůbec připravit program – museli zacházet do ohromných

⁶¹ „Mit Deutsch ist es ja oft so, dass alle Deutsch können, und dann finde ich es trotzdem nicht gut, auf Deutsch zu sprechen, weil es immer eins, zwei gibt, die sich so ein bisschen unsicher sind, und dann sagen sie einfach gar nichts mehr, weil sie sich dann nicht in einer anderen Sprache sprechen trauen. Und dann hängt man sie einfach ab. Das ist einfach wahnsinnig unfair, wenn sich Leute gegenüber sowieso schon die Mühe gemacht haben, andere Sprache zu lernen, und dann werden sie damit bestraft, indem sie ihre eigene Sprache nicht mehr sprechen dürfen.“

⁶² „Immer wenn eine Person nicht in ihrer Muttersprache spricht, dann versteht sie nicht so gut, wie die Leute, deren Muttersprache das eben schon ist. Das ist einfach so. Und gerade mit Englisch, da gehen die Sprachniveaus einfach sehr auseinander.“

filozofických diskusí nad některými věcmi a diskutovat i o tom, jakým způsobem můžeme právě docílit toho, aby ta skupina měla možnost zažít si to a vyjádřit ten názor. Myslím si, že moje němčina zdaleka není na tomto levelu, stejně jako na tomto levelu není Valentiny čeština. Ale tím, že jsme se vzájemně doplňovali a snažili se vždycky aktivně poslouchat toho druhého, snažili se číst ten jeho tok myšlenek, toho, co říká, a doplňovat ho, tak v tu chvíli bylo možno dosáhnout takovéto hloubky, když obě strany pracovaly společně na tom, jak ty věci sdělit.“ (Karel Hájek, 2. 7. 2021)

Valentina zmínila, že jí nepřijde dobré, když se Němci nemusí snažit, protože všichni Češi umí německy. I tak podle ní o něco častěji tlumočí čeští vedoucí:

„[...] protože to bohužel je většinou tak, že němečtí projektoví vedoucí – jako například já – neumí tak dobře česky, tak většinou německá strana debatu moderuje a české vedení tlumočí.“⁶³ (Valentina Eimer, 2. 7. 2021)

„Účastníky také spíše překládá český vedoucí.“⁶⁴ (Valentina Eimer, 2. 7. 2021)

To, nakolik celkově při projektu tlumočí česká nebo německá strana, se v jednotlivých týmech projektových vedoucích může lišit. Mimo jiné to souvisí také s tím, nakolik se projektoví vedoucí řídí podle připraveného plánu a nakolik jednají spíše spontánně. Podle Karla nicméně zodpovědnost za tlumočení nikdy neleží pouze na jedné straně a vedoucí si navzájem pomáhají.

„Jednou jsem pracovala s Lindou, jednou projektovou vedoucí, a ta důkladně plánuje, co se bude dít. Je to tak, že vedení vytvoří hrubý plán dalšího dne, a pak se ten den tím plánem buďto řídí, nebo spíše ne. A u Lindy je to právě tak, že se vždy toho plánu dost drží, a pak to samozřejmě můžeme udělat tak, že ona vede česky a já německy; že to nemusí být přímo překládáno, protože plán je jasný a obě víme, co se bude dít.“⁶⁵ (Valentina Eimer, 2. 7. 2021)

„Záleží, kdo je ten německý kolega nebo kolegyně a jak moc je kdo z nás na levelu toho druhého jazyka, nebo co zrovna máme za úkol, který si předem určíme. [...] I když třeba ten druhý vedoucí neumí tak dobře druhý jazyk, tak se vždycky snaží pomáhat i při překladech, snaží se hledat možnost, jak to tomu, kdo překládá, ulehčit. Nevím, subjektivně viděno, myslím si, že je asi častěji tento úkol na mně. Ale nemyslím si, že je to tak ve všech těch projektových týmech.“ (Karel Hájek, 2. 7. 2021)

3.2.2.5. *Tlumočnické vzdělání, zkušenosti a vnímání tlumočení ze strany respondentů*

Respondenti byli dotazováni, zdali tlumočí i mimo Čojč. Valentina uvedla, že nikoliv. Karel sdělil následující:

„Ano. Při různých dalších projektech od různých jiných organizací, nebo i při nějakých jiných vlastních obchodních aktivitách.“ (Karel Hájek, 2. 7. 2021)

⁶³ „[...] nachdem es meistens so ist, dass leider die deutschen Projektleitenden – wie ich zum Beispiel – nicht so gut Tschechisch sprechen, ist es so, dass meistens die deutsche Seite moderiert und tschechische Projektleitung dolmetscht.“

⁶⁴ „Die TeilnehmerInnen, die werden auch meistens von der tschechischen Person übersetzt.“

⁶⁵ „Ich habe einmal mit Linda, also mit einer Projektleiterin gearbeitet, die sehr genau plant, was passieren wird. Also es ist so, dass die Leitung den Tag vorher so grob plant, und dann hält sich der Workshoptag entweder an diesem Plan oder eher nicht. Und bei Linda ist es eben so: sie hält sich immer sehr an dem Plan, und dann können wir das natürlich so machen, dass sie auf Tschechisch leitet und ich auf Deutsch; dass es nicht so direkt übersetzt werden muss, weil der Plan steht, und beide wissen, was passiert.“

Tlumočení tedy patří do Karlova pracovního života. Karel také absolvoval workshop týkající se tlumočení od *Lanterny futuri*⁶⁶. Zkušenost s tímto workshopem hodnotí velmi kladně:

„K samotnému tlumočení mám jediný kurz nebo workshop, který jsem absolvoval. Byl asi dva roky zpátky, od *Lanterny futuri*. Bylo to moc zajímavé, protože jsem tam téměř poprvé měl možnost kouknout i do toho backgroundu. Samozřejmě že se zeptáš lidí, kteří to umějí dobře, jak to dělají a tak dále. Ale tam najednou byl vyložen někdo, celá parta lidí, která přišla s tímto zájmem proškolit se v určitých věcech, kouknout, jaké jsou návyky nebo zlovyky, které děláme, a ty podrobit nějaké reflexi. To mi přišlo jako dobrý způsob, jak dát do rukou nástroje i těm lidem, kteří k tomu přišli jako slepí k houslím – stejně tak jako já, v mnoha případech. Tento kurz mi přišel super.“ (Karel Hájek, 2. 7. 2021)

Valentina uvedla, že Čojč žádné tlumočnické kurzy nenabízí a že o žádných neví.

Podle Harrisovy terminologie (srov. str. 20) bychom Karla dle jeho výpovědi mohli označit jako rodilého (poučeného) překladatele, resp. tlumočnicka:

„Ale najednou jsem viděl použití v té realitě a chtěl jsem těm lidem rozumět. Viděl jsem, že je spousta dalších lidí, kteří to také třeba nestudují, ale jsou bez problémů schopní transponovat to těm dalším – a chtěl jsem to také umět. Snažil jsem se sám sebe nějak skillovat, asi jsem okoukával od těch lidí kolem sebe. Asi mě to ohromně motivovalo, celá ta čojčlanská síť, k tomu, něco takového podnikat. [...] Takže jsem se učil vlastně praxí.“ (Karel Hájek, 2. 7. 2021)

Podle Karla jde při tlumočení především o předání smyslu a myšlenky originálu, ne o doslovné přetlumočení vyřčeného:

„Nesnažím se úplně o doslovný překlad. Snažím se o transponování co největší části toho, co ten člověk chtěl říct včetně emoce, s jakou to říkal, popřípadě s rychlostí řeči, rytmu a tak dál, aby ta druhá strana, která neměla možnost tomu v tom jazyce porozumět, se dokázala co nejlépe vžít do toho, co ten člověk chtěl říct. O to se snažím a myslím si, že k tomu ten doslovný direktivní překlad ani nevede, z mého pohledu.“ (Karel Hájek, 2. 7. 2021)

„Jdu po smyslu, snažím se samozřejmě i já empaticky pochopit toho člověka, snažím se i já nad tím přemýšlet v okamžiku, kdy to slyším a transformuji si ty věci do té druhé řeči; a to se potom snažím reprodukovat.“ (Karel Hájek, 2. 7. 2021)

S tím, že je při tlumočení potřeba pochopit mluvčího, souvisí i Valentiny odpověď na otázku, jestli jí připadá lehčí tlumočit sama sebe, nebo ostatní:

„Myslím si, že je jednodušší překládat sebe sama, protože to nemám takový strach, že něco reprodukuji chybně, protože když mám překládat někoho jiného, tak prvně musím pochopit, co ta osoba chce, a pak to ještě přeložit.“⁶⁷ (Valentina Eimer, 2. 7. 2021)

Při tlumočení sám sebe tedy nedochází k analýze originálu v tom smyslu, že již při vyjadřování myšlenky v prvním jazyce mluvčí (a tlumočnick v jedné osobě) ví, co chce ostatním říct, jaké myšlenky předává.

⁶⁶ Projekt soustředící se „na rozvoj nových interkulturních forem vzdělávání ve spojení se školními i mimoškolními partnery z česko-německo-polského trojzemí.“ Zdroj: *Lanterna Futuri – Myšlenka* [online]. Dostupné z: <https://www.lanternafuturi.net/cs/o-nas/myšlenka/>, [cit. 23. 7. 2021].

⁶⁷ „Ich glaube, es ist einfacher mich selbst zu übersetzen, weil ich da nicht so die Angst habe, etwas falsch wiederzugeben, weil wenn ich jemanden anderen übersetzen soll, dann muss ich erst mal verstehen, was die Person will, und dann es nochmal übersetzen.“

Karel vnímá tlumočení jako něco, co je třeba vykonávat vždy s ohledem na cílového adresáta a právě jemu to přizpůsobovat:

„Myslím si, že je důležitý tento kontext, a ten se podle mě dá dobře přenést, když to někdo z té skupiny může – já bych neřekl jenom tlumočit, ale transponovat tu informaci. Možná řeknu blbost, ale myslím si, že spoustu věcí opravdu není jenom o tom překladu. Tlumočení pro mě jako slovo hodně evokuje to, že někdo přeloží ten překlad, a ten přetlumočí. A já si nemyslím, že je to celé. Prostě čas od času je k tomu potřeba vysvětlit nějaký kontext, nebo to něčím doplnit, emocí, nevím.“ (Karel Hájek, 2. 7. 2021)

„Podle mě je to nějaká transmise toho sdělení, které je potřeba do té druhé řeči nějak přetransformovat.“ (Karel Hájek, 2. 7. 2021)

Důležitou roli při tlumočení na projektech Čojče hraje také to, jaká ve skupině panuje nálada – tím se podle Valentiny liší tlumočení pro mládež od konferenčního tlumočení.

„Myslím, že musíš mít dobrý cit pro to, jaká je zrovna atmosféra, protože když už je později a diskuse je rozohněná, tak je občas důležité, aby překládání bylo rychlé, právě když se překládá konsektivně, aby to mohlo rychle pokračovat. V jiných situacích, kdy jde o citlivá téma, je podle mě velmi důležité, aby bylo překládáno tak nějak akurátně, a nejen co bylo řečeno, ale i jak to bylo řečeno. Tím se ještě liší projekty pro mládež od nějakých kongresů nebo něčeho jiného – že pro mladistvé je často také důležitý způsob a také tempo.“⁶⁸ (Valentina Eimer, 2. 7. 2021)

Tlumočení na Čojči má sdělovat, že neexistují žádné jazykové bariéry a že se spolu můžeme porozumět:

„Čojč se snaží, aby překládání a tlumočení bylo tak nekomplikované, jak jen to jde. Je to hodně komplikované, ale my snažíme neukazovat, jak komplikované je, abychom předali tu myšlenku, že jazykové bariéry neexistují. Takže ne vždy přiznáváme, jak komplikované to ve skutečnosti je.“⁶⁹ (Valentina Eimer, 2. 7. 2021)

Karel v rozhovoru zmínil, jaké faktory mu tlumočení stěžují – jde například o tempo originálního projevu, užívání dialektu výchozím mluvčím nebo také o vlastní únavu.

„Jsou momenty, kdy je složité někoho tlumočit. A to v okamžiku, kdy vůbec neznáš ten kontext, ze kterého to vychází, nebo když ta osoba používá příliš odbornou slovní zásobu, které často nerozumí ani ti rodilí mluvčí, pak je to samozřejmě složité. Anebo když ta osoba jakoby uhýbá, což se mi samozřejmě také stává. Třeba když ta osoba mluví velice pomalu, a ty to už máš napřekládané, ale furt nevíš ten cíl, ten smysl, co tím chce říct. To jsou momenty, které mi přijdou složité k překládání. Anebo samozřejmě pokud někdo mluví nějakým velice ostrým dialektem, nebo když tomu člověku je akusticky špatně rozumět takto samozřejmě je potom velmi náročné.“ (Karel Hájek, 2. 7. 2021)

„Ale pokud je to třeba víc dnů v kuse, pokud je to hodně intenzivní a já nemám tolik možností odpočinku, tak se přistihuji, že ty koncové dny už jsem potom třeba já sám ztracený v tom, v jakém jazyce se

⁶⁸ „Ich denke dann musst du ein gutes Gespür haben, wie die Stimmung gerade ist, weil gerade wenn es irgendwie später wird oder in der Diskussion aufgeheizt ist, dann ist es manchmal ganz wichtig, dass das Übersetzen schnell geht, also gerade wenn es konsektiv übersetzt wird, dass es schnell weitergehen kann. In anderen Situationen, wo es sensibles Thema zum Beispiel ist, ist es ganz wichtig, dass irgendwie sehr akkurat übersetzt wird, glaube ich, und auch nicht nur das Was sondern auch das Wie es gesagt wurde. Ich denke das es aber voll davon abhängt, wie gerade die Stimmung in der Gruppe ist. Das unterscheidet nochmal die Jungenprojekte von irgendwelchen Kongressen oder so – dass da die Art und Weise oft auch ganz wichtig für die Jugendlichen ist, und das Tempo auch.“

⁶⁹ „Nur dass Čojč immer versucht das Übersetzen und Dolmetschen so unkompliziert wie möglich zu machen. Es ist super kompliziert, aber wir versuchen das nicht zu zeigen, wie kompliziert es ist, um die Message zu senden, dass es keine Sprachbarrieren gibt. Also wir geben es immer nicht ganz zu, wie kompliziert das eigentlich ist.“

pohybuji, úplně nevím, jestli jsem to všechno řekl v obou jazycích, nebo jestli jsem něco řekl jen v jednom, nebo jestli jsem to dvakrát řekl v tom jednom a tak dále. Záleží hodně na časové ose té intenzity: kde se já sám nacházím, nebo jak moc velký tlak už mám za sebou, jestli už třeba nepotřebuji nějaký odpočinek.“ (Karel Hájek, 2. 7. 2021)

3.2.2.6. *Laický versus profesionální tlumočník v Čojči*

Rozhovory potvrdily, že na projektech často není přítomen profesionální tlumočník (nebo vůbec osoba, která by se věnovala *jen* tlumočení).

„U Čojče nejsou – brzy možná kromě tebe – žádní profesionální tlumočníci. Jsou to jenom lidé, kteří prostě umí hodně dobře oba jazyky, z čehož mám respekt.“⁷⁰ (Valentina Eimer, 2. 7. 2021)

„Ale řekněme, že překladatel bohužel často není ten luxus, který čojč projekt má.“ (Karel Hájek, 2. 7. 2021)

Z rozhovorů vyplynulo, že důvodů, proč Čojč nevyužívá profesionálních tlumočnicků, je několik. Jedním z důvodů je finanční stránka věci. Čojč musí z velké části spoléhat na dobrovolnickou práci.

„Myslím si, že je to především otázka financí.“⁷¹ (Valentina Eimer, 2. 7. 2021)

„Ještě bych možná zmínil, jak jsi říkala, ty prostředky. To určitě hraje obrovskou roli, protože prostředky na projekty jsou vždycky velice omezené. Když si vezmeš, že to, aby se mohl ten týdenní až 14denní projekt konat, tak je práce tří- až čtyřměsíční minimálně týmu těch dvou projektových vedoucích, plus ještě dalších dobrovolníků, nebo dalších asistentů a tak podobně. V tu chvíli se ptáš na váhu toho honoráře, kdy je zcela jasné, že tři až čtyři měsíce té práce, kterou je nutno odvést, nikdo nikdy nezaplatí. Platí se za to provedení, platí se pár dnů přípravy a tak dál. Ale je to strašlivě podhodnocené.“ (Karel Hájek, 2. 7. 2021)

„Je otázka, kdo by to chtěl dělat, kdo by to chtěl překládat a co by byl jeho honorář. Protože samozřejmě v Čojči, v celé síti nebo kolem té sítě, se vyskytuje mnoho lidí, kteří jsou schopni překládat na vysoké úrovni. Ti lidé to buď dělají v rámci své úlohy při projektu, anebo to dělají jako určitou službu těm ostatním, která je dobrovolně odvedená. V okamžiku, kdy si už můžeme dovolit někoho zaplatit, tak je to pro nás vlastně už celkem velký luxus. Ač bychom to rádi, nikomu asi nepřijde v pohodě žádat po někom nějakou práci neplaceně, tak ty prostředky na najítí tohoto se hledají dost obtížně.“ (Karel Hájek, 2. 7. 2021)

Dalším důvodem je, že pokud by byl přítomen profesionální tlumočník, který by byl nestranný a v tomto smyslu ani nebyl součástí skupiny, mohlo by to práci ve skupině narušit.

„Myslím si, že vložení umělého prvku jenom jako překladu nepřispívá k té dynamice.“ (Karel Hájek, 2. 7. 2021)

Jak již bylo zmíněno výše, důležitou schopností, kterou by měl tlumočník na Čojči mít, je cit pro náladu ve skupině. Dále oba respondenti zmiňovali důležitost porozumění nebo znalosti skupinové dynamiky a schopnost s ní pracovat. Jako důležitější se jeví, jestli tlumočící osoba umí pracovat se skupinou mladých lidí, než jestli je či není profesionálním tlumočnickem.

⁷⁰ „Bei Čojč sind ja – vielleicht bis auf dich bald – keine professionellen DolmetscherInnen. Das sind alles nur Leute, die einfach supergut beide Sprachen können, was ich sehr respektiere.“

⁷¹ „Ich denke, dass ist eine Kostenfrage vor allem.“

„V tom je ten vtip, že neexistuje žádný recept na to, jak skupinová dynamika funguje, ale je to prostě zkušenost a má to hodně co do činění s empatií a senzibilitou. Myslím, že je výhodou, když jsi předtím už párkrát na mládežnických setkáních tlumočila; že pro to dostaneš cit. Když je někdo pořád jenom na nějakých vědeckých kongresech a najednou se octne ve skupině mladých lidí – myslím, že pak to je složitější. Ale myslím si, že nejsou potřeba nějaké teoretické znalosti, je to prostě zkušenost. Ale nevím, toto je prostě moje teze.“⁷² (Valentina Eimer, 2. 7. 2021)

Oba respondenti uvedli, že v některých situacích by bylo dobré, kdyby byl profesionální tlumočník přítomen – nebo přinejmenším osoba, jejíž jediným úkolem by bylo tlumočení. V těch chvílích se pak projektoví vedoucí mohou plně soustředit na jiné úlohy, které na projektu zastávají.

„Jsou momenty, kdy si myslím, že je určitě důležité, aby tam byl buď tlumočník, anebo někdo, kdo je dostatečně schopný – byť třeba konsektivně – překládat do obou směrů.“ (Karel Hájek, 2. 7. 2021)

„Ale jsou momenty, kdy je to samozřejmě dobrý; kdy je to lepší, jako třeba při setkání s různými svědky doby. Myslím si, že pokud se tam objeví opravdový tlumočník a nemusí to být jeden z těch vedoucích, tak že je to obrovská úleva pro projektové vedoucí, kteří v tu chvíli nemusí řešit tu komunikační stránku a můžou se plně koncentrovat na vedení, popřípadě na moderaci diskuse, empowerment účastníků.“ (Karel Hájek, 2. 7. 2021)

„Profesionální tlumočníci by pro Čojč byli určitě zajímaví, ale především ve fázi vypracovávání projektu⁷³, myslím.“⁷⁴ (Valentina Eimer, 2. 7. 2021)

3.2.2.7. Skupinová dynamika a tlumočení ve skupině

V předchozích odstavcích byl zmíněn termín skupinová dynamika. Z rozhovorů vyplynulo, že práce se skupinou a ve skupině je při tlumočení v rámci čojč projektů velmi důležitá. Do tlumočení v Čojči se mohou zapojit všichni, nehledě na to, na jaké jazykové úrovni se nacházejí. Podle výpovědí respondentů je to pro účastníky tím nejlepším cvičením a dochází ke zlepšení jejich komunikačních dovedností; lépe se pak také dokážou vyrovnat a pracovat s nedorozuměním. Karel v rozhovoru dále zmínil, že na projektu často netlumočí jen jednotlivci, nýbrž celá skupina. To, že se do tlumočení zapojí celá skupina, má i teambuildingový efekt.

„To je možná takový zajímavý kulturní fenomén čojčské subkultury, že většina těch překladů není simultánní, ale konsektivní, kdy mají možnost zapojit se lidé, kteří umějí jazyk na různých levelech. Podle mě se zlepšují jejich znalosti a je většinou dobré, když nepřekládá jenom jeden člověk, ale když v rámci Čojče překládá celá skupina. Celá ta skupina neustále aktivně naslouchá, případně doplňuje. V tu

⁷² „Der Witz an der Sache ist, dass es kein Rezept dafür gibt, wie Gruppendynamik funktioniert, sondern dass es einfach auch die Erfahrung ist und viel mit Empathie und Sensibilität zu tun hat. Ich denke, es ist von Vorteil, wenn man schon mal ein paar Mal im Jugendbegegnungen gedolmetscht hat; dass man dann mehr so ein Gespür dafür bekommt. Wenn man immer nur an irgendwelchen wissenschaftlichen Kongressen ist und dann plötzlich in so eine Jugendgruppe kommt – ich glaube, dass es dann komplizierter ist. Aber ich glaube, man braucht kein Theoriewissen oder sowas, ich glaube, das ist echt einfach Erfahrung. Aber ich habe keine Ahnung, das ist meine These einfach.“

⁷³ Slovy „fáze vypracování“ je myšlena fáze na projektu, v níž účastníci zpracovávají dané téma (dělají si k tématu rešerši) a následně téma zpracovávají umělecky (vytváří scénky).

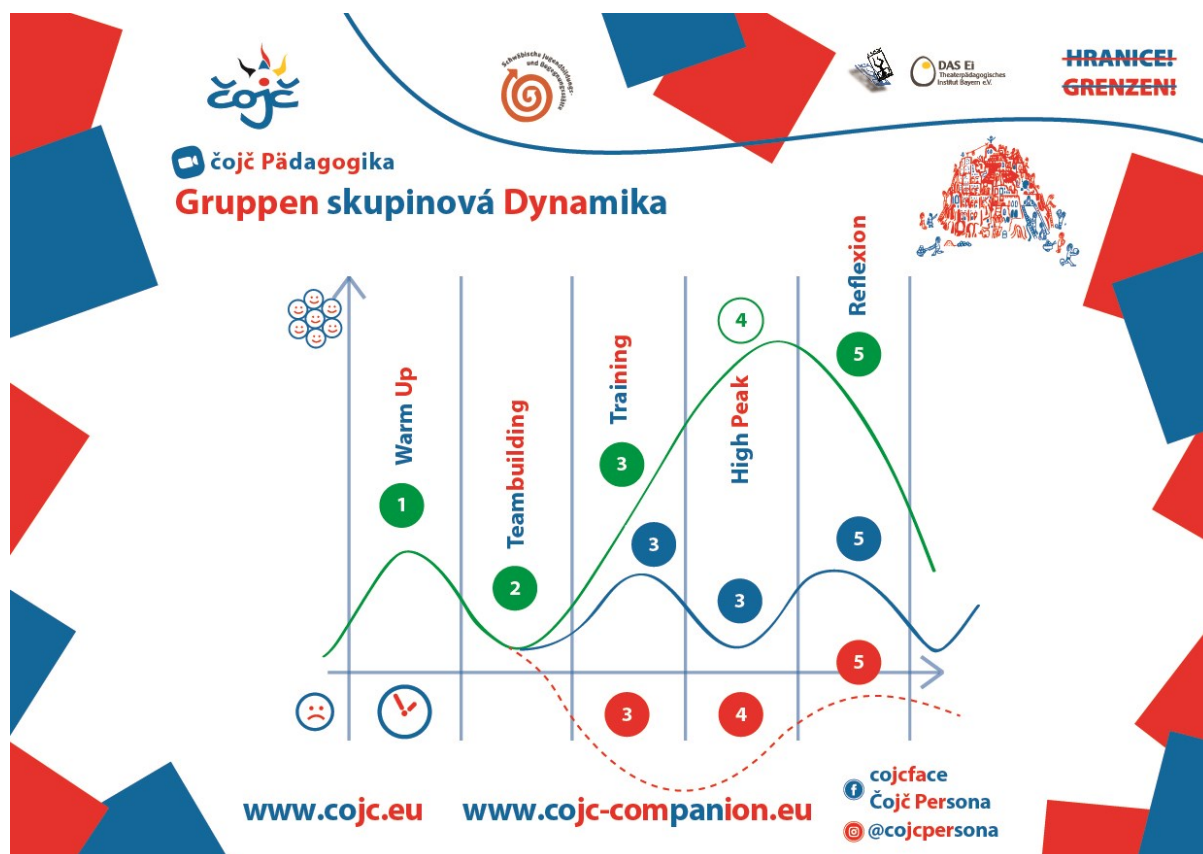
⁷⁴ „Also professionelle DolmetscherInnen wären für Čojč bestimmt interessant, aber dann vor allem auch in der Erarbeitungsphase des Projekts, denke ich.“

chvíli si myslím, že opravdu funguje ten oboujazyčný koncept, kdy se vyložene mísí myšlenky z obou stran.“ (Karel Hájek, 2. 7. 2021)

„Určitě to má i tento pedagogický účel. Dalším účelem je teambuilding, nebo sounáležitost skupiny. Máš skupinu, která nikdy není dokonale na stejném levelu, máš tam obrovský – ono se tomu učené nějak říká, já si nejsem jistý, možná to jsou nějaké interference nebo něco takového. To znamená, že každý člověk umí ten jazyk na jiné úrovni. Někdo to umí na nule, někdo to umí jako rodilý mluvčí a tak dále. Tím, že ty věci jedou konsektivně, a tím, že třeba se do toho zapojuje víc lidí, je tam vytvořené bezpečné prostředí toho vyjádřit se a komunikovat. A komunikace nemusí být – a hlavně není – jenom verbální. Myslím si, že v tu chvíli dochází opravdu k přenosu nebo určité transcendenci těch myšlenek skupiny. A myslím si, že je to i dobrý teambuildingový moment.“ (Karel Hájek, 2. 7. 2021)

„Je dobré si všimnout, že ta skupina se postupně – jak prochází tou skupinovou dynamickou křivku – na sebe naladuje.“ (Karel Hájek, 2. 7. 2021)

Při zajišťování mezikulturní komunikace na projektech je tedy velmi důležité vědět, jak funguje skupinová dynamika. Způsob, jakým je tlumočeno, musí být přizpůsoben tomu, v jakém bodě skupinové dynamiky se daná skupina právě nachází (warm up, teambuilding, trénink, highpeak, reflexe) a také, jak dobře se skupinová dynamika vyvíjí, respektive – jak zmiňovala Valentina – jaká nálada a atmosféra ve skupině panuje. Na následujícím obrázku vidíme zmiňovanou skupinovou dynamickou křivku:



Obrázek 1 - Křivka skupinové dynamiky. Autor: Karel Hájek⁷⁵

⁷⁵ Obrázek dostupný z autorčiny e-mailové korespondence s Karlem. Karel v e-mailu obrázek komentoval těmito slovy: „Autorem této jsem já a interpretuji si ty poznatky po svém, ale jinak to vychází z teorie vln Ralpha Elliota

Na obrázku jsou znázorněny jednotlivé fáze skupinové dynamiky, jakož i možnosti, jak se může vyvíjet nálada ve skupině (osa y znázorňuje náladu ve skupině, osa x čas). Ideální průběh je naznačen zelenou křivkou, další možný průběh modrou křivkou, nedobrá průběh, kterým se nedosáhne dosažení plánovaných cílů, je naznačen červenou křivkou. Osoba tlumočící na projektech by měla dokázat vyhodnotit, na jakém bodě se skupina na projektu zrovna nachází, a tlumočení tomu přizpůsobit:

„Myslím, že je to ta skupinová dynamika, přijde mi, že vůči ní musí být tlumočnick skutečně citlivý.“⁷⁶
(Valentina Eimer, 2. 7. 2021)

3.2.2.8. *Bilingvismus a code-switching*

Respondenti se ve svých odpovědích zmínili o zkušenostech a způsobech chování, které korespondují s poznatky k bilingvistice, jež byly popsány v teoretické části. Valentina například zmínila, že česky se učila především přirozenou cestou – to by potom odpovídalo definici bilingvistice podle Morgensternové (2011: 28)⁷⁷:

„Jazyk jsem se naučila jen u Čojče. Ano, chtěla jsem si udělat jeden kurz. Ale to úplně nevyšlo, protože jsem nebyla dostatečně disciplinovaná. Jednou jsem si sice koupila učebnici a občas se do ní podívám, ale skutečně jsem se to naučila pouze na projektech při rozhovorech, nejvíc u stolu při jídle s ostatními, tak nějak.“⁷⁸ (Valentina Eimer, 2. 7. 2021)

Karel zase zmiňuje, že o různých věcech přemýšlí spíše v němčině, respektive, že je pro něj snadnější o nich přemýšlet a mluvit v němčině. To odpovídá Grosjeanovým poznatkům o tom, že bilingvní osoby používají každý z jazyků v různých situacích (srov. str. 23).

„Vzhledem k tomu, že spoustu těch věcí z divadelní pedagogiky jsem se naučil v německy mluvícím prostoru, tak se přistihuji, že i běžné poznámky nebo běžný způsob myšlení nad určitými částmi je v němčině. Dává mi to nějaký smysl, je to pro mě jednodušší, znám tam často slovní zásobu, kterou třeba ani v té své české mateřštině k tomu nemám. Nevím, jak se některé věci řeknou, nevím, jak bych je pojmenoval. Možná i proto spoustu těch věcí, jak spolu teď mluvíme, tak mně často nedochází česky, nenapadají mě česká slova, protože je k tomu nevím.“ (Karel Hájek, 2. 7. 2021)

Respondenti také využívají bilingvního jazykového módu a code-switchingu (srov. str. 24). K zapojování obou jazykových kódů do vyjadřování dochází podle výpovědí respondentů při cíleném míchání obou jazyků (neboli mluvení v jazyce čojč) – například při jazykové animaci.

a kopíruje to samozřejmě křivku dramatu a využívá se to všude možné – já se s aplikací na skupinové procesy setkal poprvé na Ausbildung Theaterpädagogik u Theaterpädagogisches Institut DAS Ei, e.V., kde se na to odkazoval Hans Dönitz.“

⁷⁶ „Ich denke, das ist diese Gruppendynamik, dafür muss die DolmetscherIn, glaube ich schon, sensibel sein.“

⁷⁷ srov. str. 24

⁷⁸ „Ich habe die Sprache nur bei Čojč gelernt. Ja, ich wollte einmal einen Kurs machen. Das hat nicht so gut geklappt, weil ich zu undiszipliniert war. Ich habe mir zwar mal ein Lehrbuch gekauft, in das ich reingucke, aber ich habe das wirklich nur bei den Projekten im Gespräch meistens am Frühstückstisch mit Leuten gelernt, irgendwie so.“

Ke code-switchingu došlo však i přímo během rozhovoru: Valentina do své promluvy v němčině zapojila český termín *lidská práva*.

3.3. Interpretace dotazníků

Dotazník vyplnilo 28 respondentů, z čehož 17 bylo účastníků, 6 vedoucích a 5 respondentů uvedlo, že se v minulých letech projektů účastnili stejně často jako vedoucí a účastníci (tato skupina bude dále nazývána „účastníci a vedoucí“). Největší část účastníků byla ve věku 20–25 let⁷⁹, ačkoliv projektů se účastní i lidé z nižších věkových skupin. Autorka diplomové práce si tento větší podíl zastoupení dané věkové skupiny vysvětluje především tím, že jde o věkovou skupinu, do které ona sama spadá. Díky tomu má nejvíce kontaktů právě mezi účastníky v této věkové skupině a autorkou byli proto napřímo osloveni především právě tyto respondenti. Jak je vidět na následujících grafech, zastoupení rodilých mluvčí češtiny bylo mezi respondenty o něco vyšší.

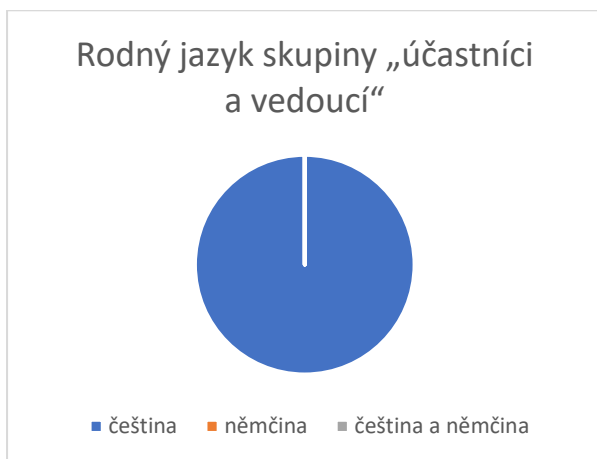


Graf 1 - Rodný jazyk (účastníci)

⁷⁹ Jeden respondent (resp. č. 26, účastník) jako odpověď na otázku, kolik mu je let a kolika projektů se již zúčastnil, uvedl v obou případech číslo 0. Domníváme se, že jde o technickou chybu (soudě z věcné odpovědi v závěrečném prostoru pro komentáře) a odpovědi respondenta proto byly také zařazeny do celkového vyhodnocování.



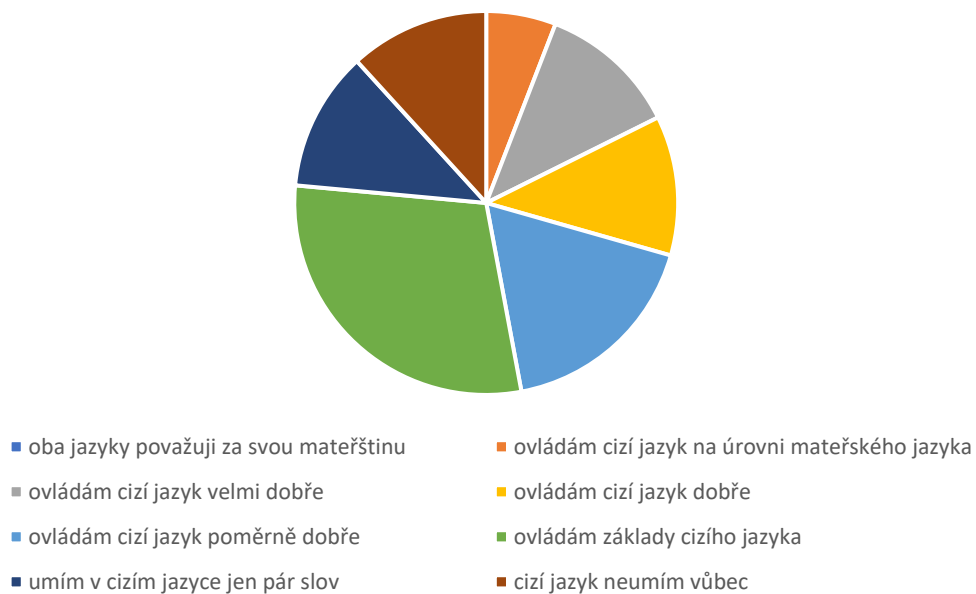
Graf 2 - Rodný jazyk (vedoucí)



Graf 3 - Rodný jazyk (účastníci a vedoucí)

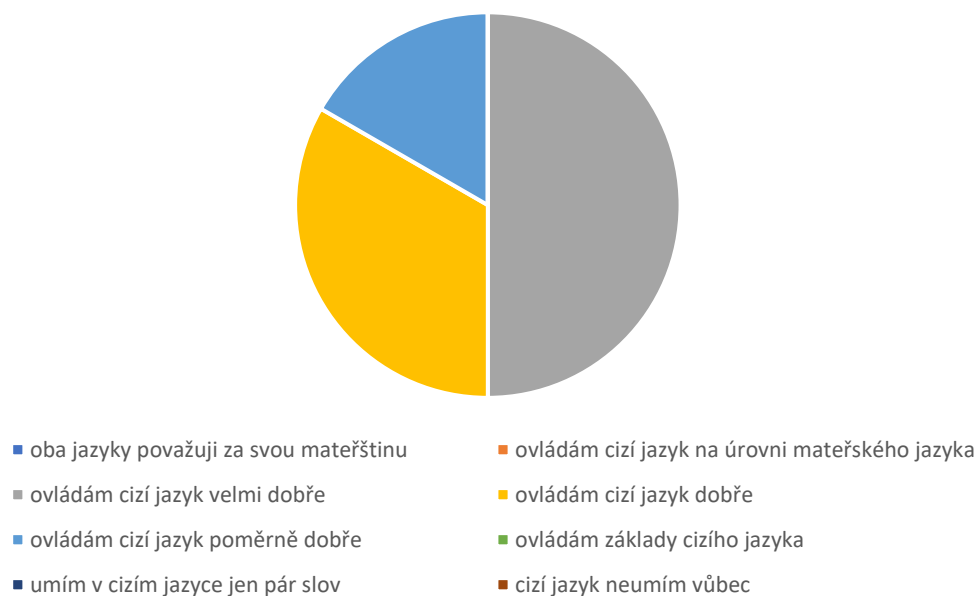
Na následujících grafech vidíme, jak všechny tři skupiny hodnotí své znalosti cizího jazyka. Z řad účastníků nejvíce respondentů volilo odpověď „ovládám základy cizího jazyka“ (29,4 %) a „ovládám cizí jazyk poměrně dobře“ (17,6 %). Jeden respondent z řad účastníků uvedl, že cizí jazyk ovládá na úrovni mateřského jazyka, dva uvedli, že cizí jazyk neumí vůbec. Skupina „vedoucí“ a „účastníci a vedoucí“ byla v tomto ohledu oproti skupině „účastníci“ značně homogennější. Polovina vedoucích uvedla, že cizí jazyk ovládá velmi dobře. Zbylí respondenti z řad vedoucích zvolili odpověď „ovládám cizí jazyk dobře“ nebo „ovládám cizí jazyk poměrně dobře“. U skupiny „účastníci a vedoucí“ uvedlo 40 % respondentů, že cizí jazyk ovládají velmi dobře. Stejný počet respondentů zvolil odpověď „ovládám cizí jazyk dobře“. Jeden respondent z této skupiny uvedl, že ovládá cizí jazyk na úrovni mateřského jazyka.

Znalosti cizího jazyka skupiny „účastníci“

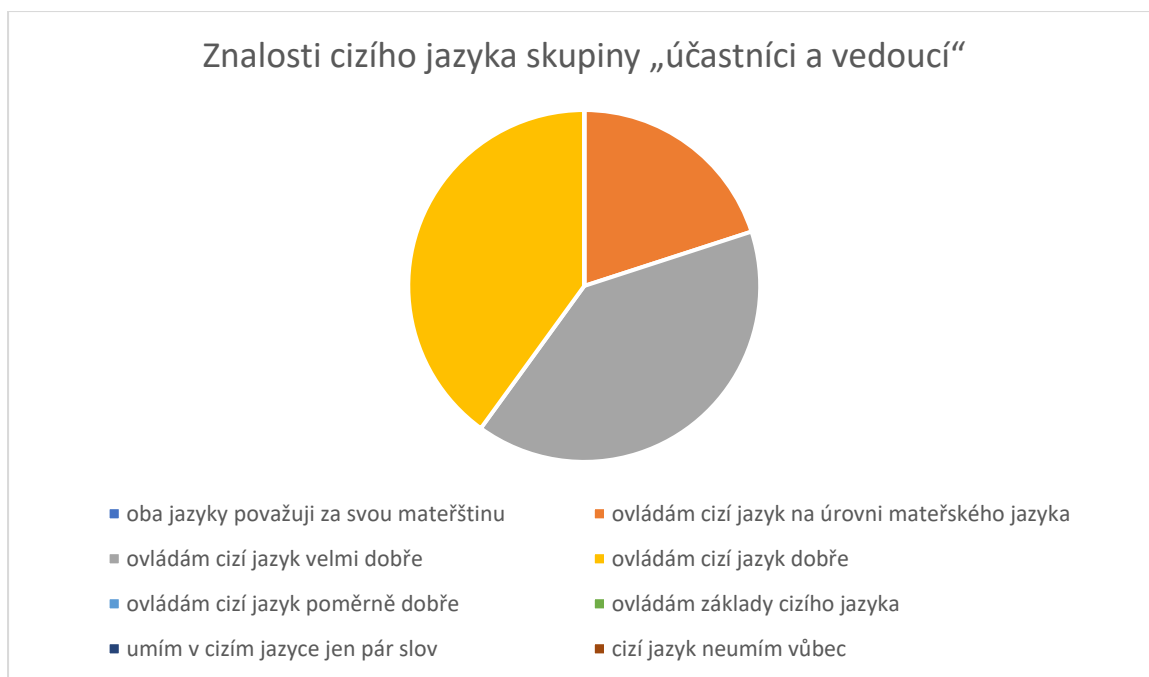


Graf 4 - Znalost cizího jazyka (účastníci)

Znalosti cizího jazyka skupiny „vedoucí“



Graf 5 - Znalost cizího jazyka (vedoucí)



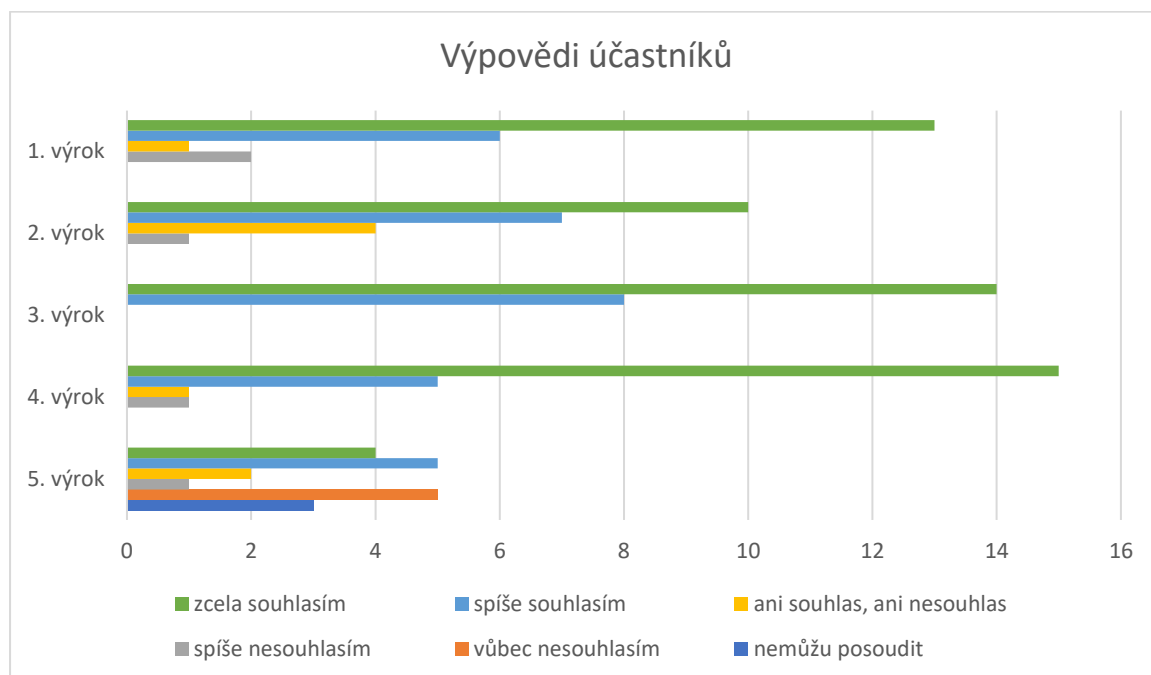
Graf 6 - Znalost cizího jazyka (účastníci a vedoucí)

3.3.1. Výpovědi účastníků

Do následujících výpovědí budou zahrnuty i odpovědi respondentů ze skupiny „účastníci a vedoucí“ na otázky, které byly kladeny této smíšené skupině a účastníkům (celkový počet respondentů, jejichž odpovědi jsou představovány v této části, tvoří součet obou dvou skupin – jde tedy celkem o 22 respondentů). Respondenti se měli vyjádřit k tomu, nakolik souhlasí s následujícími pěti výroky:

1. výrok: Na projektu jsem vždy všemu rozuměl/a (vše bylo vždy přetlumočeno do jazyka, který ovládám).
2. výrok: Vždy jsem mohl/a mluvit v tom jazyce, ve kterém jsem chtěl/a nebo ve kterém to pro mě bylo nejpříjemnější.
3. výrok: Vždy bylo zajištěno, aby mi všichni rozuměli. (Pokud jsem se např. vyjádřil/a jen v jednom jazyce nebo jsem nevěděl/a, jak něco konkrétního v druhém jazyce říct, někdo se postaral o to, aby mi rozuměli i mluvčí toho druhého jazyka.)
4. výrok: Při diskusích jsem mohl/a vždy mluvit tím jazykem, kterým jsem chtěl/a.
5. výrok: Už se mi někdy na projektu stalo, že jsem neřekl/a něco, co jsem říct chtěl/a, protože jsem se bál/a, že by mi někdo nepochopil (protože mluvil jiným jazykem než já a buďto nebyl přítomný nikdo, kdo by to za mě přetlumočil, nebo jsem se bál/a, že by to nikdo přetlumočit nezvládl).

V následujícím grafu vidíme, nakolik respondenti s danými výroky souhlasili:



Graf 7 - Výpovědi účastníků

Jak vidíme, většina respondentů u prvních čtyř výroků zvolila odpověď „zcela souhlasím“ nebo „spíše souhlasím“. Většina respondentů má tedy pocit, že vždy všem rozuměli a vždy jim všemi bylo rozuměno, a také, že mohli mluvit jazykem, kterým chtěli. Jen menší část respondentů zaškrtnla u těchto výroků možnost „ani souhlas, ani nesouhlas“ nebo „spíše nesouhlasím“. Nikdo z respondentů nevybral možnost „vůbec nesouhlasím“ nebo „nemůžu posoudit“.

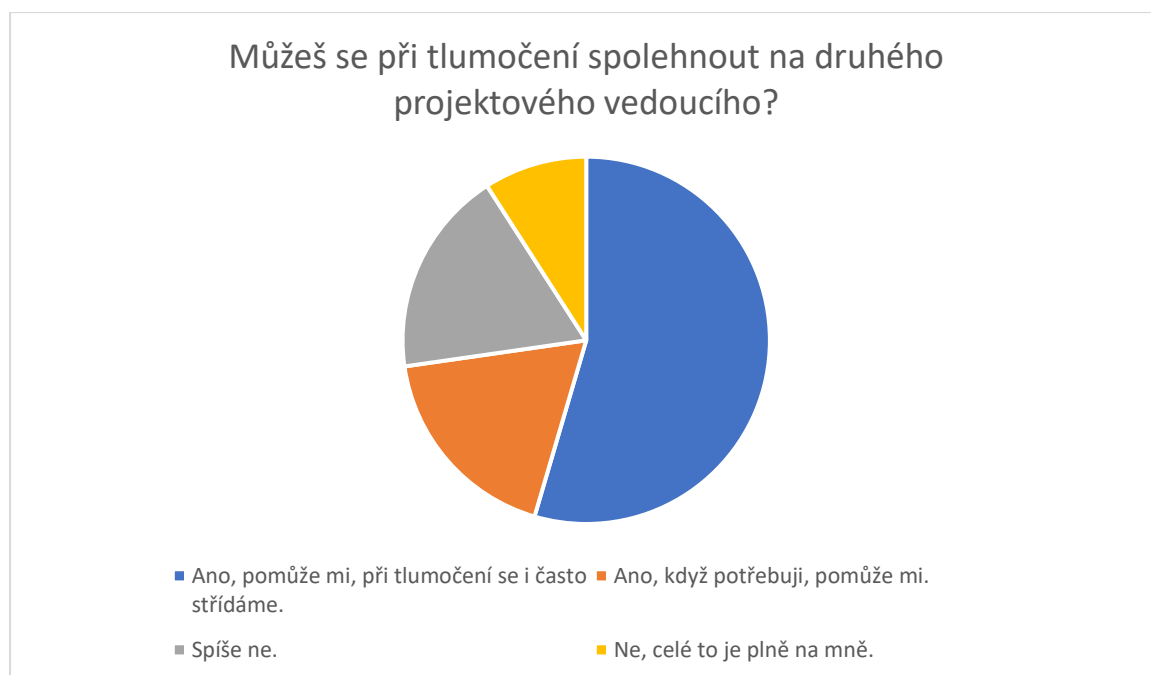
Nejrůznorodější bylo hodnocení posledního výroku. Možnost „vůbec nesouhlasím“ zaškrtnl stejně velký počet lidí jako možnost „spíše souhlasím“ (v obou případech vždy pět respondentů). Čtyři respondenti s výpovědí zcela souhlasili, tři uvedli, že výpověď nemůžou posoudit. Dva respondenti zvolili neutrální odpověď „ani souhlas, ani nesouhlas“ a jeden odpověď „spíše nesouhlasím“. Sečteme-li počet respondentů, který zvolil odpověď „zcela souhlasím“ a „spíše souhlasím“, vyjde najevo, že 9 respondentů, tedy 40,9 % souhlasí s výrokem *Už se mi někdy na projektu stalo, že jsem neřekl/a něco, co jsem říct chtěl/a, protože jsem se bál/a, že by mi někdo neporozuměl*. Takto velká část respondentů tedy podle odpovědí již někdy něco na projektech neřekla ze strachu z neporozumění. Výrok a odpovědi na něj však nevypovídají nic o tom, kdy, za jakých okolností a kolikrát k něčemu takovému došlo. Domníváme se, že je tedy také možné, že ke strachu z neporozumění u respondentů docházelo např. na začátku projektu před samotnou fází seznamování a teambuildingu ve skupině.

3.3.2. Výpovědi vedoucích

I do této části byly zahrnuty odpovědi respondentů ze skupiny „účastníci a vedoucí“ na otázky určené pro vedoucí. Dohromady jsou tedy v této části vyhodnocovány odpovědi 11 respondentů.

Všichni respondenti uvedli, že minimálně občas na projektech tlumočí. Sedm respondentů, tedy 63,3 % vybralo jako odpověď na otázku *Tlumočíš na projektech?* možnost *ano*. Zbylí respondenti zvolili odpověď *občas*. Ze skupiny „vedoucí“ zvolila většina (pět z šesti) odpověď *ano*, ze skupiny „účastníci a vedoucí“ zvolilo o něco více respondentů (tři z pěti) odpověď *občas*.

V následujícím grafu jsou uvedené odpovědi na tuto otázku: *Přijde ti, že se při tlumočení můžeš spolehnout na druhého projektového vedoucího? (Že ti např. pomůže, když nebudeš znát nějaké slovíčko / když něčemu neporozumíš / když ztratíš pozornost nebo si něco nezapamatuješ – a buďto ti poradí nebo za tebe tlumočení převezme.)*



Graf 8 - Spolupráce při tlumočením s druhým vedoucím

Více než polovina respondentů uvedla, že by jim druhý projektový vedoucí pomohl a že se při tlumočení střídají. Podle zhruba 18,2 % respondentů jim druhý projektový vedoucí pomůže, když potřebují. Stejně velký počet respondentů zvolil odpověď *Spíše ne*. Jeden respondent (tedy v relativních číslech 9,1 %) uvedl, že tlumočení je plně na něm.

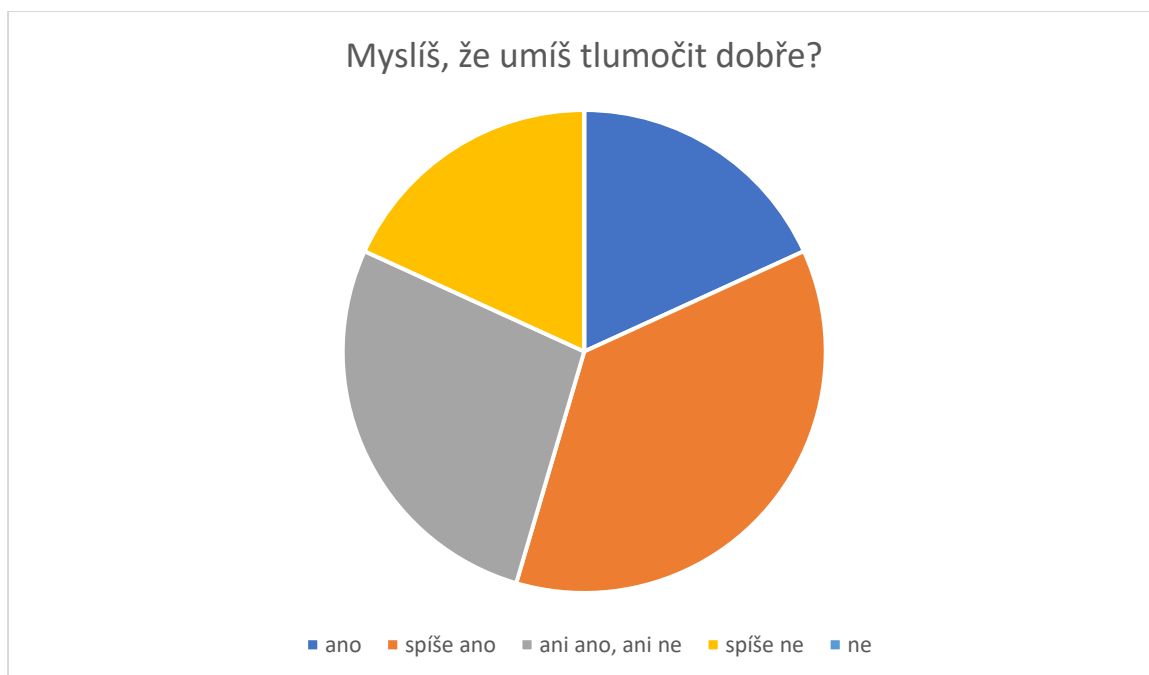
3.3.2.1. Náročnost tlumočení a hodnocení vlastního tlumočení

Následující graf zobrazuje, jak projektoví vedoucí hodnotí náročnost tlumočení.



Graf 9 - Obtížnost tlumočení

Největší část respondentů (6 respondentů) zvolilo neutrální odpověď *ani ano, ani ne*. Dva respondenti odpověděli *spíše ne*. Odpovědi *ano*, *spíše ano* a *ne* zvolil každou jeden respondent. Na následujícím grafu vidíme, jak projektoví vedoucí hodnotí své vlastní tlumočení. Největší skupina (4 respondenti) na otázku, jestli si myslí, že umí tlumočit dobře, odpověděla *spíše ano*. Tři respondenti zaškrtnuli neutrální odpověď *ani ano, ani ne*. Odpověď *ano* a *spíše ne* zvolili pokaždé dva respondenti. Žádný z respondentů neuvedl odpověď *ne*.



Graf 10 - Hodnocení vlastního tlumočení

Odpověď *spíše ano* volili pouze respondenti ze skupiny „vedoucí“, odpověď *ani ano, ani ne* pouze respondenti ze skupiny „účastníci a vedoucí“. Celkově vzato jsou si tedy respondenti ze skupiny „účastníci a vedoucí“ svými tlumočnickými dovednostmi méně jistí, resp. je hodnotí hůře než respondenti ze skupiny „vedoucí“.

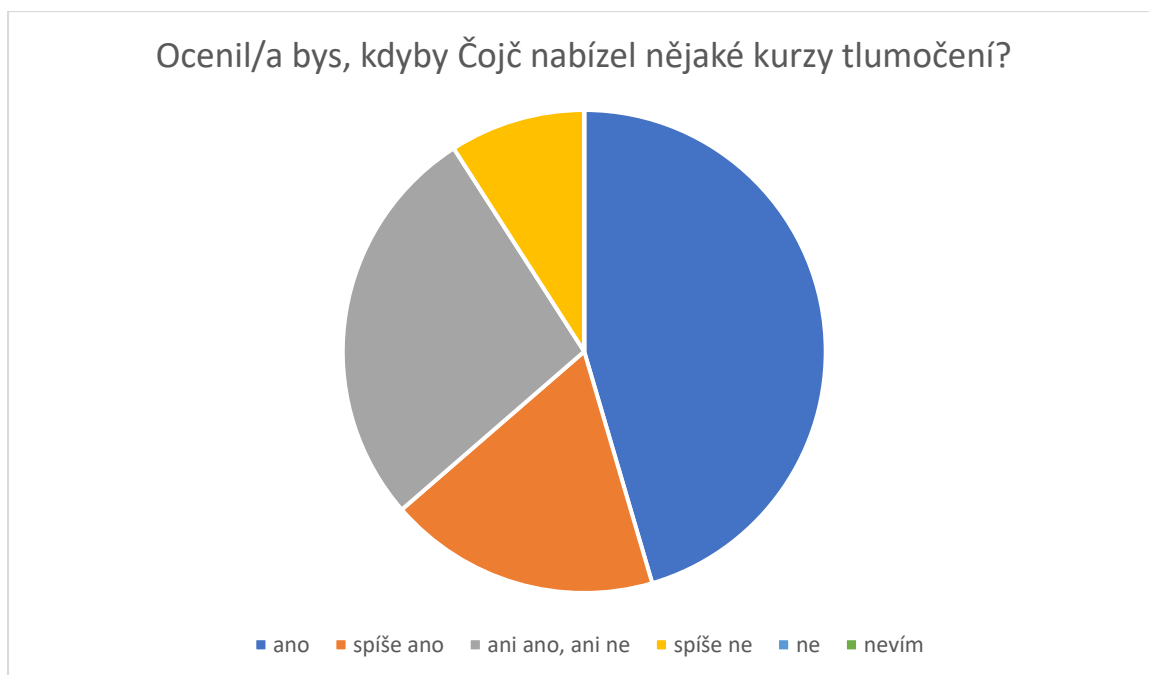
K náročnosti tlumočení se jeden z respondentů vyjádřil i v závěrečném prostoru pro komentáře:

„Tlumočení je pro mě těžké v situacích, kdy pracujeme s externí osobou, při práci s účastníky ne.“ (resp. č. 11, vedoucí a účastník)

3.3.2.2. *Tlumočnické kurzy*

Většina respondentů uvedla, že neabsolvovala žádný tlumočnický kurz. Dva respondenti za sebou nějakou teoretickou přípravu mají. Jeden respondent uvedl, že absolvoval workshop od Lanterny Futuri. Druhý je diplomovaným tlumočnickem španělského jazyka.

Respondenti byli také dotazováni, zdali by ocenili, kdyby Čojč nabízel tlumočnické kurzy. Jejich odpovědi vidíme v tomto grafu:



Graf 11 - Tlumočnické kurzy

Vidíme, že větší část respondentů by nabídku tlumočnických kurzů ocenila nebo spíše ocenila. 27,3 % zvolila odpověď *ani ano, ani ne* a jejich postoj je tedy neutrální. 9,1 % respondentů (tj. jeden respondent) odpovědělo, že by kurzy spíše neocenilo.

3.3.2.3. *Vhodnost profesionálního tlumočení pro Čojč*

Respondenti byli dotazováni, zdali by na projektech ocenili přítomnost profesionálního tlumočnicka. Tato otázka byla otevřená, aby respondenti mohli blíže popsat svůj názor a také svůj názor odůvodnit. Na tomto místě odpovědi shrneme a některé z nich uvedeme. V odpovědi na tuto otázku se respondenti rozdělili do dvou téměř stejně velkých skupin: pět respondentů uvedlo, že by pro přítomnost profesionálního tlumočnicka na projektech spíše nebyli; šest respondentů uvedlo, že by pro přítomnost profesionálního tlumočnicka na projektech byli (většina těchto respondentů však uvedla, že je nutné rozlišovat mezi jednotlivými situacemi a že by přítomnost profesionálního tlumočnicka uvítala pouze v některých ze situací).

Respondenti, kteří se vyjádřili spíše proti přítomnosti profesionálního tlumočnicka, uváděli především to, že by to projekt narušilo. Mezi odpověďmi se také objevila informace, že je důležité znát kontext věcí, o které na projektu jde. Níže vidíme některé z odpovědí a argumentů respondentů, kteří na otázku, zdali by ocenili přítomnost profesionálního tlumočnicka, odpověděli záporně:

„Ne, práce s jazykem je součástí projektu, kde by externista rušil.“ (resp. č. 15, vedoucí)

„Nemyslím si, že je to potřeba – profesionální tlumočnick je sice prima, znám to třeba při projektech Tandemu, ale projekty čojče jsou takové rodinné a tlumočnick si nejsem jista, jestli by to nenarušil.“ (resp. č. 28, vedoucí a účastník)

„Ne, protože říkáme dost specifické věci, u kterých je důležité znát kontext, resp. být zapojený do projektu. Tak to je u projektových vedoucích. U projektových vedoucích se stává i to, že se vzájemně doplňují, to je velká výhoda.“⁸⁰ (resp. č. 23, vedoucí)

Druhá skupina, která by přítomnost profesionálního tlumočnicka v některých situacích ocenila, zmiňovala především to, že by zapojení profesionála uvítala tehdy, když jde o nějaké odborné téma, například při rozhovorech s odborníky. Mnozí respondenti však zdůraznili, že je třeba při odpovědi na tuto otázku rozlišovat mezi jednotlivými situacemi – při běžném programu během projektu pak profesionální tlumočnick není třeba.

„Při zvláštních odborných tématech ano. Jinak to stačí také tak, jak to je.“⁸¹ (resp. č. 1, vedoucí)

„Souvisí to i s předchozími otázkami o tlumočení – uvítala bych profesionální tlumočení při exkurzích nebo debatách s experty, kdy je třeba znát odbornou terminologii a soustředit se na co nejpřesnější vyjadřování. Jinak ne, myslím si, že profesionální tlumočení, pokud jde o případy s účastníky pouze cze, je skoro proti jádru čojče. Samozřejmě je jiná situace, když se účastní člověk s jiným matefským jazykem nebo s další příčinou, která mu/jí brání porozumět. Běžně ale krása čojče spočívá v doplňování a mísení obou jazyků, ne v dokonalém tlumočení a překladu.“ (resp. č. 11, vedoucí a účastník)

„Záleží, v jaké situaci.“ (resp. č. 4, vedoucí)

Jako jeden z důvodů pro využití profesionálního tlumočení bylo uvedeno, že by to bylo ulehčení vedoucím. Dále jeden z respondentů uvedl, že by to vedlo k zajištění skutečně kvalitní mezikulturní komunikace:

„Ano, protože profesionální tlumočnick zajistí to, že všichni získají opravdu stejné informace, ne jen ‚zhruba překlad‘. Při externích workshopech nebo právě debatách bych to ocenila, neboť záleží na konkrétních formulacích a správnému přesnému porozumění.“ (resp. č. 14, vedoucí a účastník)

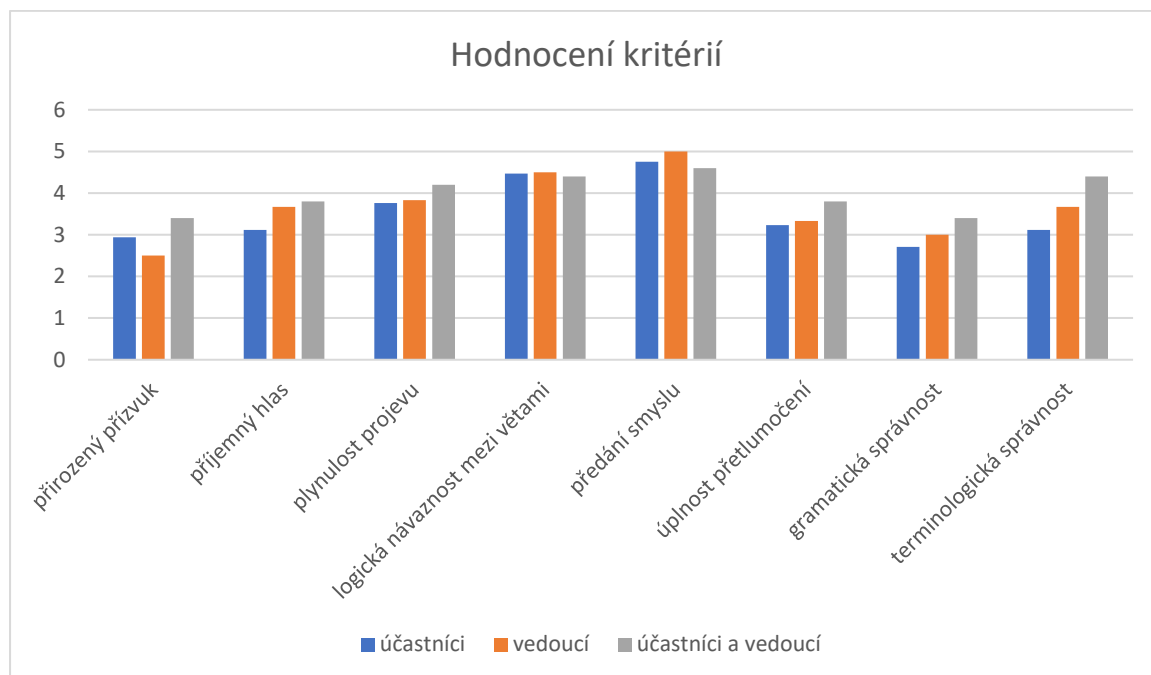
3.3.3. Důležitost kritérií a hodnocení kvality

V této části popíšeme, jakou důležitost respondenti v dotazníku prisuzovali jednotlivým kritériím pro hodnocení kvality a nakolik podle nich bývají tato kritéria při tlumočení v rámci Čojče splňována. Vyhodnocení odpovědí probíhalo tak, jak vyhodnocovala dotazníky k důležitosti těchto osmi kritérií ve svém výzkumu Kurzová (1996: 56–58): jednotlivým odpovědím na škále byly přiřazeny hodnoty (nedůležité = 1; méně důležité = 2; ani důležité, ani nedůležité = 3; důležité = 4; velmi důležité = 5) a následně byl vypočten průměr hodnocení jednotlivých kritérií u každé skupiny (skupina „účastníci“, skupina „vedoucí“ a skupina „účastníci a vedoucí“). Nejvyšší dosažitelná hodnota mohla být tedy 5 (představuje největší

⁸⁰ „Nein, da wir sehr spezifische Dinge sagen, bei denen es wichtig ist den Kontext zu kennen, bzw. im Projekt eingebunden zu sein. Das ist bei den (Ko-)Projektleitern der Fall. Mit den (Ko-)Projektleitern kommt es dann auch vor, dass man sich gegenseitig ergänzt, was ein großer Vorteil ist.“

⁸¹ „Für spezielle fachliche Themen schon. Ansonsten reicht es auch so, wie es ist.“

důležitost kritéria), nejnižší 1 (představuje nejmenší důležitost kritéria). V následujícím grafu vidíme, jak jednotlivé skupiny daná kritéria hodnotily:



Graf 12 - Hodnocení důležitosti kritérií

Ve skupině „vedoucí“ došlo k nejvyššímu rozdílu mezi nejnižší a nejvyšší přiřazenou hodnotou: kritériu *přirozený přízvuk* byla přiřazena hodnota 2,5 (nejnižší hodnota u této skupiny); kritériu *předání smyslu (významová shoda s originálem)* hodnota 5. Ve skupině „vedoucí“ také jednotliví respondenti odpovídali sobě navzájem nejpodobněji: právě u kritéria předání smyslu, které bylo hodnoceno jako nejdůležitější, byla jednomyslně všemi respondenty zaškrtnuta odpověď *velmi důležité*. Naopak nejmenší rozptyl jednotlivých získaných hodnot vidíme u skupiny „účastníci a vedoucí“. Kategorie *přirozený přízvuk* s nejnižší hodnotou obdržela průměrně hodnocení 3,4; nejdůležitější kategorie *předání smyslu (významová shoda s originálem)* hodnocení 4,6.

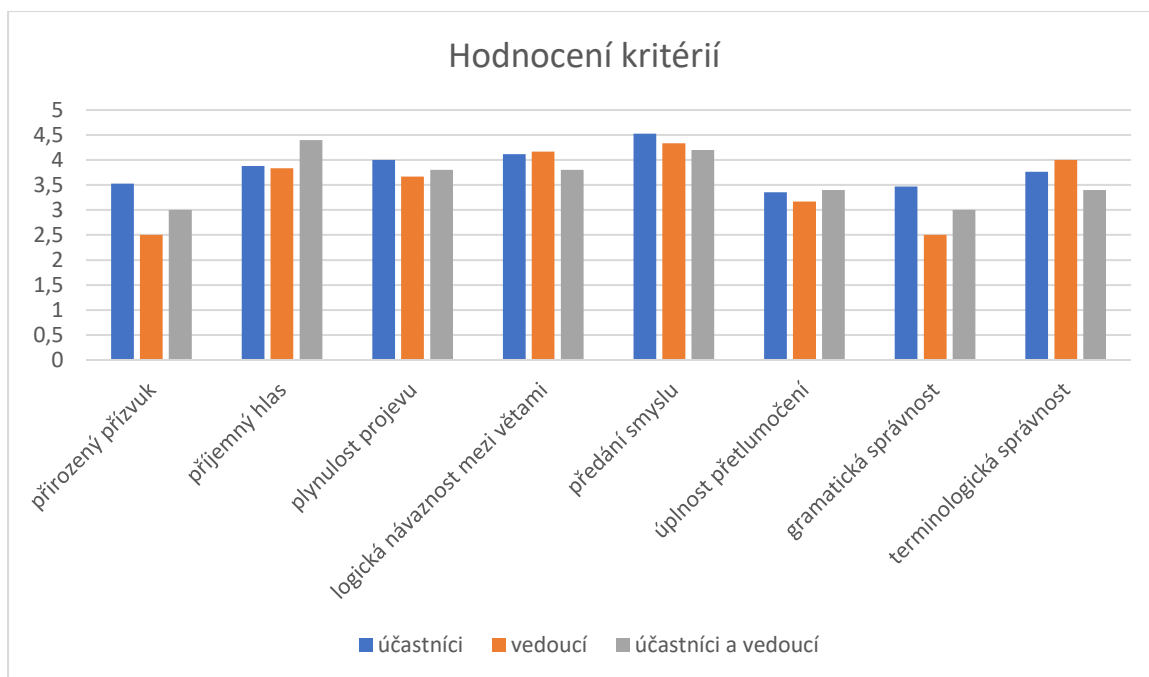
Pokud zprůměrujeme hodnocení všech kritérií u jednotlivých skupin respondentů, vidíme, že nejvyšší hodnota je u skupiny „účastníci a vedoucí“ (hodnota 4), průměrně tedy tato skupina přiřazovala všem kritériím o něco vyšší důležitost, než zbylé dvě skupiny respondentů, druhá nejvyšší hodnota byla dosažena u skupiny „vedoucí“ 3,688 a nejnižší hodnota u skupiny „účastníci“ 3,514.

Všechny tři skupiny přiřadili nejvyšší důležitost kritériu *předání smyslu (významová shoda s originálem)*. Druhým nejdůležitějším kritériem pro skupinu „účastníci“ i „vedoucí“ bylo kritérium *logická návaznost mezi větami*. U skupiny „účastníci a vedoucí“ bylo toto kritérium

na druhém až třetím místě spolu s kritériem *terminologická správnost*. I v dalším kritériu se skupiny „účastníci“ a „vedoucí“ shodly: jako třetí nejdůležitější hodnotily obě skupiny kritérium *plynulost projevu*. V hodnocení dalších kritérií už se obě skupiny částečně rozcházely. Pro skupinu „účastníci“ byla ostatní kritéria důležitá v tomto pořadí: *úplnost přetlumočení* (čtvrté místo), *příjemný hlas* a *terminologická správnost* (páté až šesté místo), *přirozený přízvuk* (sedmé místo), *gramatická správnost* (osmé místo, tedy nejméně důležité kritérium). U skupiny „vedoucí“ se ukázalo následující řazení zbylých kritérií podle důležitosti: *příjemný hlas* a *terminologická správnost* (čtvrté až páté místo), *úplnost přetlumočení* (šesté místo), *gramatická správnost* (sedmé místo), *přirozený přízvuk* (osmé místo, nejméně důležité kritérium). Vidíme, že řazení podle důležitosti je u obou skupin velmi podobné, pro účastníky je však *úplnost přetlumočení* oproti ostatním kritériím o něco důležitější (čtvrté místo) než pro vedoucí (šesté místo).

U skupiny „účastníci a vedoucí“ vidíme (od čtvrtého kritéria dále) následující řazení podle důležitosti: *plynulost projevu* (čtvrté místo), *příjemný hlas* a *úplnost přetlumočení* (páté až šesté místo), *přirozený přízvuk* a *gramatická správnost* (sedmé a osmé místo). I u této skupiny vidíme shody se zbylými dvěma skupinami respondentů (např. sedmé a osmé místo). *Terminologická správnost* však pro tuto skupinu byla důležitější (třetí místo) než pro druhé dvě skupiny (páté až šesté místo u účastníků, čtvrté až páté místo u vedoucích).

V následujícím grafu vidíme, nakolik jsou podle jednotlivých skupin respondentů daná kritéria při tlumočení v rámci Čojče splněna. Hodnoty byly vypočteny stejně, jako u předchozího grafu (jde tedy opět o průměr odpovědí od respondentů z jednotlivých skupin, přičemž jednotlivé odpovědi měly následující hodnoty: vůbec nesplněno = 1; spíše nesplněno = 2; ani splněno, ani nesplněno = 3; spíše splněno = 4; plně splněno = 5). Nejvyšší možnou hodnotou je tedy 5 (kritérium nejvíce splněno), nejnižší možnou hodnotou 1 (kritérium nejméně splněno, respektive vůbec nesplněno).



Graf 13 - Hodnocení splnění kritérií

Vypočteme-li průměr dosažených hodnot u všech kritérií dle hodnocení jednotlivých skupin, dojdeme k následujícím průměrným hodnotám: 3,831 u skupiny „účastníci“, 3,521 u skupiny „vedoucí“ a 3,625 u skupiny „účastníci a vedoucí“. Průměrné hodnocení tlumočení se tedy u jednotlivých skupin liší pouze v desetínách daných hodnot. Můžeme však podotknout, že skupina „účastníci“ tlumočení hodnotí o něco lépe než zbylé dvě skupiny. Celkově je tlumočení hodnoceno spíše kladně (hodnota tři leží uprostřed škály, představuje kritérium ani splněno, ani nesplněno; lze proto říci, že hodnocení vyšší než hodnota tři je spíše kladné – v průměru bylo splněno nebo spíše splněno více kritérií, než kolik jich bylo spíše nesplněno nebo nesplněno). Aby však měly hodnoty vzešlé z této otázky nějakou výpovědní hodnotu, je třeba je porovnat s hodnotami, které byly představeny v předchozím grafu (hodnocení důležitosti jednotlivých kritérií). Pokud totiž některé kritérium bylo vyhodnoceno jako spíše nedůležité, nehraje potom pro recipienty v hodnocení celkové kvality tlumočení takovou roli, nakolik toto kritérium bylo nebo nebylo splněno. Proto se blíže podíváme na to, jak bylo hodnoceno splnění kritérií, která v předešlé otázce byla vyhodnocena za relevantní (podíváme se na tři nejdůležitější kritéria u každé skupiny) – protože jsou tato kritéria nejvíce důležitá, je nejvíce důležité i to, nakolik jsou nebo byla při tlumočení splněna.

Nejdůležitějším kritériem u všech tří skupin respondentů bylo kritérium *předání smyslu (významová shoda s originálem)* (4,756 bodů u skupiny „účastníci“, 5 u skupiny „vedoucí“ a 4,6 u skupiny „účastníci a vedoucí“). Splnění tohoto kritéria bylo hodnoceno následovně: 4,529

u skupiny „účastníci“, 4,333 u skupiny „vedoucí“ a 4,2 u skupiny „účastníci a vedoucí“. Hodnota tedy ve všech třech případech leží na hodnotící škále někde mezi *spíše splněno* a *plně splněno*.

Druhým nejdůležitějším (resp. u skupiny „účastníci a vedoucí“ druhým až třetím) kritériem byla *logická návaznost mezi větami*. Respondenti splnění tohoto kritéria hodnotili následovně: 4,118 u skupiny „účastníci“, 4,167 u skupiny „vedoucí“, 3,8 u skupiny „účastníci a vedoucí“. Hodnota tedy osciluje okolo odpovědi *spíše splněno*.

Třetím nejdůležitějším kritériem pro skupinu „účastníci“ a „vedoucí“ byla *plynulost projevu*. Při posuzování splnění tohoto kritéria činila hodnota u skupiny „účastníci“ 4 body. Skupina „vedoucí“ přisoudila splnění tohoto kritéria hodnotu 3,667. U první zmíněné skupiny ležela tedy hodnota na škále přesně na odpovědi *spíše splněno*, u druhé zmíněné skupiny se hodnota pohybovala mezi *ani splněno*, *ani nesplněno* a *spíše splněno* (nicméně o něco blíže byla odpovědi *spíše splněno*).

Krom již výše popsaného kritéria *logická návaznost mezi větami* bylo pro skupinu „účastníci a vedoucí“ na druhém až třetím místě v důležitosti kritérium *terminologická správnost*. Při hodnocení splnění kritérií připsala tato skupina respondentů tomuto kritériu hodnotu 3,4. Jde tedy o hodnotu mezi odpověďmi *ani splněno*, *ani nesplněno* a *spíše splněno*, o něco blíže je hodnota odpovědi *ani splněno*, *ani nesplněno*.

Všechny hodnoty splnění kritérií, které v předchozí otázce byla vyhodnocena jako důležitá, leží nad číslem 3, jde tedy proto spíše o kladné hodnocení (srov. výše).

V závěrečném prostoru pro komentáře se jeden z respondentů vyjádřil k tomu, že zobecňovat hodnocení kvality tlumočení není lehké – a že se kvalita u jednotlivých tlumočících osob na projektu liší:

„Těžké odpovědět upřímně, protože to záleží od vedoucího, jeden má velmi plynulý projev, ale třeba sem tam vynechá nějakou informaci, jiný zase má perfektní gramatiku, ale ne tak příjemný hlas a projev...“
(resp. č. 28, vedoucí a účastník)

Nakolik jsou jednotlivá kritéria důležitá také souvisí s daným situačním kontextem. Na projektech nastávají různé situace a to, co je při nich při tlumočení jak moc důležité, se může lišit:

„[...] významová shoda s originálem (pomocí tlumočení) je velmi důležitá právě při interview, práci s experty, jinak se význam často přenáší i nonverbálními metodami, animací. Při projektech často není přesné tlumočení nutné, protože je čojč spojený s divadelně pedagogickými metodami.“ (resp. č. 11, vedoucí a účastník)

3.3.4. Další komentáře a poznatky respondentů

V této kapitole budou shrnuty další informace z výpovědí respondentů v závěrečné části dotazníku (prostor pro další komentáře).

Jeden z respondentů zmínil, že větší zodpovědnost za tlumočení často nese český projektový vedoucí. Dále se mezi komentáři objevila teze, že vzájemná výměna, která na Čojči probíhá, je pěkná a přínosná i tehdy, když si všichni hned nerozumí:

„Někteří, kteří fungují jako tlumočníci, jsou účastníci, kteří jsou bilingvní, jiní např. vedoucí, kteří se cizí jazyk naučili sami nebo na čojč projektech. Všechny varianty jsou pěkné, byť si třeba hned úplně nerozumíme. Ale právě to je motivující a ukazuje to, jak moc si toho člověk z druhého jazyka vezme už jen tou výměnou a právě tím tlumočením.“⁸² (resp. č. 13, účastník)

Další z respondentů vyjádřil spokojenost s tím, jak se na Čojči v současné době tlumočí:

„Po těch letech jsem s tématem tlumočení spokojený. Kdybych to měl oznámkovat jako ve škole, dal bych známku 2. Důležitá je pro mě především odborná terminologie. Doposud jsem měl vždy pocit, že projektový vedoucí svá témata znají na bezchybné úrovni, co se odbornosti týče, a že se to plně odráží i při tlumočení.“⁸³ (resp. č. 1, vedoucí)

⁸² „Manche, die als Dolmetschende fungieren, sind Teilnehmer, die zweisprachig sind, andere sind z. B. Leitende, die sich die Fremdsprache selbst oder durch die čojč-Projekte beigebracht haben. Alle Varianten sind schön, wenn auch nicht immer sofort schlüssig zu verstehen. Aber gerade das zeigt und motiviert, wie viel man doch allein durch den Austausch und gerade durch das Dolmetschen von der anderen Sprache mitnimmt.“

⁸³ „Ich bin über die Jahre hinweg zufrieden mit dem Thema Dolmetschen. In Schulnoten würde ich die Note 2 vergeben :) Wichtig vor allem ist mir die fachliche Terminologie. Ich hatte bislang immer den Eindruck, dass Projektleitende immer auch fachlich auf einwandfreiem Niveau mit ihren Themen vertraut sind und dass sich dies auch in der Dolmetschung ohne Einbuße widerspiegelte.“

4. Diskuse

Tato diplomová práce popisuje tlumočení v česko-německé síti Čojč z pohledu projektových vedoucích a účastníků. Diplomová práce je především deskriptivního charakteru. Z důvodu šíření viru SARS-CoV-2 však bylo upuštěno od původního plánu využít metod observace a tlumočení v Čojči sledovat v reálném prostředí – přímo na projektech. Místo toho byly použity následné výzkumné metody: polostrukturovaný rozhovor a dotazník. Tyto metody se však projeví jako velmi vhodné a přínosné, protože umožnily získat vhled do toho, co je pro členy sítě při tlumočení obzvláště důležité, a zjistit, jak jsou oni sami s tlumočením v síti spokojeni, případně jaká mají v tomto ohledu přání do budoucnosti. Kdyby v diplomové práci bylo využito pouze observace, tento kontextuální a ucelený pohled na danou problematiku bychom pravděpodobně nezískali. Při využití observace by hrozilo, že závěrem diplomové práce by spíše než ucelený popis tlumočení byl jakýsi elaborát chyb bez kontextuálního chápání. V rozhovorech se ukázalo, že i to, co bychom na první pohled mohli vnímat jako chyby v tlumočení způsobené nedostatečnou teoretickou přípravou, mohou být záměrné strategie (tlumočení ve třetí osobě při diskusích, do kterých je tlumočnický také zapojen; přizpůsobování tlumočení situaci a atmosféře ve skupině – využití shrnutí tlumočení nebo vynechávek v tlumočení jako vědomého rozhodnutí na základě nálady ve skupině).

Respondenti v rozhovorech projeví poměrně hluboké porozumění problematice tlumočení plynoucí z praktických zkušeností (důležitost aktivního poslechu, tlumočnické strategie jako kladení otázek výchozímu mluvčímu nebo zápis, vliv faktorů jako únava či tempo výchozí promluvy na tlumočení, povědomí o jednotlivých druzích tlumočení jako simultánní a konsekutivní tlumočení nebo tlumočení šeptem). Zároveň se ukázalo, že Čojč vyvinul své vlastní metody výuky tlumočení, respektive metody, při kterých se využívá tlumočení jako didaktické metody. Tuto metodu bychom mohli nazvat jako *skupinové tlumočení*. Účastníci se přitom učí především aktivnímu poslechu, nicméně je pro ně vytvořeno bezpečné prostředí, ve kterém nejsou vystaveni takovému stresu, který s sebou tlumočení obvykle přináší, protože na ně nejsou kladeny tak vysoké nároky – tlumočí totiž celá skupina a je v pořádku, když tlumočící osoba něco vynechá nebo řekne něco méně srozumitelně, protože ji může někdo jiný ze skupiny doplnit. Takováto metoda je skutečně v souladu s motem „Odvaž se, mluv – protože chyby neexistují.“⁸⁴

⁸⁴ *Co was jist čojč?* [online]. Dostupné z: https://cojc.eu/images/web/cojc/cojc-ist/cojc_broschure_A6_cz.pdf, str. 8 [cit. 18. 6. 2021].

V rozhovorech se potvrdila domněnka, že v laické veřejnosti se pro označení tlumočení používá termín *překlad*. Tento termín pak pro mluvčí většinou funguje jako zastřešující termín pro překlad i tlumočení. Respondenti během rozhovoru střídali oba termíny (*překlad* a *tlumočení*) jako synonyma. Ke konci respondentům byla položena otázka, jestli podle nich je nějaký rozdíl mezi termíny *překlad* a *tlumočení*. Oba respondenti věděli, v jakých významech se v odborných kruzích termíny používají. Valentina Eimer zmínila, že termín *tlumočení* (resp. německý ekvivalent *Dolmetschen*) si spojuje spíše se simultánním tlumočením a že na projektech tedy používá (pro ústní převod, tedy tlumočení) spíše termíny *překlad* a *překládat* (resp. *Übersetzung* a *übersetzen*). Autorka diplomové práce se proto domnívá, že lidé z široké veřejnosti můžou rozdíl mezi *překladem* a *tlumočením* znát, avšak přesto raději pro obojí používat termín *překlad*, protože *tlumočení* se jim zdá jako něco vysoce náročného a odborného. Termín *překlad* jim je proto bližší.

Z dotazníku vyšlo najevo, že členové sítě (projektoví vedoucí i účastníci) jsou s tím, jak je v síti tlumočeno, vesměs spokojeni. Názory na využití profesionálního tlumočení v Čojči nejsou jednotné – o to důležitější možná je, aby v síti vznikla o této problematice diskuse a aby postupně členové sítě došli k nějakému konsenzu. Velká část respondentů z řad projektových vedoucích však projevila zájem o tlumočnické kurzy. Nabídka dalšího vzdělávání v oblasti tlumočení se tedy jeví jako dobrá cesta k podpoře projektových vedoucích při tlumočení. Tlumočnické kurzy by také mohly zajistit, aby osoby tlumočící na projektech věděly, *co* dělají a *proč* to tak dělají, a nezajišťovali „jen „zhruba překlad““⁸⁵.

Jako témata pro další možný výzkum se nabízí především právě využití *skupinového tlumočení* jako didaktické metody. Je otázka, jestli by se tento způsob výuky nedal zapojit i do výuky začínajících studentů tlumočení. V Čojči je využití této metody však ještě obohaceno o *reálnost* situace. Tlumočení pak neprobíhá jako pouhé cvičení, nýbrž jako něco, co je v danou chvíli skutečně potřeba pro reálné zajištění mezikulturní komunikace. Dále by se další výzkum mohl také věnovat tzv. *čojčování* jednojazyčných textů. Do určité míry lze na čojčování nahlížet jako na překlad – před samotným procesem čojčování existuje vstupní, výchozí text a procesem určitého převodu vzniká nový, cílový text. V cílovém textu může být však (a je) využito slov, frází či vět, které se nacházely i ve výchozím textu (ve stejném jazykovém kódu jako ve výchozím textu). Čojčování bychom tedy mohly nazvat jako překlad na půl cesty nebo také jako překlad do tzv. pidginu (srov. Ellrodt 2019: 23).

⁸⁵ Výňatek z odpovědi jednoho z respondentů dotazníku.

5. Závěr

Cílem diplomové práce bylo zmapovat tlumočení v rámci česko-německé divadelní sítě Čojč. V teoretické části byly popsány dostupné poznatky o síti. Jelikož i z těchto poznatků vyšlo najevo, že lidé tlumočící v Čojči nemají odborné tlumočnické vzdělání, zaměřili jsme se dále na popis laického tlumočení a s ním souvisejícího bilingvismu. Následně byly popsány druhy tlumočení, kterých Čojč využívá. Protože jedním z předsevzetí diplomové práce bylo také zkoumat vnímání kvality tlumočení na projektech z pohledu účastníků i vedoucích, byly v teoretické části popsány některé z výzkumů a teoretických poznatků ke kvalitě tlumočení (se zaměřením na výzkum Ingrid Kurzové).

Jako metoda pro sběr dat byl vybrán polostrukturovaný rozhovor a dotazník. V empirické části byly popsány výsledky rozhovorů i dotazníku. Ukázalo se, že účastníci i vedoucí projektů jsou s tlumočením v Čojči spokojeni a kvalitu tlumočení hodnotí spíše pozitivně. Zajímavý je také poznatek, že jsou při tlumočení pro účastníky (jakožto adresáty a recipienty tlumočení) i projektové vedoucí (jakožto tlumočnické) nejvíce důležitá stejná kritéria. Jako tři nejdůležitější kritéria se ukázala následující: *předání smyslu (významová shoda s originálem)*, *logická návaznost mezi větami a plynulost projevu*. Z komentářů respondentů však také vyšlo najevo, že zevšeobecnění hodnocení důležitosti kritérií i hodnocení splnění těchto kritérií při tlumočení je problematické – v rámci Čojče totiž tlumočí různí lidé a kvalita jejich tlumočení (z hlediska splnění jednotlivých kritérií) se může lišit. Zároveň se v Čojči tlumočí za různých situací – od tlumočení při jazykových animacích až po tlumočení odborných rozhovorů s externími respondenty. Důležitost jednotlivých kritérií se proto také liší podle daného situačního kontextu.

Respondenti v rozhovorech projevili velké porozumění průběhu konsekutivního tlumočení – v rozhovorech se zmínili o všech třech fázích popsaných Jonesem.⁸⁶ Z fáze *porozumění* zmiňovali např. aktivní poslech, z fáze *analýza* identifikaci hlavních myšlenek, respektive pochopení vyřčeného, a z fáze *reprodukce* např. znalost daných slov v cílovém jazyce (a možnost reformulace, opisu).

Projektoví vedoucí se v názoru na možnost zapojení profesionálního tlumočení při tlumočení na projektech neshodovali. Většina respondentů, kteří byli spíše pro zapojení profesionálního tlumočnicka, dala najevo, že by se to však hodilo jen v některých situacích – především

⁸⁶ viz str. 27–28

v náročnějších částech programu na projektu, kdy jde o odborná témata a je také pro tlumočení potřeba znalost odborné terminologie daného tématu. To, že zastoupení příznivců i odpůrců profesionálního tlumočení na projektech bylo vyvážené, značí podle autorky diplomové práce velkou míru potřeby diskuse mezi členy sítě ohledně této problematiky. Mnozí projektoví vedoucí v dotazníku projevili zájem o to, aby v rámci Čojče bylo možné absolvovat tlumočnické kurzy.

Autorka diplomové práce doufá a věří v to, že tato diplomová práce bude pro divadelní síť Čojč přínosem a že také bude impulsem pro změny nebo minimálně diskusi týkající se tlumočení v síti.

6. Seznam použité literatury a zdrojů

6.1. Knižní zdroje, vědecké publikace a brožury

ALLERDINGS, Eleanora a kol., ed. *Co was jist čojč?* [online]. Nürnberg: Cojc gGmbH. Dostupné z: https://cojc.eu/images/web/cojc/cojc-ist/cojc_broschure_A6_cz.pdf [cit. 25. 7. 2021].

ANTONINI, Rachele, Letizia CIRILLO, Linda ROSSANTO a Ira TORRESI, ed. *Non-professional Interpreting and Translation*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2017. ISSN: 0929-7316.

ČEŇKOVÁ, Ivana. *Úvod do teorie tlumočení*. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, 2008. ISBN: 978-80-87218-09-9.

DAVIDOVÁ, Monika. *Možnosti a využití jazykové animace při práci tlumočnicka* [online]. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2010. Diplomová práce. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/26284> [cit. 25. 7. 2021].

ELLRODT, Iva. *Využití jazyka „čojč“ v cizojazyčné výuce* [online]. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta pedagogická, 2019. Bakalářská práce. Dostupné z: https://cojc.eu/images/web/wissen/was-ist-wissen/2019-09-11-ertold-iva/bakalarska_prace_iva_ellrodt_2019.pdf [cit. 25. 7. 2021].

ERICSSON, Karl Anders. *Expertise in Interpreting: An Expert-Performance Perspective*. In: *Interpreting 5:2*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2000, s. 187–200. ISSN: 1384-6647.

FÖRSTER, Florian. *Die Theatersprache Čojč – Interlanguage oder Hybridsprache?* [online]. Regensburg: Universität Regensburg, Philosophische Fakultät III, 2013. Diplomová práce. Dostupné z: https://cojc.eu/images/web/wissen/was-ist-wissen/2013-magisterarbeit-florian-foerster/magisterarbeit_florian_foerster-01.pdf, [cit. 25. 7. 2021].

GROSJEAN, François. *Studying Bilinguals*. New York: Oxford University Press, 2008. ISBN: 978-0-19-928128-9.

HALE, Sandra a Jemina NAPIER. *Research Methods in Interpreting: A Practical Resource*. London/New Delhi/New York/Sydney: Bloomsbury, 2013. ISBN: 978-1-4411-6851-1.

HARRIS, Brian. *Unprofessional translation: A blog-based overview*. In: *Non-professional Interpreting and Translation*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2017, s. 29-41. ISSN: 0929-7316.

HARRIS, Brian. *The Importance of Natural Translation*. Working Papers in Bilingualism. (12): s. 96–144. Toronto, 1976. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/284578264_The_importance_of_natural_translation [cit. 25. 7. 2021].

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN: 80-7367-040-2.

JONES, Roderick. *Conference Interpreting Explained*. Manchester: St. Jerome Publishing, 1998. ISBN: 1-900650-09-6.

KALINA, Sylvia. *Maß für Maß – Eine vergleichende Profilanalyse von Diskursen beim Dolmetschen*. In: *trans-kom, Zeitschrift für Translationswissenschaft und Fachkommunikation* [online]. Berlin. ed. VAERENBERGH, Leona van a SCHUBERT, Klaus. sv. 4, roč. 2011 [2]. ISSN 1867-4844. s. 161–175. Dostupné z: http://www.trans-kom.eu/ihv_04_02_2011.html [cit. 25. 7. 2021].

KARL, Hansjürgen, Edita KOČANDRLOVÁ a kol. *Česko-německá jazyková animace u Tandemu*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, Koordinační centrum česko-německých výměn mládeže Tandem, 2019 [online].

KROUPAROVÁ, Jitka. *Die Sprach- und Kulturarbeit der deutschen Kulturmittler in der Tschechischen Republik am Beispiel des deutsch-tschechischen Theaters* [online]. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta pedagogická, 2014. Bakalářská práce. Dostupné z: <https://otik.uk.zcu.cz/bitstream/11025/13853/1/Bakalarska%20prace%20-%20Jitka%20Krouparova.pdf> [cit. 25. 7. 2021].

KURZ, Ingrid. *Simultandolmetschen als Gegenstand der Interdisziplinären Forschung*. Wien: WUV-Universitätsverlag, 1996. ISBN: 3-85114-262-4.

MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada Publishing, 2006. ISBN: 80-247-1362-4.

MORGENSTERNOVÁ, Monika, Lenka ŠULOVÁ a Lucie SCHÖLL. *Bilingvismus a interkulturní komunikace*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011. ISBN: 978-80-7357-678-3.

MRAČEK, David. *Tlumočení ve výuce cizích jazyků* [online], 2018. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/327141825_Tlumoceni_ve_vyuce_cizich_jazyku [cit. 25. 7. 2021].

SLOUKOVÁ, Gizela. *Úvod do teorie tlumočení*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984.

ŠINDELÁŘOVÁ, Marie. *Dítě jako tlumočník (případová studie)* [online]. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2018. Diplomová práce. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/105323> [cit. 25. 7. 2021].

ŠINDELKOVÁ, Markéta. *Ingrid Kurzová a její přínos pro vývoj teorie tlumočení* [online]. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2016. Diplomová práce. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/78796> [cit. 25. 7. 2021].

WHYATT, Bogusława. *We are all translators: Investigating the human ability to translate from a developmental perspective*. In: *Non-professional Interpreting and Translation*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2017, s. 45-64. ISSN: 0929-7316.

ŽÁČKOVÁ, Barbara. *Tlumočení pro média v České republice* [online]. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2020. Diplomová práce. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/118953> [cit. 25. 7. 2021].

6.2. Webové stránky a internetové slovníky

2084: *Humán radikál* [online]. Nürnberg: Cojc gemeinnützige GmbH, 2002–2021. Dostupné z: <https://cojc.eu/cs/projekty/aktualni-projekty/315-2084-human-radikal> [cit. 20. 6. 2021].

A BASTA! z. s. [online]. Plzeň: A-Basta!, z. s., 2020. Dostupné z: <http://www.myabasta.cz/#abasta> [cit. 18. 6. 2021].

AIIC and ISO standarts [online]. Genève: AIIC, 2019. Dostupné z: <https://aiic.org/site/world/about/profession/standards> [cit. 9. 7. 2021].

Akademický slovník současné češtiny – bilingvismus [online]. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, 2021–2021. Dostupné z: <https://slovníkcestiny.cz/heslo/bilingvismus/0/4525> [cit. 5. 7. 2021].

Anders Ericsson – Deliberate practice makes perfect – Insights for Entrepreneurs – Amazon.
In: Youtube [online]. 30. 1. 2018. Dostupné z:
https://www.youtube.com/watch?v=GLCLaRNPkIo&ab_channel=amazon [cit. 28. 6. 2021].
Kanál uživatele amazon.

Ausbildung Theaterpädagogik [online]. Nürnberg: DAS Ei, 2020. Dostupné z:
<https://dasei.eu/ausbildung-theaterpaedagogik> [cit. 21. 6. 2021].

Cambridge dictionary – crowdsourcing [online]. Cambridge: Cambridge University Press,
2021. Dostupné z: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/crowdsourcing> [cit. 4.
7. 2021].

Čojč jazyk [online]. Nürnberg: Cojc gemeinnützige GmbH, 2002–2021. Dostupné z:
<https://cojc.eu/cs/cojc-cz/cojc-jazyk> [cit. 20. 6. 2021].

Čojč je... [online]. Nürnberg: Cojc gemeinnützige GmbH, 2002–2021. Dostupné z:
<https://cojc.eu/cs/cojc-cz/cojc-je-jedna> [cit. 18. 6. 2021].

Čojč – Kontakt [online]. Nürnberg: Cojc gemeinnützige GmbH, 2002–2021. Dostupné z:
<https://www.cojc.eu/cs/kontakt-cz> [cit. 30. 7. 2021].

Čojč – profily [online] Nürnberg: Cojc gemeinnützige GmbH, 2002–2021. Dostupné z:
<https://www.cojc.eu/cs/projekty/aktualni-projekty/61-profil-cz> [cit. 21. 6. 2021].

Internetová jazyková příručka – mišůňk [online]. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i.,
2008–2021. Dostupné z:
<https://prirucka.ujc.cas.cz/?id=mi%C5%A1u%C5%88k&dotaz=mi%C5%A1ung&ascii=1>
[cit. 20. 6. 2021].

Jaké typy tlumočení existují a kdy je ideálně použít? [online]. 2013 – 2021. Dostupné z:
<https://jazykove.fairlist.cz/2015/01/tlumoceni-existuji-idealne/> [cit. 6. 7. 2021].

Jazyková animace [online]. Plzeň: Koordinační centrum česko-německých výměn mládeže
Tandem v Plzni. Dostupné z: <https://www.jazykova-animace.info/co-je-jazykova-animace#content> [cit. 21. 6. 2021].

Lanterna Futuri – Myšlenka [online]. Großhennersdorf: Hillersche Villa gGmbH. Dostupné z:
<https://www.lanternafuturi.net/cs/o-nas/myslenka/> [cit. 23. 7. 2021].

Theaterpädagogisches Institut: 25 Jahre freie Theaterpädagogik in Bayern [online]. Nürnberg: DAS Ei, 2020. Dostupné z: <https://dasei.eu/institut> [cit. 18. 6. 2021].

7. Přílohy

Příloha č. 1 – Rozhovor s Karlem Hájkem

Příloha č. 2 – Rozhovor s Valentinou Eimer

Příloha č. 3 – Informovaný souhlas v češtině

Příloha č. 4 – Informovaný souhlas v němčině

Příloha č. 5 – Dotazník v češtině

Příloha č. 6 – Dotazník v němčině